

Akademik Açı

Academic Perspective

2024 Güz / Fall 4(2)

Akademik Açı, hakemli, basılı ve elektronik bir bilimsel dergidir.
Yılda 2 kez (Nisan-Ekim), Türkçe ve İngilizce dillerinde yayınlanır.
Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İmtiyaz Sahibi: Prof. Dr. Yavuz DEMİR
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN

Baş Editör: Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN
Yardımcı Editör: Arş. Gör. Yelda YENEL

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Yavuz DEMİR, Ankara Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN, Ankara Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Belgin AYDINTAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TOKMAK, Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali KILIÇ, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Doç. Dr. Okan YAŞAR, İstinye Üniversitesi

Alan Editörleri

Doç. Dr. Başar BAYSAL
Doç. Dr. Ece KUMKALE AÇIKGÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Yakut AKBAY
Dr. Öğr. Üyesi Serra SEZGİN
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz DEDE ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Eda ARISOY

İngilizce Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SAKİ DEMİREL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Yavuz DEMİR, Ankara Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Gülşen ERDEN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Şenmur TUTAREL-KIŞLAK, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık TUNCA, Hacettepe Üniversitesi
Dr. Clare MORGAN, University of Oxford, Kellogg College
Robert D. VIVIAN, Alma College

Sekretery & Redaksiyon

Arş. Gör. Yelda YENEL

Grafik Tasarım: Netvizyon MediaPark Ajans
Kapak Tasarımı: Arş. Gör. Dr. Murat ÖZDEMİR

Yayın Türü:

Basılı ve Elektronik Süreli Yayın

ISSN: 1301-0697 / e-ISSN: 2718-0719

Adres: Maltepe, Şht. Gönenç Cd. No: 5, 06570 Çankaya/Ankara

Telefon: +90 (312) 397 01 50 / 444 22 28

E-Posta: akademikaci@ankarabilim.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikaci>

Akademik Açı **Academic Perspective**

Akademik Açı Dergisi, literatüre hâkim, güçlü yöntem, eleştirel ve etik bir yaklaşımla ele alınmış, güncel analiz yöntemleriyle incelenmiş, araştırmacılara ve konuya ilgi duyanlara hem teorik hem de pratik açıdan güçlü çalışmalar sunmayı hedeflemektedir.

Akademik Açı Dergisi, sosyal bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalar yayımlayan uluslararası ve hakemli bir bilimsel dergidir. Dergide, sosyal bilimler alanında araştırmaların ve derleme makalelerin yanı sıra, kitap incelemelerine de yer verilmektedir.

İçindekiler / Contents

Editörden / From the Editor

Prof. Dr. Cem Harun Meydan'ın Sunuşu 127

Makaleler / Research Articles

Erkeklik Girdabında Savaşan Erkekler: Pat Barker'ın Regeneration Adlı Eserinde Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü 128-142

Warring Men in The Whirlpool of Masculinity: The Unseen Side of Hegemonic Masculinity in Pat Barker's Regeneration

Yeliz ŞEKERCİ

Köy Enstitüleri: Türkiye'nin Kırsal Kalkınma ve Sosyal Hizmetler Üzerindeki Etkileri.....143-159

Village Institutes: Their Impact on Rural Development and Social Services in Türkiye

Aziz ARMUTLU, Rukiye ARMUTLU

Prospektif Bellek ve Yaşlanma 160-173

Prospective Memory and Aging

Gülcan ÖZTÜRK

Editörden

Değerli Okuyucularımız,

Akademik Açı, sosyal bilimlerin tüm alanlarından çalışmaları kabul eden Ankara Bilim Üniversitesi tarafından yayımlanan akademik bir dergidir. Dergimizin üniversitemizdeki yayın hayatında sekizinci sayısını çıkarmaktayız. Dergimize gönderilen aday çalışmaların yayım sürecinin tamamı kör hakemlik ilkesiyle Dergipark üzerinden devam etmektedir. Kısa zaman içinde ulusal ve uluslararası dizinlerde taranmaya başlama hedefimizle çalışma gayreti göstermekteyiz.

Bu sayımızda üç makale bulunuyor.

Yeliz ŞEKERCİ, “Erkeklik Girdabında Savaşan Erkekler: Pat Barker’ın Regeneration Adlı Eserinde Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü” başlıklı makalesinde, Pat Barker’ın eserindeki erkeklik ve savaş gibi bağlamları Connell’in “hegemonik erkeklik” kavramı çerçevesinde tartışarak, eril güç, otorite ve hakimiyet arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırıyor.

Aziz ARMUTLU ve Rukiye ARMUTLU, “Köy Enstitüleri: Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Ve Sosyal Hizmetler Üzerindeki Etkileri” başlıklı makalelerinde, Köy Enstitüleri'nin sağladığı eğitim modeli ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern sosyal hizmetler arasındaki benzerlikler ve bu hizmetlerin kırsal kalkınmaya olan katkılarını inceleyerek, enstitünün toplumsal etkisini tartışıyorlar.

Gülcan ÖZTÜRK, “Prospektif Bellek ve Yaşlanma” başlıklı makalesinde, yaşlanma sürecinde ve Alzheimer hastalığında ileriye yönelik hafıza bozulmalarının nasıl seyrettiğini ele alarak, bu becerinin günlük yaşam için önemi ve klinik değerlendirmedeki yerini vurguluyor.

Çalışmalarını bilim insanları ile paylaşan değerli yazarlarımıza, değerlendirme sürecinde yer alan hakemlerimize, dergimizin ülkemizdeki çeşitli kütüphanelerde yer almasını sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne ve dergimizin değerlendirme, yayım ve basım süreçlerinde görev alan üniversitemiz öğretim elemanlarına gayret ve emekleri için teşekkür ediyorum.

Bilimsel çalışmaların tüm ilgililere kolaylıkla ulaşabilmesinin önemini bilinciyle dergimizin uzun soluklu bir yayın hayatı olması gayreti içindeyiz. Dergimize hem DergiPark hem de üniversitemiz İnternet sayfası üzerinden ulaşabilirsiniz.

Yayımlanan çalışmaların faydalı olması dileğiyle saygı ve sevgiler sunuyorum.

Prof. Dr. Cem Harun Meydan

**ERKEKLİK GİRDABINDA SAVAŞAN ERKEKLER:
PAT BARKER’IN REGENERATION ADLI ESERİNDE HEGEMONİK
ERKEKLİĞİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ***

Yeliz ŞEKERCİ**

ÖZET

Çağdaş İngiliz roman yazarı Pat Barker’ın 1990’larda yayımlanan *Regeneration Trilogy*’si (Yenilenme Üçlemesi) yerleşik savaş ve erkeklik algılarına dair eleştirel bir bakış açısı getirerek alışlagelmiş kalıpların dışına çıkmayı öneren üç önemli romandan oluşmaktadır. Bu eserlerin her biri erkekliğin biyolojik olarak belirlenmiş doğuştan gelen bir karakter özelliği değil, sosyal olarak inşa edilmiş bir kimlik kategorisi olduğuna dikkat çekmektedir. Bu amaçla, üçlemede erkeklik, erkekler arasındaki iktidar ilişkileri yoluyla sosyal olarak tesis edilen bir savaş hali olarak yansıtılır. Özellikle Üçlemenin ilk yayımlanan romanı olan *Regeneration* erkeklerin Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki hegemonik erkeklik kurgularına uyum sağlama çabaları üzerinden onların hem ezen hem de ezilen konumunda yaşayışlarını gösterir ve bu durumun erkeklere ve de toplumun bütününe verdiği zararların altını çizer.

Buradan hareketle bu çalışma, Pat Barker’ın *Regeneration* romanında temsil edilen erkeklik ve savaş ilişkisini Raewyn Connell’in “hegemonik erkeklik” kavramı ışığında tartışmayı amaçlamıştır. Böylelikle, erkeklerin eril güç, otorite ve hâkimiyet ile olan çatışmalı ve zararlı ilişkisi ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Birinci Dünya Savaşı, Hegemonik Erkeklik, Pat Barker, Regeneration, Savaş Nevrozu*

Received/Gönderim: 20.04.2024 – Accepted/Kabul: 13.05.2024

---

* Bu makale, yazarın “Masculinities in Pat Barker’s *Regeneration Trilogy*” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, yeliz.sekerici@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2498-6874.

Şekerci, Y. (2024). Erkeklik Girdabında Savaşan Erkekler: Pat Barker’ın *Regeneration* Adlı Eserinde Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü, *Akademik Açı*, 4 (2): 128- 142. DOI: 10.59597/akademikaci.1471251.

WARRING MEN IN THE WHIRLPOOL OF MASCULINITY: THE UNSEEN SIDE OF HEGEMONIC MASCULINITY IN PAT BARKER'S *REGENERATION*

Yeliz ŞEKERCİ

ABSTRACT

Published in the 1990s the contemporary British Novelist Pat Barker's *Regeneration* Trilogy consists of three important novels, which offer to move beyond conventional conceptions of war and masculinity by bringing critical insights into them. Each one of these novels draws attention to the fact that masculinity is not a biologically determined innate character trait for men but rather it is an identity category that is socially constructed. To that end, in the trilogy masculinity is reflected as a state of war established through power relations among men. Most especially the first published novel *Regeneration* shows how men experience the positions of becoming both victim and victimizer through their attempts to live up to hegemonic constructions of masculinity and underlines the damage this situation creates on men and the whole society.

Thus, this study has aimed to discuss the relationship between masculinity and war represented in Barker's *Regeneration* in the light of Raewyn Connell's concept of "hegemonic masculinity". Therefore, men's contradictory and damaging relationship with masculine power, authority, and dominance has been revealed.

Keywords: *Hegemonic Masculinity, Pat Barker, Regeneration, The First World War, War Neurosis*

GİRİŞ

Çağdaş İngiliz roman yazarı Pat Barker, 1980'lerde başlayan ve günümüze değin devam eden edebi kariyerinde toplumsal cinsiyet meselesini farklı açılardan gündeme getiren eserler vermiştir. Yazarın ilk dönem eserlerinde işçi sınıfı kadınlarının karşılaştığı ekonomik ve sosyal zorluklar ile onların toplumsal cinsiyet deneyimleri kadın karakterlerin hayatta kalma hikâyeleri aracılığıyla aktarılır. Fakat 1990'larda *Regeneration* (1991), *The Eye In the Door* (1993) ve *Ghost Road* (1995) isimli romanlardan oluşan *Regeneration Trilogy* (*Yenilenme Üçlemesi*)'nin yayımlanmasıyla Barker'ın daha çok erkek kahramanların hikâyelerini merkeze aldığı ve erkeklerin ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni içerisindeki erkeklik ve savaş deneyimlerini mercek altına aldığı görülür. Üçlemenin her bir romanı Birinci Dünya Savaşı yıllarında deneyimlenen erkeklik biçimlerini çağdaş bir bakış açısıyla yeniden gözden geçirerek erkeklik ve ataerkil güç arasındaki ilişkiye dikkat çeker ve erkekliği ideolojik olarak inşa edilmiş bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak sorgulamaya açar.

Ancak şu gerçeği belirtmek gerekir ki, Barker'ın erkekler, erkeklik ve savaş üzerine eserler vermesi yazarın daha çok kadın karakterlerin toplumsal cinsiyet deneyimlerini ele aldığı ilk dönem eserlerindeki feminist tutumundan ayrı düşünülemez. Nitekim Barker'a göre ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet temelli adaletsizlik ve eşitsizlikleri anlamak sadece kadınların ezilmişliğini ve tabi kılınmasını anlamayı değil, aynı zamanda erkeklerin, iktidar, hâkimiyet ve ayrıcalık konumlarını nasıl elde ettiklerini ve bu konumların sağladığı eril üstünlüğü elde etme mücadelelerini açığa çıkarmayı da gerektirir. Bu nedenledir ki, söz konusu üçlemde Birinci Dünya Savaşı yıllarının geriye dönük bir incelemesi üzerinden, geçmişten günümüze tarihsel ve sosyal koşullar farklılaşsa da belirli bir sistem içerisinde mütemediyen devam eden erkeklik kurgularının ve eril üstünlüğün hangi dinamiklerle inşa edildiği ve ataerkil düzenin devamlılığını nasıl sağladığı ve bu düzenin zararlı yapısı mercek altına alınır.

Bu bağlamda, yazarın Birinci Dünya Savaşını bir art alan olarak kullandığı eserlerinde savaşın anlatısı üzerinden özellikle erkeklerin erkek oluş biçimlerine göndermede bulunduğu gözlemlenir. Pat Barker'ın erkekliği özel olarak Birinci Dünya Savaşı çerçevesinde ele almasında savaşa katılan ve bir savaş gazisi olan kendi büyükbabasının rolü ise yadsınamaz. Büyükbabasının savaş esnasında aldığı süngü yarasının da etkisiyle savaştan döndükten sonraki süreçte derin bir suskunluğa gömülmesi, savaş ve erkekliğin iç içe geçmişliğine ışık tutar. Böyle bir çıkarıma Barker'ın büyükbabası hakkındaki bir röportajında ifade ettiği şu sözlerden ulaşmak mümkündür: "Büyükbabamın ben çok küçük bir

çocukken fark ettiğim bir süngü yarası vardı ve o, savaş hakkında hiç konuşmazdı. Adeta o süngü yarası onun yerine konuşuyordu” (Barker, akt. Rawlinson, 2010: 175)¹. Nitekim savaşın vahşetini ve yarattığı tahribatı, bir erkek olduğu için açıkça dile getiremeyen büyükbabasının yerine onun cephede aldığı süngü yarası dile getiriyordu. Bir bakıma, bu savaş gazisi toplumun bir erkek olarak ondan beklentilerini karşılamak ve yeterince erkek olamayan bir korkak addedilmemek için bu düzene uyum sağlamayı ve susmayı seçmişti.

Erkeklerin onlardan toplumsal olarak beklenen ve kültürel olarak yüceltilmiş olan hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlamak için yaşadıkları baskı ve bu ideallere göre yaşamadıklarında onların içsel çatışmalar ve buhranlarla nasıl baş etmeye çalıştıkları bir duruma örnek teşkil eden Barker’ın büyükbabasının bireysel yaşantısı, yazarın eserlerine ilham kaynağı olmuş ve onun erkekliği bireysel hikâyelerin destansı ve görkemli savaş anlatılarıyla çeliştiği bir çerçevede kaleme almasına neden olmuştur. Bu nedendir ki Barker’a göre Birinci Dünya Savaşı fiziksel bir siper savaşı olmanın ötesinde, görüldüğünden çok daha karmaşık ve çok katmanlı, sosyal, kültürel ve psikolojik boyutları olan bir olaydır. Romanlarında yer verilen savaş anlatısı sadece tarihsel bir savaş hikâyesini değil, erkeklerin ataerkil güç, hâkimiyet ve hegemonya ile olan ilişkisini ve birbirleri arasındaki iktidar mücadelesini de kurgusal olarak resmeder. Yazar bu durumu Candice Rodd ile olan röportajında şu sözlerle ifade eder: “Birinci Dünya savaşımı seçtim, çünkü o diğer savaşların da yerine geçmektedir” (Westman, 2005: 16). Neticede erkeklik kapsamında ele alındığında eserdeki savaş anlatısı Barker’ın erkekliği iktidar ilişkileri kaynaklı bir savaş hali olarak sorgulamasına yardımcı olan çözümleyici bir araç haline gelir.

Erkeklik üzerine yapılan ilk sistematik çalışmaların "cinsiyet rolü" kuramı çerçevesinde şekillendiği dikkate alındığında erkekliğin biyolojik olarak tanımlanmış "sosyal öğrenme ve sosyalizasyon" un birer ürünü olan roller bütünü olduğu öne sürülmüştür (Connell, 2019: 21). Fakat 1970’lerde erkekliğe sosyolojik yaklaşımların değişime uğraması ve gelişimiyle birlikte, "cinsiyet rolü" kuramı ile erkekliği tanımlamanın yeterli bir ölçüt olmadığı ortaya konmuş, özellikle Connell, Lee ve Carrigan 'ın alana büyük katkı sunan "Yeni Bir Erkeklik Sosyolojisine Doğru" isimli çalışmalarında "cinsiyet rolü" kuramının erkekliğin oluşumunda etken olan “iktidar ilişkilerini” dışlayarak gizlediği vurgulanmıştır (Carrigan vd., 1985: 559). Bu gelişmeleri takiben, 1980’lerde etkin olmaya başlayan Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve alanın önde gelen R.W. Connell, M. Kimmell, Jeff Hearn, M. Kaufman gibi düşünürleri ataerkil güç, hâkimiyet ve ayrıcalığı eleştirilerinde erkekliği biyolojik farklılıklara dayandırarak açıklayan “cinsiyet rolü” kuramının dışına çıkarak erkeklerin toplumsal yapı ve iktidar ilişkileri yoluyla toplumsal cinsiyetlendirilmesi meselesine yoğunlaşmışlardır. Özellikle Raewyn Connell “erkeklikler” ve “hegemonik erkeklik” kavramları üzerinde durmuş, birçok erkeklik biçimleri olduğuna dikkat çekerek erkekliğin hiyerarşik toplumsal cinsiyet ilişkileri yoluyla kurulan bir iktidar mücadelesi olduğuna açıklık getirmiştir. Connell’a göre erkekler arasında böyle bir mücadelenin sürdürülmesi belirli bir tür erkekliğin kültürel olarak yüceltilerek ona bazı ayrıcalıklar tanınan ve arzulanır kılınarak işlerlik kazanan hegemonik erkekliğin inşası ve bu sayede hegemonik olmayan erkekliklerin itibarsızlaştırılması ve ikincilleştirilmesi yolu ile sağlanmaktadır.

Barker’ın üçlemesi de aslında Connell’ın “hegemonik erkeklik” kavramı üzerinden vurguladığı gibi erkeklerin bu erkeklik girdabında erkek olma sürecinde verdiği iktidar savaşının ve onun yıkıcı etkilerinin öyküsüdür. Erkeklerin savaşı “maskülenliğin tasdiki” olarak deneyimleme şekline dikkat çeken Laura Sjöberg’in de belirttiği gibi “Savaş öyküleri sıklıkla tamamen erkekler hakkında olsa da, nadiren erkeklerin erkek olmaları hakkındadır” (2015: 118). Üçlemede bu durumu en çarpıcı şekilde temsil eden eser ise ilk yayımlanan roman *Regeneration*’dır. Roman cephede savaşırken yaşadıkları hem fiziksel hem de psikolojik sıkıntılar sonrasında, suskun, felçli, savaş nevrozlu ve histerik hale gelen karakterlerin Craiglockhart Savaş Hastanesi’nde rehabilite edilmelerini konu edinir ve sonrasında savaş meydanına geri dönüş hikâyelerinin izini sürer. Karakterlerin Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki hegemonik erkeklik kurgularına uyum sağlama çabaları üzerinden erkekleri hem ezen hem de ezilen konumunda yaşamaya sevk eden ataerkil yapı ve bu yapının erkekler ve de toplumun bütününe verdiği zararlar sorgulanır. Buradan hareketle, bu çalışma söz konusu eserde ele alınan erkeklik tezahürlerinin hegemonik erkeklik ile müzakerelerini tartışmayı ve erkeklerin erkeklik girdabında deneyimlediği

¹ Bu makaledeki İngilizce aslından Türkçe’ye yapılan tüm çeviriler yazara aittir.

birbirleri arasındaki iktidar ve hâkimiyet mücadelelerini ve bu durumun zararlı etkilerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır

Çalışmanın ilk bölümünde Barker'ın *Regeneration* romanında ele alınan erkeklik ve savaş ilişkisinin R. W. Connell'in "hegemonik erkeklik" kavramı ışığında incelenmesini mümkün kılacak olan kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu sayede, erkeklerin güce erişimlerine göre nasıl farklı şekillerde konumlandıklarına, belirli bir tür erkekliğin kültürel olarak nasıl egemen hale geldiğine ve farklı erkekliklerin kendi içerisinde birbirinden üstün ya da birbirine ikincil kılındığı bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisi sistemi içerisinde nasıl şekillendiğine değinilmiştir. Bununla birlikte, çalışmanın devamında "milliyetçilik", "militarizm" ve "vatanseverlik" gibi kavramların hegemonik erkeklik ile ilişkisi üzerinde durulmuş ve bu bağlamda tesis edilen erkeklik inşasının Barker'ın eserindeki eleştirel yansımalarının izi sürülmüştür. Bu amaçla, çalışmanın analiz kısmında erkeklerin hegemonik erkeklik ideallerine ne ölçüde uyum sağlayıp sağlamadıkları, eril güç ve hegemonyaya boyun eğme ya da başkaldırma biçimleri, erkekliklerinin inşa sürecinde homososyallik ve homofobi deneyimleri ile böylesine çok katmanlı bir mücadelenin erkeklerde yarattığı baskı neticesinde erkeklerin ruhsal ve psikolojik olarak nasıl bir tahribat yaşadığı gibi sorulara romandan örneklerle cevaplar aranmış ve romandaki karakterlerin kendi erkeklik algılarına dair ortaya çıkan kırılmalar irdelenmiştir.

Genellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında erkeklerin cephedeki korku ve dehşet deneyimleri neticesinde savaşın onlar üzerindeki travmatik etkileri kapsamında incelenmiş olan Barker'ın *Regeneration* romanına bu çalışmada yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen bulgular ışığında hem cephede hem de sivil hayatta deneyimlenen eril mücadelenin bireysel ve toplumsal olarak ortaya çıkardığı yıkıcı ve zararlı etkilerin erkeklerin hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlama çabalarından kaynaklandığı gerçeğine dikkat çekilerek çalışmanın Erkeklik Çalışmaları alanına katkı sağlaması hedeflenmiştir. Dolayısıyla, erkeklerin sürekli bir onaylanma isteyen erkekliklerini kanıtlamak için erkekliği bir meydan okuma sahası olarak deneyimledikleri bir toplumsal cinsiyet düzenini sorgulamak için savaşın anlatısını merkeze alan bu eseri bu çalışmanın kuramsal çerçevesini de oluşturan Connell'in hegemonik erkekliğin inşasına ilişkin açıklamaları üzerinden okumak mümkündür.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE: HEGEMONİK ERKEKLİĞİN İNŞASI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDAKİ TEZAHÜRLERİ

Raewyn Connell'in "hegemonik erkeklik" kavramı belirli bir çeşit erkekliğin kültürel olarak yüceltilerek nasıl egemen hale geldiğini toplumsal cinsiyet hiyerarşisi içerisinde şekillenen çoklu erkeklikler arasındaki bir iktidar mücadelesi üzerinden açıklar. Ayrıcalık ve ataerki arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çeken Connell, erkekliğin ataerki toplumlarda sosyal olarak inşa edilmesini Antonio Gramsci'nin "hegemonya" kavramından yola çıkarak analiz eder. Connell'in ifadesiyle hegemonya "bir güçler dengesi içinde, diğer bir deyişle bir oyun esnasında, kazanılan üstünlük anlamına gelir. Öbür örüntüler ve gruplar, ortadan kaldırılmak yerine ikincil konuma itilir" (2019: 269). Erkeklikler hiyerarşisinde, kültürel olarak idealize edilmiş ve yüceltilmiş olan egemen erkekliği tanımlayan özelliklerden ayrılan ya da bu özelliklerin dışında kalan tutumlar sergileyen erkekler yeterince erkek olamayan olarak konumlanır. Bu bağlamda, Connell'a göre "Daima bir erkeklik biçimi kültürel olarak diğerlerinden daha öne çıkar"; zira "Hegemonyanın alameti doğrudan şiddete başvurmaktan ziyade otorite üzerinde başarılı biçimde hak iddia etmektir" (Connell, 2019: 151). Bu duruma diğer bir açıdan bakıldığında ise hegemonik olmayan erkeklikler madunlaştırılırlar; ancak onlar da bu madunlaşmaya karşı çıkan erkeklik performansları sergileyerek hegemonik alanda var olmaya çalışırlar. Dolayısıyla, erkekler arasındaki böyle bir mücadelenin toplumsal kaynağı erkekliğe özcü yaklaşımların dışına çıkmayı gerektirir.

Erkeklikler arasındaki tahakküm, madunlaştırma, yetkilendirme ve suç ortaklığı gibi toplumsal cinsiyet ilişkilerine dikkat çeken Connell, erkekliklerin bu ilişkiler neticesinde hegemonik erkeklik, madunlaştırılmış erkeklik, suç ortağı erkeklik ve marjinal erkeklik olarak farklı şekillerde tertibatlandığını vurgular (2019: 156-7). Bu bağlamda, madunlaştırılmış erkeklik "meşruiyet alanından dışlanmış" ve özellikle de heteroseksüel erkekliğe tabi kılınmış eşcinsel erkeklik tipi olarak tanımlanır (Connell, 2019: 153). Suç ortağı erkeklik hegemonik erkeklikle iş birliği yaparak hegemonik tasarımın sürdürülmesine hizmet eden ve böylelikle ataerkinin nimetlerinden faydalanan ancak tüm hegemonik

kalıpları sergilemeyen erkekliktir (Connell: 2019:154). Marjinal erkeklik ise toplumsal cinsiyetin ırk ve sınıf gibi diğer eşitsizlik ve baskı sistemleriyle kesişmesi neticesinde ortaya çıkan işçi sınıfı erkekliği ve siyah erkekliğidir (Connell, 2019: 156).

Bu bulgular ışığında erkeklik, erkeklerin güce farklı ve eşitsiz erişiminin hem sebebi hem de sonucudur denilebilir. Bu nedenledir ki erkeklik hiçbir zaman tam olarak elde edilemez ve elde edildiği düşünüldüğü anda yeniden kaybedilir. Murat Göç'ün de vurguladığı gibi “Erkekler bir taraftan hegemonik düzenin ayrıcalıkları ve konforundan faydalanırken bir yandan da farklı şekillerde bu sistem tarafından yaralanır ve örselenirler” (2020: 14) Birinci Dünya Savaşı yıllarında hâkim olan hegemonik erkeklik düzeni de bu dinamik ve ilişkisel ataerkil yapının ve toplumsal cinsiyet tertibatlarının ürünüdür. Barker’a göre, içerisinde ideolojik erkeklik kurgularının inşa edildiği ve geçmişte kaldığı düşünülen bu savaş yılları aynı zamanda “bizim içinde yaşadığımız şimdiki zamanın da bir parçasıdır” (Westman, 2005: 16).

Birinci Dünya Savaşı militarizm ve erkekliğin iç içe geçmesiyle karakterizedir. Bu iç içe geçişliğin altında yatan sebep ise ön plana çıkarılan milliyetçilik ve vatanseverlik ideallerinin belirli bir tür erkeklik formunu yücelterek egemen kılmasıdır. Connell bu duruma şu şekilde açıklık getirir:

Ataerkil düzenin savunulması çoğu zaman açıktan bir erkeklik siyasetinin yürütülmesini gerektirmez [...] Onun yerine ulusal güvenlik, şirket kazancı, aile değerleri, hak dini, bireysel özgürlük, uluslararası rekabetçilik, iktisadi verimlilik, bilimsel ilerleme öne çıkarılmaktadır. Başka bir deyişle bu gibi terimlerle savunulan kurumların günlük işleyişi aracılığıyla belirli bir erkeklik türünün tahakkümü tesis edilmektedir (Connell, 2019: 360).

Hegemonyanın, günlük yaşamın ve kültürel yapıların örgütlenişine sızdığını belirten Connell “erkek kahramanlığı” imgesinin kültürün disipline edici işlevi yoluyla kurulduğunun altını çizer. Bu işlev, belli başlı ölçütlerin belirlenmesini, halkın rızasının alınmasını ve bunlara uyum sağlamayanların itibarsızlaştırılmasını sağlayarak emsal erkeklikler üretir (Connell, 2019: 363). Benzer bir noktaya dikkat çeken Sjoberg ise askerliğin pek çok erkek tarafından doğal olarak arzulanmadığını, aksine “maskülenlik beklentilerinin” onu arzulanır kıldığını belirtir (Sjoberg, 2015: 108). Neticede, “erkekliğe erişmek başarılacak bir şey olduğu için, savaş kahramanlığı kişinin erkekliğini kanıtlaması için arzulan bir yol haline alır” (Sjoberg, 2015: 102).

Savaş yıllarında kültürel olarak yüceltilerek idealleştirilen erkeklik biçiminin öncelikle milliyetçilik ve erkekliği birbiri ile bağdaştıran bir kültürün ürünü olduğunu öne süren Nagel’e göre, hem ulus ve hem de erkeklik “onur, vatanseverlik, korkaklık, cesaret ve görev” gibi terimlerle ilişkilendirilirler (Akt. Kimmell vd., 2005: 402). Özellikle 19. yüzyılın sonlarında ulusların emperyal çıkarları ile örtüşen ve daha saldırgan bir erkeklik türü olarak ortaya çıkan ideal erkeklik biçimi “katı metanet, acıya tahammül ve duyguların bastırılması” gibi hegemonik idealler ekseninde şekillenir (Roper, 2005: 347). Modern ulus-devletlerde militarist değerler üzerine kurulu olan savaşçılık ise, erkeklerin cinsiyetlendirilmiş kültürel pratikleri içselleştirmeleri neticesinde oluşur (Sancar, 2013:155). Dolayısıyla “savaş bir zorunlu savunma durumu olmaktan çıkar ve “asker eğitimi” bir tür hegemonik erkeklik öğrenme okuluna dönüşür” (Sancar, 2013:155).

Bu bilimsel tartışmalar doğrultusunda çalışmanın bir sonraki bölümünde erkekliğin bir savaş hali olarak inşa edilmesine vurgu yapan Pat Barker’ın *Regeneration* romanı toplumun erkeklerden beklentilerinin onları nasıl bir erkeklik girdabında konumlandığına bakılarak incelenecek ve bu durumun erkekler üzerinde yarattığı tahribat tartışılacaktır. Barker’ın romanında karakterlerin sadece savaş cephesinde değil Craiglockhart Savaş Hastanesi’nde de hegemonik erkeklik idealleri ile müzakerelerini erkekliğin homososyal ve homofobik edimi üzerinden değerlendirilecektir. Karakterlerin erkekliklerini birbirleri ile homososyal ve homofobik etkileşim içerisinde tehlike, risk alma, sürekli bir rekabet, duygusal uzaklık ve feminenliğin reddi gibi edimler aracılığıyla nasıl inşa ettikleri eserden örneklerle tartışılacak ve erkeklerin böyle bir etkileşim neticesinde deneyimlediği ruhsal ve psikolojik buhranlar açığa çıkarılacaktır.

2. PAT BARKER'İN *REGENERATION* ADLI ESERİNDE ERKEKLİK VE SAVAŞ İLİŞKİSİNİN HEGEMONİK ERKEKLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

İskoçya'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında resmi bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesi olarak hizmet veren Craiglockhart Savaş Hastanesi'nde geçen Barker'ın *Regeneration* romanı, Birinci Dünya Savaşı'nda cephede savaşırken zihinsel ve fiziksel rahatsızlıklar yaşayan asker ve subayların söz konusu hastanede rehabilite edilmesini konu edinir. Roman boyunca savaşın gerekliliklerini yerine getiremeyen bu erkeklerin Craiglockhart'da psikiyatr olarak görev yapan W.H. Rivers'in denetiminde yürütülen konuşma seansları neticesinde iyileştirilmesi ve yeniden cepheye dönmelerinin sağlanması anlatılır. Eser, daha önce cephedeki deneyimleri nedeniyle histerik felçler, kekemelik, konuşamama, suskunluk, gece kâbusları ve sanrılar gibi deneyimler yaşayan karakterlerin erkeklik ve savaş deneyimlerine odaklanması bakımından toplumsal olarak ideal ve egemen olan erkek imajına hem fiziksel hem de zihinsel olarak uyum göstermeyen nevrotik, histerik, sakat, engelli ve depresif erkek imajını merkeze koyar. Bu bağlamda Barker'ın *Regeneration* romanı erkekliği hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlayamayan erkekler açısından ele almayı amaçlar.

Roman Siegfried Sassoon'un savaş karşıtlığını ve savaşın daha da uzatılmaması gerektiğini vurgulayan bildirgesiyle başlar. Oldukça cesur ve yetenekli bir subay olarak birçok cephede görevini başarıyla yerine getiren Sassoon'un savaş hâla devam ederken savaşa karşı sergilediği bu beklenmedik başkaldırısı, aslında okuyucuya belirli çıkarlar ve ayrıcalıklar elde etmek için gücü elinde bulunduranlara hizmet eden savaşın erkeklik ile ilişkisini de sorgulatan bir başkaldırıdır. Bu karşı çıkış Sassoon'un resmi otoritelere ithafen "bir askerın beyanı" başlığıyla yazdığı mektubunda kendi sözleriyle şu şekilde ifade edilir:

"Bu beyanımı askeri otoriteye direngen bir başkaldırı eylemi olarak ifade ediyorum, çünkü savaşın onu sonlandırmaya gücü yetecekler tarafından kasıtlı olarak uzatıldığı düşüncesindeyim. Ben, askerler adına hareket ettiğime inanmış bir askerim. Bir savunma ve kurtuluş savaşı olarak katıldığım bu savaşın artık bir saldırı ve ele geçirme savaşına dönüştüğü kanısındayım [...] Acı çekenlerin adına onların üzerine oynanan oyunlara karşı şimdi bu protestomu yapıyorum" (Barker, 1998:5).

Sassoon'un savaş hakkındaki yukarıdaki ifadelerine bakıldığında onun barışçıl, savaş karşıtı bir tutum sergilediği ve neticede ideal bir askerden beklenen öldürmeyi, saldırganlığı, savaşmayı ve fethetmeyi reddettiği gözlemlenir. Bu nedenle, daha eserin en başında Sassoon'un erkekliği savaş dönemi İngilteresi'ndeki mevcut hegemonik erkeklik idealleri ve tanımlarına uyum sağlayamayan ve dolayısıyla normatif olmayan bir erkeklik olarak temsil edilir. Ordu mensubu resmi otoriteler tarafından Sassoon'a başkaldırısından dolayı savaş nevrozu teşhisi konur ve bu nevrozdan kurtularak cephedeki görevine geri dönmesi için Craiglockhart Hastanesi'nde tedavi görmesine karar verilir. Benzer şekilde cephedeki deneyimleri esnasında nevrotik belirtilen gösteren Owen, Prior, Anderson ve Willard gibi diğer askerlerin de bu savaş hastanesinde iyileştirilerek cepheye geri dönmeleri hedeflenmektedir. Craiglockhart Hastanesi'nde yaşadıkları bu deneyimler üzerinden karakterlerin geçmiş ile şimdiki yaşantıları arasında bir bağ kurulan eserde, savaşın dehşetinden korkan erkeğin geldiği son noktanın bir akıl hastanesi olduğu hissi verilir. Ancak bu noktada asıl vurgulanmak istenen husus bu erkeklerin zayıf ya da korkak oldukları değil, hegemonik erkeklik standartlarına uyum sağlamak için sosyal bir baskı hissederek bu beklentileri karşılamak için yaşadıkları psikolojik sıkıntılar ve neticede onların toplum tarafından kabul görmeyen erkeklikleridir.

Bu anlamda, eserin kurgusal evreninde Craiglockhart Hastanesi'nin tıbbi bir kurum olmanın ötesinde savaş döneminde belirli bir tür hegemonik erkeklik formunun yüceltilmesi ve sürdürülmesine yordakçılık eden suç ortağı bir kurum olarak resmedildiği gözlemlenir. Diğer bir ifadeyle, Craiglockhart, Hastanesi savaş cephesinde sergiledikleri erkeklik edimlerinde başarısız olan, hegemonik erkeklik ideallerinden sapmalar ve kırılmalar yaşayan, savaş nevrozlu askerlerin erkekliklerinin test edildiği ve yeniden üretiminin hedeflendiği sadece erkeklerden oluşan homososyal bir ortam olarak değerlendirilebilir. Craiglockhart'da betimlenen bu homosoyal ortamda askerlerin erkeklik performansları sadece hastane yetkililerince değil oradaki erkeklerin birbirleri arasındaki tahakküm ilişkileri yoluyla izlenir, incelenir, onaylanır ya da kabul görmez. Daha geniş bir çerçevede

değerlendirildiğinde, Craiglockhart Hastanesi sembolik olarak savaş dönemi İngiltere’si toplumsal cinsiyet düzenine de gönderme yapar; çünkü Connell’in hegemonik erkeklik kavramının da vurguladığı gibi dinamik bir yapısı olan, kesişimsellik ve ilişkisellik üzerine kurulu bu ataerkil düzende dönemin askeri, vatansever, milliyetçi erkeklik ideallerine uyum sağlamları erkeklerin birbirleriyle eril üstünlük, ayrıcalık, tahakküm ve bir iktidar mücadelesi içerisinde savaşıyor ve çatışan erkekliklerin inşası yoluyla sağlanır.

Homososyalliğin hegemonik erkekliğin inşasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığına dikkat çeken Sharon Bird’e göre “Heteroseksüel erkekler arasındaki homososyal etkileşim hegemonik erkekliğin sürdürülmesinde hegemonik olmayan kimliklere ilişkin anlamları bastırırken, hegemonik ideallerle uyumlu kimliklerle eşleştirilen anlamları destekleyerek katkıda bulunur” (1996: 121). Bird homososyalliğin ürettiği bu anlamları “duygusal uzaklık”, “rekabetçilik” ve “kadınların cinsel objeleştirilmesi” olarak tanımlar (1996: 121). Erkeklerin özellikle homososyal etkileşim içerisindeyken duygusal açıklığı ve yakınlığı ifade eden ve özellikle kadınsılıkla eşleştirilen hisleri açıklamaları toplum tarafından uygunsuz bulunur; zira “duyguları ifade etmek zayıflıkların ve kırılma noktalarının göstergesidir, duygulardan uzaklaşmak ise kontrolü elinde tutmak demektir” (1996: 122-125). Bird’e göre erkeklerden duygusal değil rekabetçi olmaları beklenir ve bu rekabetçilik erkekler arasında hiyerarşik bir biçimde kurulmuş fark ve ayrıma dayalı bir toplumsal cinsiyet kimliği kazandırır. Kadınların cinsel olarak nesneleştirilmesi ise “kadından sadece farklı değil, ondan daha iyi olan” biçiminde inşa edilen bir eril bireyselliği mümkün kılar (Bird, 1996: 121).

Benzer şekilde Brod ve Kaufman homososyal bir edim olarak erkekliğin “tehlike, başarısızlık riski ve yoğun bir rekabet” ilişkisi içerisinde kurulduğunu öne sürer (1994: 129). Kimmell’in homososyallik açıklaması ise hegemonik erkekliğin homofobik bir edim olarak inşası ile ilintilidir. Homofobiyi “diğer erkeklerden korkmak” olarak tanımlayan Kimmell erkeklerin “sürekli diğer erkeklerin gözetimi altında olduğunu” ve onların diğer erkekler tarafından izlenip, derecelendirilerek “erkeklik alanına kabul edildiklerini” öne sürer (Kimmell, 2005a: 33). Bu açıdan “erkeklik diğer erkeklerin onayını almak için sergilenir. Performansı değerlendiren bu diğer erkeklerdir” (Kimmell, 2005a: 33).

Hegemonik erkekliğin homososyallik bağlamında işlerlik kazanması romanda Sassoon'un hastanede Rivers'in denetiminde aldığı konuşma terapisi esnasında aralarında gelişen diyaloglarda ortaya çıkar. Sassoon ile olan ilk seanslarında psikiyatrist Rivers, Sassoon'un savaş karşıtlığını risk almaktan uzak, şahsi güvenlik arayışı içerisinde bir yaşam olarak değerlendirerek onun erkekliğinin toplumsal beklentileri karşılamada yetersiz kalışını ima eder. Savaş zamanında bir erkek askeri üniforma giydiği, cephede saldırganca savaştığı, ülkesi ve dava arkadaşları için ölümü ve öldürmeyi göze alma riskine girdiği sürece yeterince erkek sayılır. Sancar bu duruma şu şekilde açıklık getirir: “Erkeklerin ölme ve öldürmeye razı savaşçılar haline gelebilmeleri, askerliğin bir tür ‘erkeklik sınavı’ olarak var olmasına bağlıdır ve bu sınavı başarı ile geçenlerin ‘sağlam erkek’ olarak topluma katılmaya hak kazanacağına dair bir ‘ritüelistik sözleşme’ söz konusudur” (2013: 155).

Romanda ölmeyi ve öldürmeyi reddeden ve dolayısıyla erkeklik sınavında başarılı olamayan Sassoon, onu sağlam ve ideal erkek olarak onaylayacak olan bu ritüelistik sözleşmeyi fes etmiştir. Neticede, hegemonik erkeklik ile uyum sağlamayan Sassoon'un bu eril kimliği Rivers tarafından şu sözlerle itibarsızlaştırılır: “Üniformayı giydiğinde aslında bir sözleşme imzalarsın. Ve bir sözleşmeden sırf fikrini değiştirdin diye dönmezsin” (Barker, 1998: 22).

Eleştirmen David J. Morgan üniformanın nasıl belirli bir tür erkekliği yücelttiğini şu şekilde ifade eder: “Üniforma bireysellikleri genelleşmiş ve zamansız bir erkeklikle bütünleştirirken, aynı zamanda duygunun kontrol edilmesi ve onun daha geniş bir akılcılık karşısında ikincilleştirilmesi anlamını taşır” (Morgan, akt. Brod vd, 1994: 166) Askeri üniforma giymeyi duygularını kontrol ederek her türlü riski göze almayı taahhüt eden bir sözünün eri olma durumu olarak gören Rivers, Sassoon'un savaş karşıtlığını duygu kontrolünden ve akılcılıktan uzak bulur. Bu amaçla, Sassoon'u savaş karşıtlığından vazgeçirip cephede savaşması için geri dönmeye ikna etmeye çalışır. Bunu şu sözleriyle de açıkça dile getirir: “Eğer protestona devam edersen, hayatının geri kalanını bütün bir şahsi güvenlik durumunda geçirmeyi bekleyebilirsin [...] Diğer insanlar ölüyorken senin güvende olmanın daha zor olduğunu düşünmüyorsun değil mi?” (Barker, 1998: 36). Nitekim Rivers, Sassoon'un savaşı protesto

ederek kendi şahsi güvenliğini sağlamayı hedeflemektense, risk alıp cephede savaşmaya giderek erkekliğini kanıtlaması gerektiğine inanmaktadır.

Rivers'in yukarıdaki ifadesinde de ima ettiği gibi şahsi güvenliğini ya da konforunu önceleyen erkek kolay olanı seçerek bir erkekte başarılması beklenen birtakım zorlukların üstesinden gelemeyen, cesaretsiz, korkak ve dolayısıyla erkeklik testinde başarısız olan ve yeterince erkek olamayan bir erkektir. Bu anlamda eser, savaşı erkekliğin belirli zorluklarla sınanıp onaylandığı bir meydan okuma sahası, erkekliği ise sürekli toplum tarafından onaylanan ve bireysel olarak kazanılması hedeflenen bir meydan muharebesi olarak yansıtarak savaş ve erkekliğin iç içe geçmişliğini eleştirel bir şekilde gözler önüne serer.

Erkekliğin sadece cephede değil sosyal hayatta da bir meydan okuma edimi olduğu düşünüldüğünde cephede savaşırken sinir krizleri geçiren ve akli dengelerini yitiren askerleri Craiglockhart'da iyileştiren Rivers'in asıl görevinin de bu meydan okuma ile ilintili olduğu anlaşılır. Hastanede Sassoon'a diğer askerlere davrandığından daha farklı bir tutum sergileyen Rivers, Sassoon'u kasıtlı olarak daha çok konfor ve güvenlik alanı ile donatır. Sassoon'a Craiglockhart'da golf oynamak, seçkin insanların yemek kulübüne katılmak ve daha iyi hijyen şartlarına sahip olmak gibi ayrıcalıklı yaşam koşulları sunulur. Cephede tehlike altında güvenliksiz koşullarda yaşayan askerlerden farklı olarak Sassoon, bu akıl hastanesinde daha ayrıcalıklı bir pozisyonda hayatını idame ettirir. O halde burada Rivers ve hastane yönetimi Sassoon'a bu ayrıcalık ve iktidar konumunu sunarken aynı zamanda onun erkekliğini cephede kötü ve tehlikeli koşullarda savaşan erkeklerinkine kıyasla ikincilleştirerek itibarsızlaştıran bir tür meydan okuma gerçekleştirirler. Diğer bir ifadeyle, Craiglockhart'da Sassoon'un hegemonik erkeklik ile müzakeresi onun eril kimliğinin sivil cephe ile savaş cephesi arasındaki karşıtlık üzerinden yeniden inşası ile sağlanır. Bu sayede, Sassoon'un savaşı protesto etmekten vazgeçmesi ve ideal bir asker olarak daha fazla sorumluluk ve risk alarak erkekliğini ispat etmesi beklenir. Her hâlükârda böyle bir ataerki toplumsal cinsiyet düzeninde Sassoon'un erkekliğini kanıtlayabilmesi diğer erkeklerin onu sınamasına ve onayına bağlıdır.

Craiglockhart'da Sassoon'a sunulan bu eril ayrıcalıklar dünyası onun geceleri kâbuslar görece kadar yoğun bir suçluluk duygusuna kapılmasına neden olur. Bu noktada, hastanede edindiği ayrıcalıklardan vazgeçerek yaşadığı suçluluk duygusundan kurtulacağı inancında olan Sassoon, cephede kalmayı seçerek hayatlarını tehlikeye atan silah arkadaşları için kendisini feda etmesi gerektiğini düşünür ve cepheye geri dönmeye karar verir. Eleştirmen Robert Nye'nin de ifade ettiği gibi "Askeri eğitim erkekleri birey olmaktan uzaklaştırır ve onları fedakârlıkta bulunmaya hazırlar" (Nye, 2007: 430). Dahası, fedakârca savaşıp uzuvlarını kaybeden ya da sakat kalan erkekler böyle bir kahramanlık sergileyemeyenlere kıyasla daha fazla yüceltilir (Bourke, 1996: 5) Bu gerçeklerden anlaşılacağı üzere savaş erkekleri sadece bir tehlike ve macera dünyası vaat etmez, aynı zamanda onlardan güvenli ve konforlu bir yaşam alanını reddetmelerini bekleyerek kadınsılığın dışına çıkılmasını yüceltir; zira toplum nezdinde bir erkeğin güvenli bir yaşam sürmesi ya da risk almaktan kaçınması onun korkak olması ya da kadınsı özellikler göstermesiyle eş değer tutulur.

Bu durum hegemonik erkekliğin inşası bağlamında ele alındığında, toplumun nazarında bir "korkak" ya da "hanım evladı" olarak görülmemek için erkekler savaşlarda ölmeyi ya da öldürmeyi göze alarak tehlike ve macera dünyasını tercih ederler ve kendi güvenliklerinden vazgeçmek zorunda kalırlar. Bu nedenledir ki Sassoon'u cepheye geri dönmeye sevk eden şeyin onun özgür iradesinin bir sonucu olmadığı, aksine erkekliğin sosyal inşası ile ilintili olduğu görülür. Hem Rivers'in yürüttüğü konuşma seansları esnasında hem de hastanede ona sunulan ayrıcalıklar neticesinde eril kimliğine karşı meydan okunan Sassoon "korkaklık" ve "cesaret" arasında seçim yapmak zorunda hissederek, korkak ve zayıf olmadığını, aksine cesur ve fedakâr bir kahraman olduğunu kanıtlaması gerektiği gerçeğinin sosyal baskısı altında cepheye dönmeye rıza gösterir.

Benzer şekilde, Sassoon'un yaşadığı bu eril kaygıları Rivers'in da kendi eril kimliğini inşa ederken yaşadığı gözlemlenir. Aslında Rivers sistemin adamı olarak ataerki düzende hegemonik tasarının sürdürülmesine hizmet eden bir suç ortağı erkeklik sergilemektedir. Bu açıdan bakıldığında Rivers bu sistemde hem ezen-fail hem de ezilen-mağdur konumundadır. Cephede savaşırken hegemonik erkeklik ideallerinden sapmalar gösteren erkeklerin erilliğini hastanedeki tedavileri süresince yeniden bu idealler ekseninde inşa etmelerini sağlamak onun esas görevidir. Hegemonik erkeklik ile

müzakeresini böyle bir suç ortaklığı üzerinden sergileyen Rivers, bu suç ortaklığı erkekliğini soğukkanlılık, metanet, öz kontrol, duygusal uzaklık ve duygularını bastırma üzerine inşa etmiştir. İlginçtir ki, hastanede hastalarına uyguladığı teknik onların duygularını açığa çıkarmak üzerine kuruluyken, Rivers’ın kendi duygularını sürekli bastırması onun bu suç ortaklığını ifşa eden ve ona babası ile olan iktidar, hâkimiyet ve tahakküm açısından sorunlu ilişkisinden miras kalmış bir tutumdur.

Rivers çocukluğundan beri kekemedir ve kendisi gibi kekeme olan diğer küçük çocukları tedavi eden hem bir din adamı hem de bir konuşma terapisti olan babası, onlara sabırlı bir şekilde nefeslerini kontrol etmeyi ve düzenlemeyi öğretmiştir. Eserde, Rivers çocukluk yıllarında “evlerinin on ila on dokuz yaş arası kekeme çocuklarla dolu olduğunu” anımsar (Barker, 1998: 137). Böylece, Rivers’ın çocukluğundaki evi katı, baskıcı ve otoriter babaların çocuklarının duygu ve düşüncelerini bastırarak yetiştirdiği tüm Viktorya dönemi toplumunun küçük bir erkeklik evreni haline gelir. Viktorya döneminde benimsenen bu erkeklik türünü Anthony Fletcher şu şekilde tanımlar:

Viktorya dönemi erkekliği elit bir kültürel form olarak başlamıştı. İlk başlarda genç erkeklerde bedeni fazla dikkate almayan, nezaketi ve saflığı vurgulayan ussal ama kanlı canlı olmayan bir erkeklikti. Ancak Kitchener ve Baden Powell döneminde bu erken Viktorya döneminin ciddi Evanjelik erkekliğinden soğukkanlı, kuyruğu dik tutan ve kuvvetli bir erkeklik biçimine doğru bir değişim oldu. Atletizm kültü kök saldı. Daha sonraki Viktorya dönemi devlet okulları ideolojisi de fiziksel çaba, fiziksel cesaret ve ahlaki değer arasındaki düz doğrusal ilişkilere dayanıyordu. John Tosh’un da belirttiği gibi spor, genç erkeklerin sadece fiziksel eğitimi için değil, cesaret, öz kontrol, metanetli dayanıklılık ve egonun takıma tabi kılınması gibi karakter oluşturucu nitelikler için teşvik edilmişti [...] Duygusal bastırma İngiliz eril idealinin önemli bir unsuru haline gelmişti (Fletcher, 2014: 42).

Oğlunu yukarıda bahsi geçen Viktorya döneminin hegemonik erkeklik ideallerine göre yetiştirmek isteyen ve kendisi de öz kontrol ve metanet timsali olan Rivers’ın babası, bu amacına oğlu üzerinde kendi otoritesi ve iktidarını kullanarak ulaşmaya çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle Rivers ile birlikte onun gibi diğer çocuklar, babalarının erkekliklerini iktidar ve tahakküm ilişkileri yoluyla Viktoryen eril idealler ekseninde inşa etmesi neticesinde kekeme olan Viktorya toplumunun genç oğullarıdır. Bu açıdan Rivers’ın eril kimliği otorite ve güce boyun eğme ya da eğmeme girdabında babası ile olan çatışması üzerinden kurulur. Erkekler için hegemonik bir ideal olan metanetli bir dayanıklılık, öz-kontrol ve duygusal bastırmayı babasının onun üzerinde kurduğu otorite ve baskı yoluyla içselleştirir ve duygularını sürekli yok saymanın oluşturduğu stres sonucunda küçük Rivers kekeme olur. Aslında Rivers’ın kekemeliği onun gerçekte söylemek istediği ile ondan ideal bir erkek olarak söylemesi beklenenin arasındaki uçurumun göstergesidir. Zorba ve katı bir babanın oğlunda daha çocukken yarattığı bu tahribat, Rivers’ın erkekliğe dair tüm algısını hegemonik olan normatif kabuller ekseninde şekillendirmiş ve her defasında babanın otoritesi Rivers’ın bu biçimlendirmeye karşı başkaldırmasının önüne bir set çekmeye çalışmıştır. Her hâlükarda, küçük Rivers’ın kekemeliği hegemonik erkekliğe uyum sağlama baskısı altında gelişen bilinçaltı bir başkaldırı niteliğindedir.

Şimdiye gelindiğinde ise Rivers’ın bir akıl hastanesinde kekeme bir psikiyatrist olarak konuşma seansları gerçekleştirmesi de oldukça ironiktir. Rivers’ın orduya hizmet eden kekeme bir psikiyatrist konumunda görev yapması onun eril otoriteye karşı tutumunu ve yetişkinliğinde sergilediği suç ortağı erkekliğini işaret eder. Hastanedeki görevi nedeniyle Rivers artık sistemin bir adamıdır ve kendi konumunu korumak ve bir takım eril ayrıcalıklar elde etmek için savaşa ve erkekliğe dair yıllardır bildiği gerçekleri gizlemektedir. Dahası, hegemonik tasarımın devam etmesine hizmet eden Rivers’ın bu suç ortaklığı, seanslarda hastaları ile arasında inşa ettiği baba-oğul ilişkisi üzerinden görünür hale gelir. Geçmişte babasının onun üzerindeki otoritesi ve tahakkümü nedeniyle aralarında gelişen sorunlu bir baba-oğul çatışması neticesinde Rivers da hastalarıyla sorunlu bir baba-oğul ilişkisi geliştirir. Michael Kimmell’in de ifade ettiği gibi “Oğul kendisini onu ezen ile özdeşleştirmiştir ve şimdi artık kendisi ezen biri olmuştur” (2005: 31). Bu nedendir ki Rivers konuşma seansları boyunca hastalarına karşı duygularını gizleyen, mesafeli ve otoriter bir baba gibi hareket etmektedir. Neticede, babanın otoritesi üzerinden temsil edilen toplumun bir erkekten beklentilerinin baskısını Rivers şimdi kendi hastalarına yaşatmaktadır. Zira artık o hasta, gücünden düşmüş olan oğullarını sadece cephedeki görevlerine geri göndermek için iyileştirirken, bir bakıma hegemonik idealler doğrultusunda onları yeniden

erkekleştirirken, aslında oğullarını ölmeye ya da öldürmeye göndererek kurban eden ve böylelikle hegemonik erkeklik ile suç ortaklığı ve iş birliği yapan bir babadır.

Romanda Rivers'ın kekemeliği cephede savaşırken savaş nevrozu geçirerek suskunluğa gömülen Teğmen Prior'ın konuşma kabiliyetini yitirmesi ile bir arada verilir. Eserin beşinci bölümünde okuyucu karşısına çıkan Prior, “hafıza kaybı, gece kâbusları ve konuşamamaktan muzdarip yirmi iki yaşlarında zayıf, sarışın” ve astım hastası bir asker olarak tasvir edilir (Barker, 1998: 40). Craiglockhart'a geldiği günden beri hiç kimse ile tek bir kelime dahi etmeyen Prior'ın, doktoru Rivers ile de ilk zamanlar tek iletişim şekli ona sorularla kendi bloknotuna büyük harflerle söylemek istediklerini yazarak göstermesi şeklindedir. Rivers Craiglockhart'a gelmeden önce Prior'a ne olduğunu ve hafızasını nasıl kaybettiğini sorduğunda ise onun verdiği cevap “HATIRLAMİYORUM” dur (Barker, 1998: 40).

Temel olarak Prior'ın suskunluğu Rivers'ın kekemeliği ile aynı kaynaktan beslenmektedir. Her ikisi de bir erkek olarak toplum tarafından onaylanmak ve kabul görmek isterlerken onlardan bekleneni yapamadıklarında ya da yapmayı reddettiklerinde zihinsel ve fiziksel olarak tahribat yaşamışlardır. Birkaç seans sonra kaybettiği sesine bir gün aniden geri kavuşan Prior, Rivers'a orduda konuşamama sorunun neden subaylar arasında değil de erbaşlar arasında daha sık görüldüğünü sormasına istinaden şu cevabı alır: “Konuşamama, bir şeyi söylemek istemen ile söylediğinde sonuçlarının çok yıkıcı olacağını bilmen arasındaki çatışmadan kaynaklanır. Bu yüzden bu durumu ancak kendini fiziksel olarak konuşamaz hale getirerek çözüme kavuşturursun” (Barker, 1998: 87). Rivers'ın bu sözlerinden hareketle, Prior aslında savaş ve erkeklik hakkında söylemek istediği gerçekler ile onun bu söylemek istediklerini bastırma gerekliliği duymasının yarattığı çatışma neticesinde konuşamaz hale gelmiştir; çünkü o bu konular hakkında dile getireceği şeylerin bir erkek olarak kendisi için tehlikeli ya da toplum tarafından kabul edilemez olacağını içselleştirmiştir. Aslında Prior'a göre savaş bir vahşet çukurudur ve erkekler de bu çukurda birbiriyle mücadele ederek ezilen “vahşi yük hayvanlarıdır” (Barker, 1998: 81). Bu açıdan Prior toplumun erkeklerden beklentilerinin ve onları bu ezen ve ezilen sarmalında harcayan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve hiyerarşisinin farkında olan bir karakterdir. Ancak tüm bunları açıkça dile getirmek istediği halde, toplum tarafından yeterince erkek olamayan bir korkak olarak görülme istemediği için bu gerçekleri dile getirme arzusunu bastırır ve neticede bilinçaltı bir kendini koruma mekanizması geliştirerek fiziksel olarak konuşamaz hale gelir. Dolayısıyla Prior'ın konuşamaması onun hegemonik erkeklik değerlerine karşı çıkmak istemesi ile bu değerlerle müzakere etmek zorunda hissetmesinin bir sonucudur.

Erkekler bir taraftan mevcut toplumsal cinsiyet düzenine karşı çıkmak isterlerken, diğer taraftan bu itirazlarını toplumun bir erkek olarak onlardan beklentilerini karşılayarak erkekliklerini kanıtlamaları gerektiğinin baskısı nedeniyle gerçekleştiremezler. Bu durumu örnekleyen Prior'ın hikâyesi erkeklerin yaşadığı bu baskı nedeniyle erkek erkeğe ikili ilişkilerinde nasıl daha saldırgan ve öfkeli bir tutum benimsediklerine göndermede bulunur. Örneğin, eserde Prior sürekli Rivers'ın otoritesini reddeder ya da ona öfkeli bir şekilde meydan okur. Hastanedeki tedavisi süresince Prior, hem bir doktor hem de ordu mensubu olarak ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Rivers'ın hastaları üzerinde haâkimiyet kurmaya çalıştığını idrak eder. Buna ilaveten, konuşma seansları boyunca Rivers'ın statüsü ve otoritesinin baskısını üzerinde hisseden Prior, Rivers'ın bir doktor olarak onu sürekli izlemesi, sorgulaması, incelemesi, denetlemesi ve değerlendirmesi neticesinde öfkelenir. Dahası, sık sık gördüğü gece kâbusları için hastalık belirtileri hakkında birkaç soru sormaya gelen Rivers'ın otoritesini ona şu soruyu yönelterek sorgular: “Bütün soruları sen soruyorsun, bütün cevapları ben veriyorum. Neden her iki şekilde de olamıyor?” diye sorar (Barker, 1998: 47). Buradan da anlaşılacağı gibi, Craiglockhart Hastanesi'nde Doktor Rivers'ın erkekliğinin inşası ile ona tabi kılınan hasta Prior'ın erkekliğinin inşasının muktedir doktor- gücünden düşmüş hasta karşıtlığı bağlamında oluşturulduğu gözlemlenir. Ancak Prior, bu hiyerarşik olarak inşa edilmiş doktor-hasta ikili karşıtlığı içerisinde onlara biçilen iktidar konumlarını tersine çevirmeyi önerdiği gözlemlenir. Böylece kendisinin doktor, Rivers'ın hasta konumunda olduğu bir rol değişikliği üzerinden Prior, tahakküm kurulan değil tahakküm kuran erkek olmak ister. Alt konumda bir hasta olarak Prior'ın kendisine yöneltilen soruları şimdi bir doktor edasıyla Rivers'a yöneltmesi Rivers'ın erkekliğine bir meydan okuma sunarken onun eril otoritesine karşı da bir tehdit oluşturur. Aslında bu noktada Prior, iktidar konumlarını işgal edenlerle etmeyenlerin yer değiştirmesini talep etmekte ve erkekler arasındaki bu güce eşitiz erişimi eleştirmektedir. Roman bu iki

erkek arasında hiyerarşik olarak örülmüş iktidar ve hâkimiyet konumlarını alt üst ederek erkekliği, erkeklere içkin biyolojik olarak atfedilmiş bir sabit roller bütünü değil, toplumsal cinsiyet ilişkileri yoluyla inşa edilmiş sürekli değişen ama asla elde edilemeyen bir mücadele ve iktidar konumu olarak temsil eder.

Her ne kadar Prior erkekler arasındaki bu eşitsizliğin farkında olsa da eserin tamamında toplum tarafından kabul görmek isteyen ve sürekli güç arayışında olan bir erkek olarak resmedilir. Çocukluğundan beri duygularını ve korkularını bastırması gerektiği salık verilerek yetiştirilen Prior, erkekliğini duygularını açıklamaktan kaçınma ve kadınsı olarak atfedilen her şeyin reddi üzerine inşa eder. Hatta konuşma seanslarının birinde Rivers'a şunları söyler: "Korkularımı gün yüzüne çıkartabilirsin, ölümleri hatırlamamı sağlayabilirsin, fakat hiçbir zaman benim hissetmemi sağlayamayacaksın" (Barker, 1998: 72). Eserde tüm erkek karakterlerin erkeklik algısının mevcut ve bilindik kalıpların dışına çıkarak yenilenmesi gerektiği vurgulanırken, bu yenilenmeye en çok ihtiyaç duyan karakterin ise Prior olduğu gözlemlenir. Çünkü o, işçi sınıfına mensup bir baba ile orta sınıfa mensup bir annenin eşitsiz sınıfsal kökenleri arasında sıkışıp kalmış bir oğul olarak hiçbir yere ait hissedememenin verdiği kaygıyla erkekliğini kanıtlama baskısını yoğun bir şekilde yaşayan birine dönüşmüştür.

Prior'ın hegemonik erkeklik ile müzakeresi vatani görevini ölümüne savaşılarak yerine getirmek, duygularını ifade etmekten kaçınmak, şiddete ve saldırganlığa meyilli olmak ve kadınları cinsel nesneleştirmek üzerine kuruludur. Ancak onun böyle bir erkeklik inşasında toplum ve ailesi tarafından yetiştirilme biçimi ve babası ile arasında olan çatışmalı iktidar ilişkisinin rolü büyüktür. Çocukluğundan beri baba ve oğul arasındaki tahakküm ilişkisi Prior'ın kendini kanıtlamak için her zaman daha fazla güç arayışında olan bir erkeğe dönüşmesine neden olmuştur. Nitekim o, babasının otoritesi ve baskısı altında iğdiş edilen bir oğuldur ve bu güçten düşürülme durumu Prior'ı daha da kamçılayarak onun hegemonik erkeklik idealleri ile müzakeresini şekillendirmiştir.

Prior'ın geçmişine ışık tutan bu gerçekler oğulları Billy Prior hakkında konuşmak için eşiyle birlikte Craiglockhart'a giden baba Prior'ın Rivers ile diyalogu neticesinde ortaya çıkar. Baba Prior, aslında oğlunun cephede savaşıyor olması gerekirken bir akıl hastanesine düşmesinden büyük bir öfke duymaktadır ve bu öfkesini Rivers'ın gözünde oğlunu küçümseyerek açığa çıkarır. Billy'nin geçmiş yaşantısı hakkında konuşurken onun orduya katılmadan önce bir sevkiyat bürosunda memur olarak çalıştığını söyler ve bu yüzden onun hiçbir ilerleme kaydedemediğini ve o mesleği seçmesinde annesinin Billy'i talim ve terbiyesinin etkili olduğunu düşünür. Nitekim oğlunu bu başarısızlığı nedeniyle hor gören Bay Prior'a göre, annesi "onu beş para etmez bir erkeğe dönüştürmüştü" (Barker, 1998: 52). Babası her zaman Billy'nin ekmeğini taştan çıkaran bir erkek olmasını istemiş, ancak ona göre bu durum eşinin oğullarını bir hanım evladı gibi yetiştirmesinden dolayı imkânsız hale gelmiştir. Eşinin aksine, oğlunu küçüklüğünden beri yenilmez, hükmeden, bıçkın bir kabadayı olarak yetiştirmek isteyen Bay Prior 'ın da aşağıdaki sözlerinden anlaşıldığı gibi, onun bir oğuldan beklentilerinden farklı olarak Prior sokaktan eve her defasında ağlayarak gelen, akranlarıyla giriştiği kavgalarda hep yenilen, zayıf ve ezik bir çocuk olarak yetişmekteydi:

"Bu çocuğun büyüme çağlarında sadece bir kez duruma müdahale etmişim ve bu da okulda ona bir çocuk sataştığı zamandı. Eve daima ağlayarak gelirdi. Ve bir gün artık bu kadarı yeter diye düşündüm. Bu yüzden bir dahaki sefer, yüzü gözü şişmiş halde zırlayarak eve geldiği bir gün elimin tersiyle ona bir tokat attım ve kapıyı gösterdim. Orada, salya sümük içinde, avazı çıktığı kadar bağırdı. Ona sataşan çocuğun orada bizi beklediğini söylüyordu. O halde ben de ona git, biliyorsun bizim muhitte dirençli, metanetli olman gerekiyor, eğer sere serpe yatarsan üzerinden geçen çok olur, dedim [...] En sonunda bizim Billy o çocuğu dövmekle kalmadı neredeyse öldürüyordu." (Barker, 1998: 52).

Görüldüğü üzere baba Prior oğlunun dayak yemesini ya da ağlamasını bir zayıflık ve güçsüzlük göstergesi olarak algılar ve onu başka bir erkek çocukla iktidar mücadelesinin içine çekerek Billy'nin çocukken saldırgan, kaba kuvvete ve fiziksel şiddete dayalı bir erkeklik inşa etmesinde büyük bir rol oynar. Diğer bir ifadeyle Billy'nin erkekliği ilkin, babası tarafından akranı bir erkek çocukla rekabetçi bir iktidar ilişkisi içerisinde sergilediği fiziksel şiddet ve kaba kuvvet üzerinden test edilir ve onaylanır. Michael A. Messner'in de vurguladığı gibi "Dışlanmış ya da tabi kılınmış erkekler, göreceli bir

güçsüzlük bağlamında başkaları üzerinde bir güç ifade etme arzusu olarak okunabilecek erkekliğin abartılı vücut bulmuş hallerini ve sözel ifadelerini sergileme eğilimindedirler” (Messner, akt. Brod vd., 1994: 2014). Dolayısıyla Billy’e kendini güçsüz hissettiren hem babası hem de akranları ile arasındaki bu tabi kılınma ilişkisi onun abartılı bir erkeklik sergileyerek şiddete meyletmesine ve ancak bu şekilde erkekliğini ve gücünü öne çıkarmasına neden olmuştur. Bu noktada, Barker’ın eserde vurgulamak istediği temel husus ise şiddete ve saldırganlığa eğilimin erkeğin doğuştan sahip olduğu bir karakter özelliği olmadığıdır. O halde, şiddet erkeğin doğasının bir sonucu değil, ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni erkekleri dinamik ve göreceli iktidar ilişkilerine göre hiyerarşik olarak konumlandırılan bir toplumsal yapının ve erkeklerin de bu yapının dayattığı ideallere uyum sağlama çabalarının sonucudur.

Erkeklerin ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde deneyimlediği bu “göreceli güçsüzlük” onları erkekliklerinin sınanarak onaylanabileceği mücadele alanlarına iter. Eserde, Prior’ın çocukluktan yetişkinliğe geçtiği yıllarda gönüllü olarak savaşa katılma sebebi de savaşın ona erkekliğinin sınanması ve onaylanması için bir mücadele alanı sunmasıdır. Bu noktada George L. Mosse’nin şu sözünü hatırlatmakta fayda vardır: “Savaş erkekleri erkeklığe davet eder” (1996: 34). Çocukluğundan beri güce erişimi sekteye uğrayan Prior, erişemediği bu iktidar konumunu savaşa katılarak elde etmek ve erkekliğini kanıtlamak ister. Ancak savaşa katılsa bile o hâla babasının gözünde düzgün bir adam olamamıştır. Hastaneye ziyarete geldiği gün Rivers’in “oğlunuz subay olduğu için onunla gurur duyuyor olmalısınız” ifadesi üzerine, baba Prior “gurur mu duymalıyım? Hayır duymuyorum [...] Annesinin ona yaptığı da buydu. Ne idiği belirsiz biri olup çıktı” diyerek oğlunu ve eşini küçümsemesini dile getirir. Geçmişte başlayan bu baba oğul arasındaki anlaşmazlığı bugün daha da arttıran şey ise Prior’ın sağlıklı bir subay olarak girdiği ordudan akli dengesini yitirmiş savaş nevrozlu bir hasta olarak çıkmasıdır. Prior’ın bu savaş nevrozlu durumu babasının ondan sergilemesini beklediği kahraman ve cesur asker hegemonik ideali ile çelişmektedir. Bu hegemonik ideali karşılayamayan savaş nevrozlu Prior, babasını daha da hayal kırıklığına uğratarak onu küçük düşürür. Bay Prior hastaneden ayrılmadan önce Rivers’a “o burada ne kadar süre kalacak” diye sorduğunda on iki haftalık bir tedavi göreceğini öğrenmesinin ardından oğlunun bu hale düşmektense savaşta yaralanmasını yeğlediğini şu sözlerle ifade eder: “Eğer kıçına bir kurşun yeseydi benim sempatiyi daha fazla kazanırdı” (Barker, 1998: 53).

Görüldüğü üzere Prior’ın savaşa gönüllü olarak katılma sebebi onun hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlamak için yaşadığı baskıdır. Ancak savaş onu ve diğerlerini bu ideallere ulaşamaz hale getirir. İdeal bir erkek olmak için duygularını bastırarak büyüyen bu erkekler, savaş meydanında yaşadıkları karşısında duygu patlaması yaşayarak sinir krizleri geçirirler. Bu durum Prior açısından bakıldığında onun cepheye geri dönme hırsı ve kendini koruma içgüdüleri arasında kalmasına yol açan içsel bir çatışma yaşamasına neden olur. O aslında bir taraftan cepheye gitmek isterken diğer taraftan içgüdüsel olarak kendini korumak adına cepheye gitmek istememektedir. Ancak yine de Craiglockhart’daki üç aylık tedavisi bitip de sağlık kurulu muayenesi yapılacağı gün Fransa’ya savaş cephesine geri dönmeyi ısrarla talep eder. Bu durumun asıl sebebi ise Prior’ın astımlı ve savaş nevrozlu bir asker olarak cepheye uygun görülmediği için kalıcı bir sivil cephe hizmetine mahkûm edilmenin utancını yaşamak istememesidir.

Romanda iktidar yoksunluğundan muzdarip bir başka karakter ise cepheye savaşırken birdenbire yürüyemez hale gelen ve bu yüzden iki aylık yatak istirahati verilen Willard’dır. Onu muayene eden doktorlar omurgasına hiçbir hasar almadığını iddia etse de Willard bu yaşadığı kısmi felç durumunun, omurga hasarı nedeniyle kötüye giden fiziksel sağlığından kaynaklandığı konusunda ısrar eder. Rivers ise Willard’ın yürüyememesinin fiziksel bir hasarın sonucu değil, onun cepheye savaşırken yaşadığı içsel çatışmanın sonucunda gerçekleştiği kanaatinde. Willard ile olan konuşma seanslarında Rivers bu düşüncesini şu şekilde izah eder: “Bir erkek hayatını kurtarmak istediğinde felç gerçekleşir. O daha fazla ileri gitmek ve imkânsız bir saldırıda bulunmak istemiyordur. Fakat kaçmaya da hazırlıklı değildir” (Barker, 1998: 101). Rivers’in bu ifadesinden hareketle, savaşta saldırı esnasında erkekler ne savaşın bir paçası olmak istemektedir, ne de bu durumdan kaçıp kurtulabilmektedir. Bu bağlamda, tıpkı Prior’ın cepheye konuşma kabiliyetini yitirmesi gibi, Willard’ın felç kalması, onun bireysel olarak kendini koruma içgüdüleri ile bir erkek olarak toplumun ondan beklentilerini karşılamak zorunda hissetmesi arasında yaşadığı çatışmadan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, Willard’ın hegemonik erkeklik ideallerine uyum sağlamak için yaşadığı baskı onun felç kalarak bu idealleri gerçekleştiremez

hale gelmesini sağlamıştır. Ancak, toplumsal olarak düşünülenin aksine, Willard korkaklık değil, cesaret timsalidir.

Görüldüğü üzere, roman boyunca Barker erkeklerin ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni içerisindeki iktidar mücadelelerinin onların sağlıklı ve topluma yararlı bireyler olarak var olmasının önüne bir set çektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir sürecin neticesinde hem zihinsel hem de fiziksel sağlığını yitiren erkeklerin iyileştirilmesi, romanda Psikiyatr Rivers’in metodu üzerinden anlatılır. Aslında onları iyileştirip cepheye geri göndermek için hegemonik tasarıya hizmet ederek suç ortağı erkeklik sergilen Rivers’in Craiglockhart’da uyguladığı hastalarını iyileştirme metodu hegemonik erkekliğin panzehiri olarak yorumlanabilir; zira o, konuşma seanslarında hastalarını konuşmaya teşvik ederken gerçekte onları, hegemonik ideale ulaşmak için bastırdıkları korkuları ve duyguları hakkında konuşturmakta ve onların erkekliğe dair içsel çatışmalarını ve sorgulamalarını açığa çıkarmaktadır. Anlatıcının da ifade ettiği gibi, Rivers, “Genç hastalarına duygularını bastırma çabalarından vazgeçmelerini ve acı ve korkuyu yaşamalarına izin vermelerini tavsiye ederek, kendisinin de üzerinde durduğu zeminin altını oymaktaydı” (Barker, 1998: 44). Bir bakıma Rivers, hastalarına duygularını bastırmamayı salık vererek ataerkinin ve hegemonik tasarımın altını oymaktadır. Bu anlamda, roman erkekler için gerçek bir yenilenmenin, onların üzerinde erkekliklerini inşa ettikleri güvenli zeminin dışına çıkıp, ataerkil güç ile çatışmalı ve zararlı ilişkilerini ve erkekliklerini sorgulayarak mümkün olabileceğinin altını çizmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Barker’ın *Regeneration* romanında erkeklik ve savaş ilişkisi hegemonik erkeklik bağlamında incelenmiş ve eserde erkekliğin, ideolojik ve normatif olarak inşa edilmiş toplumsal erkeklik beklentilerine uyum sağlama kısılcacında iktidar mücadelesi için savaşılan erkeklerin hikâyeleri üzerinden eleştirildiği gözlemlenmiştir. Karakterlerin toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin oluşturduğu erkeklik girdabında hem ezen hem de ezilen konumunda resmedildiği eserde, erkekliğe ilişkin toplumsal beklentiler ve sorumlulukların erkekler üzerinde nasıl bir baskı yarattığına dikkat çekilmiştir. Bu açıdan bakıldığında *Regeneration*’da Barker erkekliği hiyerarşik ve eşitsiz konumlanmış erkeklikler arasındaki bir savaş hali olarak resmetmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın bir art alan olarak kullanıldığı eserde savaşın hikâyesi erkeklerin erkek oluş biçimlerini ve iktidar mücadelelerini kurgusal olarak temsil ederken, okuyucuya onların erkekliğe dair yaşadıkları içsel çatışmaları ve kırılmaları da idrak ettirmiştir. Dolayısıyla, Barker’ın *Regeneration* romanında erkekliğin, erkekleri güçlendiren bir deneyim olarak değil, iktidar ve tahakküm ilişkileri yoluyla sürekli kanıtlanması ve onaylanması beklendiği için erkeği bir birey olarak psikolojik sıkıntı ve içsel çatışmalara iterek güçsüzleştiren ve neticede hem erkekler hem de toplumlar için zarar verici ve yıkıcı etkileri olan bir deneyim olarak temsil edildiği ortaya konmuştur.

Erkeklerin erkekliğe bakışını değiştirmesi ve yenilemesi gerektiğine vurgu yapan eser, onların hegemonik erkeklik düzenine uyum sağlama çabalarının hem kendilerinin hem de toplumun bütünü yenilenmesine giden yoldaki en büyük engel olduğu gerçeğini okuyucunun gözleri önüne serer. Değişim rüzgârını başlatacak olan ise toplum tarafından kabul edilen yerleşik erkeklik algılarına dair topyekûn bir sorgulama ve ataerkil yapının dışladığı ya da ötekileştirdikleriyle yüzleşip uzlaşarak, erkekliğe dair yenilenmiş bir bakış açısı ile eşitlikçi, savaşımsız ve şiddetsiz bir toplumsal düzen inşa edebilmektir.

Summary

This study examines the relationship between masculinity and war represented in the contemporary British novelist Pat Barker’s *Regeneration* in the light of Raewyn Connell’s concept of “hegemonic masculinity”. The aim of the study is to discuss the way masculinity is constructed as a state of war and contestation among different masculinities that are positioned hierarchically and unequally and the way masculinity damages men the most in their lived realities. Therefore, the study has revealed that in *Regeneration* Barker represents masculinity not as an empowering experience but rather as a disempowering one that needs to be constantly proved in the whirlpool of power struggles among men.

Unlike the traditional narratives of war that are crowded with the images of heroic and victorious men, *Regeneration* revolves around the images of shell-shocked, hysteric, paralyzed, mute, stammering

men who undergo mental and physical breakdowns during the years of the war. These men are deemed to be unfit for the requirements of wartime Britain, so they are rehabilitated at Craiglockhart War Hospital and are to prove their manliness through their interaction with other men to return to the front. Hence, in the work, the narrative of the war does not only refer to a historical war among the nations but also to the struggle for power and dominance among men experienced by them within a hierarchical gender order the concept of war employed in the novel also helps to convey inner wars and questionings on the side of men regarding their established conceptions of war and masculinity.

The study is based on the theoretical arguments developed by the Critical Studies On Men and Masculinities, most especially that of Raewyn Connell's concept of "hegemonic masculinity". Connell's work *Masculinities* has been referenced in much detail to understand how masculinity has come to be construed in diverse forms through social practices within a relation of hegemony and power among men. The theoretical part of this study has also utilized the critical ideas developed by some other Masculinities scholars to understand the way masculinity is intertwined with military, nationalistic, and patriotic ideals. With the help of these critical debates, Barker's characters' masculinities have been examined especially in terms of homosocial and homophobic enactments of hegemonic masculinity that demand men to prove their masculinities especially in the eyes of other men.

Yet, the study has mainly observed that Barker's importance lies in her attempt to analyze masculinity from the aspect of those men who cannot live up to hegemonic ideals of masculinity in wartime Britain. Revisiting the years of the First World War, the novel draws attention to the emasculation men experience because of their attempt to live up to hegemonic ideals of masculinity during the war. Within the fictional universe of the novel, the First World War, which promises men to be manly and heroic, turns out to be reverse by rendering them largely unmanly and unheroic. This is because Barker's men feel more unsure and insecure about their masculinities as the war deepens their emotional and inner conflicts regarding their conceptions of war and masculinity. Since the hegemonic ideals of war and masculinity demand men to repudiate the feminine, especially by repressing their emotions to become ideal men, in the novel the war turns into a provocative area of minefield in which men's repressed emotions burst out leading up to their nervous breakdowns. As a result, it has been shown in this study that the social pressure men feel to conform to hegemonic modes of masculinity gives way to their inner wars and conflicts causing their mental and physical breakdowns. Therefore, this study interprets *Regeneration* as a novel that points out the fact men's attempts to live up to hegemonic ideals of masculinity have become an obstacle on their way to attain a true regeneration of both themselves and patriarchal societies. As a solution, the novel offers men to change and regenerate themselves by developing new ways of living and thinking regarding their established conceptions of war and masculinity, which are invisibly intertwined.

KAYNAKÇA

- Barker, P. (1998). *Regeneration Trilogy*. U.K.: Penguin.
- Bird, S. R. (1996). Welcome to the men's club: Homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender and Society, 10*(2), 120-132. <https://www.jstor.org/stable/189829>
- Brod, H., & Kaufman, M. (1994). *Theorizing Masculinities*. USA: Sage Publications.
- Bourke, J. (1999). *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War*. The University of Chicago Press.
- Carrigan, T., Connell, B., & Lee, J. (1985). Towards a new sociology of masculinity. *Theory and Society, 14*(5), 551-604.
- Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler* (Çev. Nagihan Konukcu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Connell, R. W. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fletcher, A. (2014). Patriotism, the Great War and the decline of Victorian manliness. *History, 99*(1 (334)), 40-72. <http://www.jstor.org/stable/24430110>
- Göç, M. (2020). *20. Yüzyıl Amerikan Edebiyatında Erkekler ve Erkeklikler*. Konya: Palet Yayınları.
- Kimmell, M. S., Hearn, J., & Connell, R. (2005). *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. USA: Sage Publications.
- Kimmell, M. S. (2005a). *The Gender of Desire: Essays on Male Sexuality*. Albany: State University of New York Press.
- Mosse, G. L. (1996). *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*. Oxford: Oxford UP.
- Nye, R. A. (2007). Western masculinities in war and peace. *The American Historical Review, 112*(2), 417-438.
- Rawlinson, M. (2010). *New British Fiction: Pat Barker*. England: Palgrave Macmillan.
- Roper, M. (2005). Between manliness and masculinity: The war generation and the psychology of fear in Britain, 1914-1950. *Journal of British Studies, 44*(2), 343-362. <https://doi.org/10.1086/427130>
- Sjoberg, L. (2015). *Toplumsal Cinsiyet ve Çatışma: Savaşın Feminist Teorisi* (Çev. Onur Aydın). İstanbul: Altın Bilek Yayınları.
- Westman, K. (2005). *Pat Barker's 'Regeneration': A Reader's Guide*. New York: Continuum.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

KÖY ENSTİTÜLERİ: TÜRKİYE'NİN KIRSAL KALKINMA VE SOSYAL HİZMETLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Aziz ARMUTLU*, Rukiye ARMUTLU**

ÖZET

Bu çalışma, Köy Enstitüleri'nin Türkiye'deki kırsal kalkınma ve sosyal hizmetler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında Türkiye'nin kırsal bölgelerinde eğitim ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen yenilikçi bir model olarak kurulmuştur. Bu enstitüler, köy çocuklarına modern tarım teknikleri, sağlık bilgileri ve kültürel eğitimler sunarak kırsal kesimdeki sosyo-ekonomik gelişime katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Köy Enstitüleri, bireylerin bilgi ve becerilerini artırarak toplulukların potansiyelini keşfetmelerini sağlamış ve sosyal adaletin sağlanmasına önemli katkılar yapmıştır. Günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern toplumsal hizmetler, Köy Enstitüleri'nin mirasını devam ettirerek, dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal entegrasyonu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu hizmetler, toplumsal kalkınmayı destekleyen modern sosyal hizmetler ile Köy Enstitüleri'nin eğitim ve kalkınma modeli arasındaki bağlantıyı günümüze taşımaktadır. Bu çalışmada, Köy Enstitüleri'nin sağladığı eğitim modeli ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern sosyal hizmetler arasındaki benzerlikler ve bu hizmetlerin kırsal kalkınmaya olan katkıları değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, Köy Enstitüleri'nin tarihsel ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Eğitim ve Toplumsal Kalkınma, Güçlendirme Kuramı, Kırsal Kalkınma, Köy Enstitüleri, Sosyal Hizmetler*

Received/Gönderim: 13.08.2024 – Accepted/Kabul: 21.10.2024

* Dr. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, azizarmutlu86@gmail.com, ORCID:0000-0003-2838-7588.

** Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, rkydmrys@ gmail.com, ORCID:0009-0009-4972-939X.

VILLAGE INSTITUTES: THEIR IMPACT ON RURAL DEVELOPMENT AND SOCIAL SERVICES IN TÜRKİYE

Aziz ARMUTLU, Rukiye ARMUTLU

ABSTRACT

This study analyzes the impact of Village Institutes on rural development and social services in Turkey. Established between 1940 and 1954, the Village Institutes represented an innovative model for education and social development in rural areas. These institutes aimed to contribute to the socio-economic development of rural regions by providing village children with modern agricultural techniques, health education, and cultural training. By enhancing individuals' knowledge and skills, the Village Institutes empowered communities to realize their potential and made significant contributions to social justice. Today, the modern social services provided by the Ministry of Family and Social Services continue the legacy of the Village Institutes, striving to improve the quality of life for disadvantaged groups and to strengthen social integration. These services bridge the connection between modern social services that support social development and the educational model of the Village Institutes. This study evaluates the similarities between the educational model offered by the Village Institutes and the modern social services provided by the Ministry of Family and Social Services, as well as the contributions of these services to rural development. The findings offer a valuable perspective on the historical and social development impact of the Village Institutes.

Keywords: *Education and Social Development, Empowerment Theory, Rural Development, Social Services, Village Institutes.*

GİRİŞ

Sosyal hizmet, bireylerin ve toplulukların refahını artırmayı amaçlayan bir meslek dalıdır. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaleti sağlamak ve dezavantajlı gruplara destek olmak için çeşitli müdahaleler gerçekleştirirler. Sosyal hizmet ve Köy Enstitüleri, toplumun refahını ve sosyal kalkınmayı teşvik etmede önemli roller oynamaktadır. Sosyal hizmet, çeşitli müdahaleler yoluyla bireysel ve kolektif ihtiyaçların ele alınmasına odaklanırken, Türkiye'deki Köy Enstitüleri tarihsel olarak kırsal kalkınma ve eğitim merkezleri olarak hizmet vermiştir.

Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında Türkiye'nin kırsal bölgelerinde eğitim ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen yenilikçi bir model olarak hayata geçirilmiştir. Bu enstitüler, köylerde yaşayan çocukları modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri ve kültürel eğitimle donatarak, köylerin sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Akyüz, 2012). Köy Enstitüleri'nin kurulmasındaki temel amaç, kırsal alanlarda eğitim seviyesini yükseltmek ve bu bölgelerdeki insanların yaşam kalitesini artırmaktır (Ergün, 2006). Bu girişim, Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamış ve kırsal kalkınmayı hızlandırmıştır (Başaran, 1974).

Köy Enstitüleri, dönemi için oldukça ileri nitelikte eğitim kurumlarıdır. Bu enstitüler kurulmadan önce, Eğitim Kurşları ve Köy Öğretmen Okulları gibi köy okulları denemeleri yapılmıştır. Bu okullar daha sonra Köy Enstitüleri bünyesine dâhil edilmiştir. Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, Türkiye'nin köylerini gezerek ayrıntılı raporlar hazırlamış ve bu çalışmaların ardından yasayla Köy Enstitüleri'nin kurulması tamamlanmıştır. Okullarda, genel derslerin yanı sıra köyün ihtiyaçlarına yönelik tarım, marangozluk ve inşaat gibi dersler de verilmiştir. Köy Enstitülerinden mezun olan öğrenciler, kendi köylerine öğretmen olarak dönerek toplumsal kalkınmada önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu sayede köylerde eğitim ilerletilmiş ve köylerin çeşitli ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Hedef, köylerde okuma-yazma bilmeyen çocuk bırakmamaktır (Arslan, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti'nin modern bir ulus devlet olarak kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yönetiminden modern bir yönetime doğru keskin bir kopuşu temsil eder ve bu değişimin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda derin etkileri olmuştur. Cumhuriyetin 1923'teki kuruluş döneminde savaşların geride bıraktığı yoksul ve yorgun bir ülke, Batı'nın sanayileşme ve eğitim açısından oldukça

gerisindeydi; nüfusun çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşıyor ve okuma-yazma oranı oldukça düşüktü. Bu bağlamda, Türk eğitim tarihinin özgün bir uygulaması olan Köy Enstitüleri, kırsal kesimin eğitim ve kalkınma sorunlarını çözmeyi hedefleyen ve Cumhuriyet'in modernleşme sürecinde önemli bir rol oynayan yenilikçi bir model olarak öne çıkmıştır (Atakul, 2008; Koç, 2020).

Köy Enstitüleri sistemi, sadece öğretmen yetiştiren bir model olmakla kalmamış, aynı zamanda toplumu bir bütün olarak ele alan ve ekonomik, sosyal, kültürel açılarından gelişimini hedefleyen Türk inkılabının ulusal temelde başlatmış olduğu bir Rönesans/aydınlanma ve kalkınma hareketidir (Bilir, 2003).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu toplum hizmetleri ile Köy Enstitüleri'nin hedefleri ve uygulamaları arasında dikkate değer benzerlikler bulunmaktadır. Köy Enstitüleri'nin eğitim modeli, toplumsal hizmetler açısından bakıldığında, günümüzdeki sosyal hizmetlerin öncüsü olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmanın amacı, Köy Enstitüleri'nin Türkiye'deki kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler alanındaki etkilerini incelemek ve bu etkilerin günümüzdeki sosyal hizmet uygulamalarıyla olan ilişkisini değerlendirmektir. Bu çalışma ile Köy Enstitüleri'nin geçmişten günümüze toplumsal hizmetler alanındaki etkileri ve bu modelin günümüz sosyal hizmet uygulamalarıyla olan ilişkisinin ele alınması hedeflenmektedir.

Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde eğitim ve toplumsal kalkınmada önemli bir rol oynamış; ancak bu enstitülerin uzun vadeli etkileri ve günümüz sosyal hizmet uygulamalarıyla olan bağlantıları yeterince araştırılmamıştır. Mevcut literatür, genellikle Köy Enstitüleri'nin kuruluş amaçları, eğitim yöntemleri ve kısa vadeli etkilerine odaklanmaktadır (Akyüz, 2012; Ergün, 2006). Köy Enstitüleri, kurulduğu dönemden günümüze kadar sürekli dikkat çeken (Koç, 2020) ve tartışılan bir konu olmuştur. Türkiye'nin eğitim ve kırsal kalkınma tarihinde önemli bir yere sahip olan bu enstitüler, kırsal kesimde yaşayan bireylerin eğitim seviyesini yükseltmek, tarımsal verimliliği artırmak ve genel yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kurulmuştur (Akyüz, 2012). Ancak Köy Enstitüleri'nin toplumsal hizmetler alanındaki uzun vadeli etkileri ve günümüz sosyal hizmet uygulamalarıyla olan ilişkisi yeterince araştırılmamıştır. Bu araştırma bu önemli boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Toplumsal hizmetler ve kırsal kalkınma konuları, sosyal bilimler literatüründe geniş bir yer tutmakta ve bu alanlarda yapılan araştırmalar, farklı yaklaşımlar ve modellerle kırsal bölgelerdeki kalkınmayı ve toplumsal hizmetlerin etkisini incelemektedir. Köy Enstitüleri'nin bu bağlamdaki rolü, Türkiye'nin kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler alanında öncü bir model oluşturduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiği zaman;

Başaran (1974) çalışmasında, Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler alanındaki öncü rolünü analiz eder. Bu enstitüler, kırsal bölgelerdeki gençlere modern tarım teknikleri ve eğitim vererek kırsal kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Eğitimin toplumsal kalkınmadaki rolünü vurgulayan araştırma, Köy Enstitüleri'nin bu alandaki katkılarını desteklemektedir.

Saka (2010) çalışmasında, Köy Enstitüleri yalnızca bir eğitim reformu değil, aynı zamanda kırsal kalkınmayı hedefleyen bir sosyal değişim projesi olarak değerlendirilmiştir. 1930-1939 yılları arasında Türkiye'nin devletçi kalkınma politikalarının bir parçası olarak ortaya çıkan bu enstitüler, köylerde eğitim yoluyla toplumsal bilinç ve ekonomik gelişmeyi amaçlamıştır. Ancak 1954'te kapatılmaları, Türkiye'nin kırsal kalkınma ve modernizasyon sürecinde önemli bir kırılma noktası olarak görülmüş ve uzun vadeli kalkınma hedefleri açısından bir kayıp olarak değerlendirilmiştir.

Akyüz (2012) çalışmasında kırsal kalkınma, genellikle kırsal bölgelerde yaşayan insanların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını iyileştirmeyi hedefleyen politikalar ve uygulamalar olarak tanımlanır. Bu alanda yapılan araştırmalar, eğitim ve tarımsal gelişim programlarının kırsal kalkınmadaki önemini vurgulamaktadır.

Esen (2013) çalışmasında, Köy Enstitüleri dönemin sosyoekonomik koşulları ve yönetim anlayışları çerçevesinde incelemiştir. Enstitülerin kuruluşunda, yeni rejime güven sağlama ve ulus-devletin değerlerini toplum bilincine yerleştirme amaçları ön planda olmuştur. Ayrıca kapitalist üretim tarzına uygun emek gücünü devlet eliyle oluşturma hedefi de etkili olmuştur. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri öğrenci merkezli ve etkin bir eğitim yöntemi benimsemiştir.

Çakır (2014) çalışmasında, kırsal kalkınma projelerinin, yerel halkın katılımı ve eğitim düzeyinin artırılması yoluyla sürdürülebilir kalkınmayı desteklediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Köy Enstitüleri'nin uygulamaları, kırsal bölgelerdeki eğitim seviyesini artırarak ve tarımsal üretim tekniklerini geliştirerek bu hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır

Küçüktamer ve Uzunboylu (2015) çalışmalarında, Köy Enstitülerinin günümüze uygun bir model olmayabileceği; ancak bunların Türkiye'nin geçmişini ve bugünü anlamak için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Enstitüleri doğuran koşullar artık mevcut olmasa da fırsat eşitliği sağlama ve katılımcı bir kurum olma özellikleriyle hâlâ örnek alınacak bir model olarak kabul edilmektedir.

Güneş (2016) çalışmasında, toplumsal hizmetlerin sosyal adaletin sağlanması, dezavantajlı grupların desteklenmesi ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışma, bu hizmetlerin etkin sunumunun toplumsal kalkınma için kritik olduğunu ve kırsal bölgelerde temel hizmetlere erişimin başarıda belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır. Sosyal hizmetlerin kırsal bölgelerde uygulanmasının, yerel refahı artırdığı ve toplumsal eşitsizlikleri azalttığı sonucuna varılmaktadır.

Bulgan (2017) çalışmasında Köy Enstitüleri, köylünün toplumun ekonomik ve kültürel yaşamına çağdaştırıcı değişimler getirmeyi amaçlamış; ancak sadece kırsal kesimin okulu olarak kalmaları uzun vadede ekonomik üstünlük sağlamamıştır. Enstitülerin başarısı, devletçi politikaların ve yerli sermaye ile sanayi yatırımlarının desteklenmesiyle mümkün olmuştur. Sonuç olarak Köy Enstitüleri, Türkiye'nin sanayileşme ve ekonomik gelişme sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Yegenah (2018) çalışmasında, Köy Enstitüleri'nin ulusal bir hareket olarak, yerel kültürün ulusallaşmasına katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Olumsuz eleştirilerin fazla olmasına rağmen dönemin eğitim ortamı açısından enstitülerin olumlu yönlerinin daha ağır bastığı belirtilmiştir. Kırsal yerleşimlerde okullaşma oranı, okuryazarlık ve öğrenci sayısındaki artışlar enstitülerin başarısını gösterirken, uzun vadede okuma-yazma sorununun tamamen çözülebileceği öngörülmüştür.

Büyükerkan (2021) çalışmasında, Köy Enstitüleri'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu koşullarında Türkiye'nin kalkınmasını ve modernleşmesini hedefleyen bir girişim olduğunu vurgulamaktadır. Köy Enstitüleri, Cumhuriyet'in aydınlanma hareketinin bir örneği olarak eğitim, kültür ve sanat alanlarında kısa sürede önemli etkiler yaratmıştır. Yerel kültürel unsurların ulusallaşmasına katkıda bulunan bu enstitüler, kırsal bölgelerde okullaşma oranını artırmış ve köylere yönelik kalkınma politikalarının etkin uygulanmasını sağlamıştır.

Usta (2021) ve Tunçer (2021) çalışmalarında Köy Enstitüleri'nin Türkiye'nin modernleşme sürecindeki rolü ve eğitim sistemine katkıları ele alınmıştır. Usta (2021) çalışmasında Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte modernleşme hareketlerinin bir parçası olarak kurulan Köy Enstitüleri, köylüleri modern tekniklerle eğiterek bilinçli bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Ancak ekonomik zorluklar ve öğretmen-öğrenci temini gibi engellerle karşılaşmıştır. İsmail Hakkı Tonguç ve John Dewey'in etkisiyle özgün eğitim programlarıyla kısa sürede başarı elde eden enstitüler, siyasi değişimlerle işlevselliğini yitirerek kapatılmıştır. Tunçer (2021) ise Köy Enstitüleri Modeli'nin Türkiye'nin eğitim sistemine önemli katkılar sunduğunu ve toplumsal kalkınmayı desteklediğini ortaya koymuştur. Enstitülerin öğrencilere yaşayarak öğrenme fırsatı sunduğu, teorik bilgiyi pratikle birleştirerek eğitimde yenilikçi bir yaklaşım benimsediği vurgulanmıştır. Her iki çalışma, Köy Enstitüleri'nin Türkiye'nin modernleşme ve eğitim alanındaki reformlarında önemli bir yer tuttuğunu ve toplumun kalkınmasına hizmet ettiğini göstermektedir. Ancak siyasi değişimler, bu özgün eğitim modelinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir.

Bu çalışmanın amacı Köy Enstitülerinin tarihi ve eğitsel katkıları ile günümüz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının toplumsal hizmetleri arasındaki bağlantıyı daha derinlemesine incelemektir. Özellikle Köy Enstitüleri'nin sağladığı eğitim ve kalkınma modellerinin, günümüzde dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerle olan benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulacaktır. Bu bağlamda Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler açısından nasıl bir miras bıraktığı ve bu mirasın modern sosyal hizmet uygulamalarında nasıl sürdürüldüğü veya değiştirildiği ele alınacaktır. Bu amaçla çalışmada aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır.

1. Köy Enstitüleri'nin eğitim ve toplumsal kalkınma modeli, günümüz kırsal kalkınma ve sosyal hizmet politikalarına nasıl yansımaktadır?
2. Köy Enstitüleri'nin uyguladığı eğitim ve toplumsal hizmetler, günümüz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın hizmetleri ile nasıl karşılaştırılabilir?
3. Köy Enstitüleri'nin toplumsal hizmetler ve kırsal kalkınma üzerindeki uzun vadeli etkileri nelerdir?
4. Modern sosyal hizmet uygulamaları, Köy Enstitüleri'nin yöntemlerinden nasıl yararlanabilir veya bu yöntemleri nasıl geliştirebilir?

Bu çalışmada, kuramsal çerçeve doğrultusunda Köy Enstitüleri'nin genel tanıtımı ve tarihsel bağlamı ele alınmıştır. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern toplumsal hizmetler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın yöntem ve bulguları, tartışma bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmış ve nihayetinde sonuç ve öneriler sunulularak çalışma tamamlanmıştır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde eğitim ve kalkınmayı hedefleyen yenilikçi bir model olarak Güçlendirme Kuramı'nın temel prensiplerini uygulayarak toplumsal değişim süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır.

Güçlendirme, “Bireylerin, toplulukların ve organizasyonların, sosyal ve politik çevrelerini değiştirerek eşitliği sağlamak ve yaşam kalitelerini artırmak amacıyla yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını hedefleyen bir sosyal eylem süreci” olarak tanımlanabilir (Erbay, 2019; Minkler ve Wallerstein, 1998; Peterson & Hughey, 2004). Güçlendirme Kuramı, bireylerin ve toplulukların yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını, kendi potansiyellerini keşfetmelerini ve toplumsal değişim süreçlerine katılmalarını teşvik eder (Rappaport, 1981, 1987). Güçlendirme Kuramı bireylerin, toplulukların ve toplumların kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarını, kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve toplumsal değişim süreçlerine katılmalarını teşvik eder. Köy Enstitüleri'nin kuruluş felsefesini ve faaliyetlerini bu kuram çerçevesinde değerlendirdiğimizde aşağıdaki noktalar öne çıkmaktadır:

1. **Eğitim Yoluyla Güçlendirme:** Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylere modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri ve kültürel eğitim sağlayarak onların bilgi ve becerilerini artırmıştır. Bu bireylerin ve toplulukların kendilerini güçlendirmelerine ve yaşam koşullarını iyileştirmelerine olanak tanımıştır.
2. **Toplulukların Potansiyelini Keşfetme ve Geliştirme:** Köy Enstitüleri, kırsal kesimlerdeki toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınmasını teşvik ederek bu toplulukların kendi potansiyellerini keşfetmelerini ve geliştirmelerini sağlamıştır.
3. **Katılımcı Yaklaşım:** Güçlendirme kuramı, bireylerin ve toplulukların karar alma süreçlerine aktif katılımını vurgular. Köy Enstitüleri de bu yaklaşımı benimseyerek öğrencileri ve topluluk üyelerini eğitim ve kalkınma süreçlerine dâhil etmiştir.
4. **Kaynakların Adil Dağılımı:** Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylerin eğitim, sağlık ve ekonomik kaynaklara erişimini artırarak sosyal adalet ve eşitlik ilkesini hayata geçirmiştir.

Köy Enstitüleri üzerine yapılan çalışmalar, özellikle bu enstitülerin kırsal kesimde tarımsal verimlilik, eğitim, sağlık ve toplumsal eşitlik üzerindeki etkilerine değinmektedir. Örneğin Oğuzkan (1974), Köy Enstitüleri'nin Türkiye'de tarım, eğitim ve kırsal kalkınma politikalarının modernleştirilmesine katkı sağladığını belirtirken Gündüz (2005), enstitülerin kadınların eğitimi ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Köy Enstitüleri, kırsal bölgelerde modern tarım tekniklerinin öğretilmesi ve uygulanması yoluyla bireylerin ve toplulukların ekonomik olarak güçlenmesini sağlamıştır. Bu durum, bireylerin tarımsal verimliliklerini artırmalarına ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olmuştur. Enstitüler, temel sağlık bilgileri ve hizmetleri sunarak kırsal bölgelerdeki sağlık koşullarını iyileştirmiş ve bireylerin fiziksel sağlıklarını korumalarını sağlamıştır. Böylece bireylerin ve toplulukların genel yaşam kalitesini artırmıştır. Kültürel eğitim ve etkinlikler, bireylerin sosyal çevreleri ile daha güçlü bağlar kurmalarını ve toplumsal

entegrasyonlarını artırmalarını sağlamıştır. Bu, bireylerin kendilerine olan güvenlerini ve toplumsal katılımlarını artırmıştır. Köy Enstitüleri, kadınların eğitim almasını ve ekonomik hayata katılmasını teşvik ederek, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemiştir. Bu, kadınların kendi yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarını ve toplumsal değişim süreçlerine katkıda bulunmalarını sağlamıştır.

Güçlendirme Kuramı, bireylerin ve toplulukların güçlenmesini, kaynaklara erişimlerini artırarak bilgi ve becerilerle donatılarak ve karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sağlayarak gerçekleştirir (Rappaport, 1987; Zimmerman, 2000). Köy Enstitüleri, kırsal kesimlerde modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri, kültürel eğitim ve sosyal etkinlikler gibi çeşitli eğitim programları sunarak bireylerin bilgi ve beceri düzeylerini artırmıştır. Bu eğitimler, bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına, sağlıklarını korumalarına ve genel yaşam kalitelerini artırmalarına yardımcı olduğu değerlendirilmektedir.

Köy Enstitüleri, kırsal kesimde yaşayan bireylere modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri ve kültürel eğitim sağlayarak, onların bilgi ve becerilerini geliştirmiştir. Bu, bireylerin ve toplulukların kendilerini güçlendirmelerine ve yaşam koşullarını iyileştirmelerine olanak tanımıştır (Zimmerman, 2000). Enstitülerin sağladığı eğitimle bireyler, kendi potansiyellerini keşfetmiş ve bu potansiyelleri hayata geçirme fırsatı bulmuşlardır.

Güçlendirme Kuramı, bireylerin ve toplulukların karar alma süreçlerine aktif katılımını vurgular (Staples, 1990). Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınmasını teşvik ederek bu toplulukların kendi potansiyellerini keşfetmelerini ve geliştirmelerini sağlamıştır. Bu durum toplulukların kendi kendine yeterli hale gelmelerine ve toplumsal değişim süreçlerine daha aktif bir şekilde katılmalarına yardımcı olmuştur (Perkins & Zimmerman, 1995). Köy Enstitüleri de bu yaklaşımı benimseyerek öğrencileri ve topluluk üyelerini eğitim ve kalkınma süreçlerine dâhil etmiştir. Bu sayede, bireyler yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olabilmektedir.

Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylerin eğitim, sağlık ve ekonomik kaynaklara erişimini artırarak, sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini hayata geçirmiştir. Bu da bireylerin ve toplulukların güçlenmesini ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasını sağlamıştır (Cornell Empowerment Group, 1989). Köy Enstitüleri, kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler açısından önemli bir miras bırakmıştır. Bu miras, modern sosyal hizmet uygulamalarında da kendini göstermektedir.

2. KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN GENEL TANITIMI VE TARİHSEL BAĞLAMI

Türkiye'de Köy Enstitüleri'nin tarihsel kökleri Tanzimat dönemine kadar uzanmaktadır. Tuna Valisi Mithat Paşa'nın 1860 yılında kurduğu ıslahhaneler, yoksul çocuklar için mesleki ve teknik okul eğitiminin öncüsü olarak kabul edilebilir. 1869'da Maarif Nazırı Safet Paşa'nın Fransa'dan getirdiği Milli Eğitim Temel Kanunu ile her köyde okul açılması zorunluluğu getirilmiş ve 1876 tarihli Kanûn-i Esâsi ile ilköğretimin tüm halkı (tebaa) kapsaması bu öncü adımların göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu dönemde bu girişimlerin yeterince amaca hizmet edemediği söylenebilir. 1848'de tarım ve teknik okulları açılmış olsa da bu okulların köylere yeterince yayılmadığı görülmektedir. 1869 tarihli Nizamname (Altunya, 1990: 82) öğretmen okulları için önemli düzenlemeler getirmiştir. Ancak bu okulların 1900'e kadar çağdaş eğitim ilkeleriyle doğrudan bir ilişkisi olmamakla birlikte, Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin öncülleri olarak kabul edilebilirler.

II. Meşrutiyet dönemi, köye yönelik ilginç girişimlere sahne olmuştur. Çoğu düşünce düzeyinde kalmış olsa da Satı Bey, Ethem Nejat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun köye okul yapımı konusunda önemli çalışmaları olmuştur. 1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatına Hakkında Kanun ve 1927 yılında yayınlanan Köy Mektepleri Müfredat programları bu çabaların örnekleridir. Ayrıca, 1933 yılında Kayseri'de 3 yıllık Köy Muallim Mektebi açılmıştır (Altunya, 1990: 83-86). Ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve 1930'da çok partili hayata geçiş denemesi gibi olumsuz gelişmeler, köye ve köylüye yönelik bu hizmetlere bir ara verilmesine neden olmuştur. Bu duraklamanın ardından 1936-1937 öğretim yılında Eskişehir Çifteler devlet çiftliğinde ilk eğitim kursu açılmıştır. 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilmiş ve 19 Haziran 1942 tarihinde 4247 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri ve Teşkilat Yasası çıkarılmıştır (Turan, 1999: 38-39).

Köy Enstitülerinin ilk programları 1943 yılında yayımlanmış ve sonraki yıllarda bu programlarda gerekli değişiklikler yapılmıştır. 1948 yılında ise Köy Enstitüleri hazırlık sınıfı geçici

öğretim ve Köy Enstitüleri programı hazırlanmıştır (Özsoy, 1990: 51). Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında Türkiye'de kırsal kalkınmayı ve eğitim seviyesini yükseltmeyi amaçlayan yenilikçi bir eğitim modeli olarak kurulmuştur. Bu enstitüler, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un liderliğinde hayata geçirilmiştir (Akyüz, 2012).

Köy Enstitüleri'nin temel amacı, köy çocuklarına okuma yazma öğretmek, onları modern tarım teknikleriyle donatmak ve kültürel olarak geliştirmektir. Bu sayede köylerdeki yaşam kalitesini artırmak ve kırsal kalkınmayı sağlamak hedeflenmiştir. Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, Türkiye'nin o dönemdeki sosyo-ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. 1940'lı yıllarda Türkiye'nin nüfusunun büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşıyor ve bu bölgelerdeki eğitim ve sağlık hizmetleri son derece yetersizdi. Köy Enstitüleri, bu eksiklikleri gidermek amacıyla, öğrencilere hem akademik hem de pratik eğitimler vererek köylerinde kalkınma liderleri yetiştirmeyi amaçlamıştır. Öğrenciler, tarım, hayvancılık, el sanatları gibi alanlarda uygulamalı eğitim almış ve bu bilgi ve becerileri köylerinde yaygınlaştırmışlardır. Köy Enstitüleri'nin en önemli hedeflerinden biri, uzun yıllar boyunca kendi bildikleri ve yaşadıkları şekilde hayat süren köylüleri, yine kendi içlerinden çıkan öğrenciler aracılığıyla daha bilinçli ve daha eğitilmiş bir düzeye getirerek, çağdaş bir bakış açısı kazandırmak ve eğitim düzeylerinin yanı sıra farkındalıklarını artırmaktır. Bu amaçla kurulan Köy Enstitüleri, kısa ömrüne rağmen Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Köyde yaşayan insanların eğitimine öncelik veren ve köylü nüfusun bilinçlenmesini ve kendini geliştirmesini hedefleyen Köy Enstitüleri, zamanının çok ilerisinde bir eğitim hareketi olarak öne çıkmıştır (Akyüz, 1989; Avcı, 2023; Başaran, 1974, Ergün, 2006; Kara, 2007).

Yöre insanına okuma yazma öğretmek ve yörenin gelenek ve göreneklerini, Batı'nın ilim ve tekniğiyle sentezleyerek, çağdaş düşünceli, devrimci, ancak aynı zamanda örf ve adetlerine bağlı, vatanına sıkı sıkıya bağlı milliyetçi gençler yetiştirmek hedeflenmiştir. İvriz Köy Enstitüsü'nün kuruluşu, diğerlerinde olduğu gibi, özellikle çevre köylerde yaşayan halkı en çok sevindiren gelişmelerden biri olmuştur. O dönemde köylü vatandaşlar, çocuklarını okutacak bir okul bulmakta zorlanıyor; okul bulsalar bile masrafları karşılayacak maddi imkânlarla sahip olamıyorlardı. Bu nedenle, Köy Enstitüleri, köy çocukları için bulunmaz bir fırsat olarak görülüyordu (Aktaş, 2006: 2-3).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, nüfusun büyük çoğunluğu yoksul köylerde yaşamaktaydı ve modern tarım, eğitim olanaklarından yoksundu. Mustafa Kemal Atatürk ve bazı Türk aydınları, çağdaşlaşmanın köyden başlaması gerektiğini düşünerek Köy Enstitüleri'ni kurdular. Bu enstitüler, köy öğretmenlerinin yanı sıra sağlık görevlileri ve teknisyenler gibi meslek elemanları da yetiştirdi. Köylü çocukları, bu eğitimle kendi köylerine dönerek toplumun kalkınmasına katkıda bulundu. Köy Enstitüleri, yerelden başlayarak toplumsal kalkınmayı ve köy insanının girişkenliğini artırmayı hedeflemiştir (Er & Gökçearsan Çifci, 2021: 1178). Bu sayede, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin yaygınlaşması sağlanmış, köylerdeki yaşam standartlarının yükseltilmesine önemli katkılar sunulmuştur.

Köy Enstitüleri, genellikle şehir ve kasabaların dışında, demiryolu veya karayoluna yakın köylerde ve bu köylerin ortasında kurulmuştur (Şeren, 2008: 213). Bu tür yerlerin tercih edilmesinin nedeni, öğretmen adaylarını köy çocukları arasından seçmektir (Akyüz, 2012; Aytac, 2020). Köy Enstitüleri, 1954 yılına kadar 21 adet açılarak, köylerden seçilen öğrencileri hem öğretmenlik hem de köyün sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak bireyler olarak yetiştirmiştir. 1935'te hazırlıkları başlatılan ve 1940'ta yasallaşan bu sistem, Cumhuriyet aydınlanmasının eğitim alanındaki en özgün uygulamalarından biridir. Enstitüler, köy öğretmenlerinin yanı sıra sağlık görevlileri, teknisyenler ve diğer meslek elemanlarını da yetiştirmiştir (Kartal, 2008: 24).

Köy Enstitüleri'nin eğitim modeli, sadece teorik bilgiye dayanmayan, aynı zamanda pratik becerilerin kazandırılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. Öğrenciler, okulda öğrendiklerini köylerine taşıyarak oradaki yaşam standartlarını yükseltmeyi başarmışlardır. Bu model, eğitimin sadece bireysel gelişim için değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak da görülmesini sağlamıştır (Güven, 2008). Köy Enstitülerinde 5 yıllık bir eğitim süresi vardı. Bu sürede, kültür dersleri 114 saat, ziraat ve teknik dersler ise 58'er saat olarak belirlenmişti. Tatiller toplamda 30 hafta sürüyordu. Türkçe, Tarih, Coğrafya, Matematik, Fen Bilimleri, Yabancı Dil gibi kültür dersleri okutulurken; ziraat dersleri Tarla Ziraatı, Bahçe Ziraatı, Meyvecilik gibi alanlarda verilir. Erkekler için demircilik, marangozluk

gibi teknik dersler, kızlar için ise el sanatları, dikiş-nakış dersleri vardı. Dersler ve çalışmalar arasında bağlantılar kurularak öğretilir ve programlar, bugünün çağdaş eğitim anlayışıyla uyumluydu (Gürsel, 2018: 6).

Köyler sağlık, temizlik ve gelişme imkânlarından yoksundu. Bu olumsuzluklarla mücadele etmek ve köylerin sosyal ve ekonomik yapısını eğitim yoluyla iyileştirmek amacıyla Köy Enstitüleri kuruldu. Mevcut sistem, yalnızca okuma yazma ve teorik bilgiler öğreten, köylere faydası olmayan öğretmenler yetiştirmekle eleştiriliyordu. Ancak Köy Enstitüleri, köy kökenli ve köy işlerinden anlayan, köye yararlı öğretmenler yetiştirmeyi hedefliyordu. Bu, enstitülerin kuruluş felsefesinin temelini oluşturuyordu (Akyüz, 1985).

Köy Enstitüleri'nin kuruluşu ve işleyişi, Türkiye'nin eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Ancak 1950'lerin başında yaşanan siyasi değişiklikler ve çeşitli eleştiriler sonucunda, Köy Enstitüleri'nin kapatılma süreci başlamış ve 1954 yılında tamamen kapatılmıştır (Ergün, 2006). Bu kısa süreye rağmen Köy Enstitüleri'nin Türkiye'nin kırsal kalkınmasına ve eğitim sistemine yaptığı katkılar hala hatırlanmakta ve değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak Köy Enstitüleri, köy çocukları için fırsat eşitliği yaratmış, köyden çıkmadan köylü çocuklara eğitim imkânı sağlamış, yerel önderlikler belirleyerek çevre köyler hakkında önemli bilgiler sunmuş ve birçok önemli şair ve yazar yetiştirmiştir. Köy Enstitüleri ile birlikte ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflenmiştir (Geray, 1969: 100). Bu enstitüler, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hedeflemiş ve bu yolla Türkiye'nin kırsal bölgelerinde derin ve kalıcı bir etki yaratmıştır. Köy Enstitüleri'nin bu öncü yaklaşımı, Türkiye'nin eğitim ve kalkınma tarihinde eşsiz bir model olarak kalıcı izler bırakmıştır.

3. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ SUNDUĞU MODERN TOPLUMSAL HİZMETLERİN İNCELENMESİ

Sosyal hizmet, bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların refahını artırmaya adanmış bir meslektir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal sorunları ele almak ve sosyal adaleti desteklemek için danışmanlık, savunuculuk, toplum örgütlenmesi ve politika geliştirme gibi bir dizi müdahale uygulamaktadır. Sosyal çalışmanın temel ilkeleri arasında insan onuruna saygı, sosyal adalet, güçlendirme ve insan haklarının geliştirilmesi yer almaktadır. Örneğin Barker (2014), sosyal hizmetin bireyler ve topluluklar için refah artırıcı bir rol oynadığını ve insan hakları, güçlendirme, sosyal adalet gibi ilkelerin sosyal hizmet uygulamalarında temel olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde Thompson (2017) da sosyal hizmet uzmanlarının sosyal adaleti teşvik etmek ve sosyal sorunları çözmek için çeşitli müdahale yöntemleri kullandığını ifade etmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye'de sosyal adaletin sağlanması, dezavantajlı grupların desteklenmesi ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi amacıyla geniş bir yelpazede toplumsal hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler, çocuklardan yaşlılara, engelli bireylerden kadınlara kadar toplumun farklı kesimlerine yönelik olup sosyal kalkınmayı ve eşitliği hedeflemektedir.

Köy Enstitüleri'nin sağladığı eğitim modeli, günümüz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu hizmetlerle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bakanlık, dezavantajlı gruplara yönelik sunduğu aile, çocuk, kadın, engelli ve yaşlı hizmetleri ile toplumsal kalkınmayı ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu çocuk hizmetleri kapsamında korunmaya muhtaç çocuklar için koruyucu aile ve evlat edinme programları, çocuk destek merkezleri, engelli veya istismar mağduru çocuklar için rehabilitasyon hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmetler, Köy Enstitüleri'nin kırsal bölgelerdeki çocuklara yönelik sağladığı eğitim ve kalkınma modeliyle benzerlik göstermektedir. Bu hizmetler, çocukların sağlıklı bir ortamda büyümelerini ve eğitim almalarını sağlamaktadır. Örneğin koruyucu aile programı, çocukların aile ortamında yetişmelerine olanak tanırken çocuk destek merkezleri risk altındaki çocuklara güvenli bir ortam sunulduğu görülmektedir.

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kırsal kalkınma ve eğitim sorunlarını çözmek için özgün bir yaklaşım sunmuş ve bu bağlamda günümüz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern toplumsal hizmetlerle önemli benzerlikler taşımaktadır. Köy Enstitüleri'nin sağladığı

eğitim ve kalkınma modeli, modern sosyal hizmetlerin temel ilkeleriyle örtüşmekte ve bu miras günümüzde sosyal hizmet uygulamalarında kendini gösterdiği değerlendirilmektedir.

Aile hizmetleri, ailelerin güçlendirilmesi, aile içi iletişimin artırılması ve aile içi sorunların çözülmesi için çeşitli programlar ve danışmanlık hizmetlerini kapsamaktadır. Bakanlık, aile danışmanlığı ve eğitim programları aracılığıyla, ebeveynlik becerilerini geliştirmekte ve aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu hizmetler, ailelerin sağlıklı ve işlevsel bir yapıya kavuşmasına katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Kadın hizmetleri, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını desteklemek, şiddet gören kadınlara koruma sağlamak ve kadın dayanışma merkezleri aracılığıyla çeşitli eğitim ve destek programları sunmak amacıyla yapılandırılmıştır. Kadın konuklevleri, şiddet mağduru kadınlara barınma ve psikolojik destek sağlarken kadın kooperatifleri kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Engelli ve yaşlı bireylere yönelik hizmetler, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, evde bakım hizmetleri ve huzurevleri gibi çeşitli hizmetleri kapsamaktadır. Bu hizmetler, engelli ve yaşlı bireylerin ihtiyaç duydukları bakımı alarak yaşam kalitelerini artırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, evde bakım hizmetleri, engelli ve yaşlı bireylerin kendi evlerinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli desteği sağladığı değerlendirilmektedir.

Sosyal yardım hizmetleri, maddi durumu yetersiz olan ailelere yönelik çeşitli yardım programlarını içermektedir. Gıda, yakacak, eğitim ve sağlık yardımları gibi destekler, yoksul ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını ve yaşam standartlarını iyileştirmelerini sağlamaktadır. Sosyal yardım kartları da ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır.

Şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmetler, maddi ve manevi desteklerin yanı sıra, istihdam ve eğitim desteklerini de kapsamaktadır. Bu hizmetler, şehit yakınları ve gazilerin toplumda saygın bir yer edinmelerine ve yaşamlarını sürdürebilmelerine katkıda bulunmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu bu modern toplumsal hizmetler, Türkiye'deki dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal adaleti sağlamayı hedeflemektedir. Bu hizmetlerin etkinliği, toplumsal kalkınmaya ve dayanışmaya önemli katkılar sağlamaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde bir derleme çalışması olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma yönteminde literatürde mevcut olan bilgilerin derlenmesi, belirli bir konuya ilişkin teorik çerçevenin oluşturulması ve konuyla ilgili var olan görüş ve bulguların sistematik bir şekilde ele alınması esas alınmıştır. Bu çalışmada, ilgili literatürdeki kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğini sağlamak adına, bilimsel literatüre dayalı kaynaklar kullanılarak yapılan analizler ve değerlendirmeler kaynakça ile desteklenmiştir (Creswell, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2016). Çalışmada literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması, mevcut kaynaklar arasından belirli bir konunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve bu konuya ait verilerin sistemli bir biçimde toplanması, veri toplama, toplanan verinin öneminin tartışılması, verilerin problemle ilişkilendirilmesi ve bilginin sınıflandırılması gibi aşamalardan oluşan bir süreçtir (Karadaş, 2019). Literatür taraması, aşağıdaki adımlar izlenerek ve sınırlandırılarak gerçekleştirilmiştir:

1. **Veri Tabanı Seçimi:** Literatür taraması için öncelikli olarak Google Scholar, JSTOR, ScienceDirect ve Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) gibi akademik veri tabanları kullanılmıştır. Bu veri tabanları, sosyal hizmetler, eğitim ve kırsal kalkınma konularında geniş kapsamlı makalelere erişim sağlamaktadır.

2. **Anahtar Kelimeler:** Taramada kullanılan anahtar kelimeler, "Köy Enstitüleri," "kırsal kalkınma," "sosyal hizmetler," "güçlendirme kuramı," "eğitim," "toplumsal kalkınma" ve "Türkiye" gibi terimler olmuştur. Bu anahtar kelimeler, çalışmanın odaklandığı temel konuları kapsamaktadır.

3. **Yayın Tarihi Ölçütü:** Literatür taramasında, özellikle son 20 yıl içinde yayınlanmış çalışmalara öncelik verilmiştir. Ancak Köy Enstitüleri'nin tarihi öneminden dolayı,

1940-1954 yılları arasında yazılmış kaynaklar da dikkate alınmıştır. Bu, hem güncel perspektifi hem de tarihsel arka planı anlamaya yönelik bir denge sağlamıştır.

4. **Dil Ölçütü:** Taramaya dâhil edilen çalışmalar, Türkçe ve İngilizce olarak sınırlanmıştır. Bu, literatürün genişliğini ve çalışmaların Türkiye bağlamında uygulanabilirliğini sağlamaya yönelik bir tercihtir.

5. **Çalışma Türü Ölçütü:** Taramada, akademik makaleler, tezler, kitaplar, konferans bildirimleri ve raporlar gibi çeşitli türlerde kaynaklar incelenmiştir. Bu, farklı akademik disiplinlerden gelen bakış açılarını birleştirerek konunun daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır.

6. **Eleme Süreci:** Belirlenen anahtar kelimeler ile yapılan aramalardan elde edilen sonuçlar, başlık, özet ve bulgular açısından gözden geçirilmiş, çalışmanın konusu ile doğrudan ilgili olmayanlar elenmiştir. Ayrıca birden fazla kaynaktan gelen benzer bilgilere sahip makaleler arasında en güncel ve kapsamlı olanlar tercih edilmiştir.

Ayrıca araştırmaya ilişkin veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırma konusuna dair belgelerin elde edilmesi, incelenmesi ve sentezlenmesi işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2007; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu sayede, konuya ilişkin tarihi ve güncel veriler bir araya getirilerek bir analiz yapılmıştır.

Bulgular –Tartışma

Türkiye'de Köy Enstitüleri konusunda yapılan yüksek lisans tezlerinin sayısında 2019 yılından itibaren bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu artış, özel üniversitelerin sayısının artması ve bazı sivil toplum kuruluşlarının Köy Enstitüleri ile ilgili akademik çalışmaları teşvik etmesiyle açıklanabilir (Taşar, 2022: 128). 2017-2020 yılları arasında bu konudaki lisansüstü tezlerin yoğunlaşması, yeni açılan üniversitelerin sayısının artması ve sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki teşvikleriyle bağlantılıdır (Koç, 2020).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'de eğitim, ticaret ve sanayileşme alanlarında köklü adımlar atılmıştır. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen devrimlerle modernleşme hedeflenmiş; ancak savaşlar nedeniyle köyler büyük zarar görmüş ve nüfusun %81'ini oluşturan köylüler ekonomik ve sosyal olarak ihmal edilmiştir (Tekben, 1962: 7-8). Bu bağlamda Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki vatandaşların ekonomik kalkınma süreçlerini eğitim yoluyla gerçekleştirmek amacıyla önemli bir proje olarak ortaya çıkmıştır (Koç, 2021). Köy Enstitüleri, kırsal bölgelerdeki ekonomik kalkınmanın eğitim yoluyla gerçekleştirilebileceği fikrini benimsemiş ve bu doğrultuda kapsamlı bir eğitim modeli geliştirmiştir. Bu model, sadece bilgi aktarımını değil, aynı zamanda beceri kazandırmayı da hedeflemiştir. Öğrenciler, tarım ve teknik derslerde öğrendikleri bilgileri uygulayarak pratik deneyimler kazanmış, bu sayede kırsal kesimde üretkenlik ve verimlilik artmıştır. Dünyanın pek çok ülkesinde daha önce uygulanmış olan bu sistemin Türkiye'ye uyarlanması, kırsal kalkınmanın hızlandırılması ve modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması açısından önemli bir adım olmuştur. Köy Enstitüleri, kırsal kesimde yaşayan gençlerin eğitim yoluyla mesleki beceriler kazanmalarını sağlamış ve bu sayede köylerde ekonomik kalkınma ve sosyal değişim gerçekleşmiştir. Bu durum, eğitim yoluyla kırsal kalkınmanın mümkün olduğunu göstermiştir.

Köy Enstitüleri, köy çocuklarının eğitimi, köylere öğretmen olarak kazandırılması ve kırsal kalkınmanın sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir (Küçüktamer & Uzunboylu, 2015). Bu enstitüler, kırsal kesimde üretimi artırmak, teknolojiyi yenilemek ve nüfusu meslek sahibi yaparak sanayileşme yolunda önemli adımlar atmıştır (Avcı, 2023: 77). Ayrıca ahlaki değerlerin ve vatan sevgisinin kazandırılmasında da büyük bir rol oynamıştır (Eyüboğlu, 1979: 51). Bu enstitüler, özellikle köy çocuklarının eğitimine odaklanarak onların öğretmen olarak yetiştirilmesini ve köylere dönerek kırsal kalkınmaya katkıda bulunmalarını sağlamıştır. Bu model, kırsal kesimde eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması açısından önemli bir rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet uygulamaları açısından bakıldığında, Köy Enstitüleri'nin bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun iyilik halini artırma, güçlendirme ve özgürleştirme hedeflerine uygun bir yol

izlediği görülmektedir (Austin vd., 2005: 11). Köy Enstitüleri'nin sosyal hizmet uygulamalarıyla paralellik gösteren yönleri birey, grup, aile ve toplumun iyilik halini artırma, güçlendirme ve özgürleştirme hedefleri ile uyumlu bir yol izlediğini ortaya koymaktadır. Yerel ihtiyaçları analiz etme ve uygun çözümler üretme becerisi, toplumsal değişim ve kolektif planlama hedefleri, sosyal hizmet uygulamaları ile örtüşen önemli unsurlardır. Köy Enstitüleri'nin başarısı, sosyal hizmetin temel prensipleriyle uyumlu bir şekilde, kırsal kesimdeki toplumsal ve ekonomik kalkınmayı destekleyen bir model sunmaktadır.

Köy Enstitüleri, öğrencilerini tam donanımlı bir şekilde yetiştirip köylerine geri göndermiş ve bu yolla kırsal kalkınmaya katkı sağlamıştır (Bilir, 2003: 1; Kartal, 2008: 23). Bu model, eğitim yoluyla kırsal kalkınmanın nasıl sağlanabileceğine dair başarılı bir örnek sunmaktadır. Öğrencilerin köylerine geri dönerek liderlik yapmaları, kırsal alanlarda ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümü desteklemiştir. Köy Enstitüleri'nin bu yaklaşımı, sürdürülebilir kırsal kalkınma projeleri ve sosyal hizmet uygulamaları için önemli dersler içermektedir.

Ekonomik kalkınma ile köylerin daha üretken hale gelmesi, ürün çeşitliliğinin artırılması ve Cumhuriyetin değerlerinin köylere ulaştırılması amaçlanmıştır (Tonguç, 1997: 414). Köy öğretmenlerinin köylüler üzerindeki rehberlik rolü, ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemiştir (Erdem, 2021: 369). Bu çerçevede, Köy Enstitüleri'nin ulusal kalkınmada hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Aysal, 2005: 281). Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Türkiye'de eğitim, ticaret ve sanayileşme alanlarında köklü ve sağlam adımlar atılmaya başlanmıştır. Atatürk devrimleri, muasır medeniyet seviyesine ulaşmayı hedeflemiş; ancak savaşların yıkıcı etkisiyle köyler harap olmuş ve ülke büyük ölçüde ıssızlaşmıştı (Tekben, 1962: 7-8). Bu çerçevede ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yapılan reformlar ve kurulan yeni kurumlar, Cumhuriyet'in modernleşme hedefini gerçekleştirme çabalarının bir parçası olmuştur.

Sosyal hizmet ve sosyal girişimcilik bağlamında Köy Enstitüleri, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, sosyal sorunların çözülmesi ve toplumsal değişimin sağlanması gibi ortak hedeflere hizmet etmiştir (Uzunaslan & Tek, 2021). Sosyal hizmet uzmanları, insan hakları çerçevesinde toplumsal düzenin korunmasına ve dezavantajlı gruplara hizmet sunulmasına katkıda bulunmuştur (Çalış, 2022).

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet Türkiye'sinde kırsal kalkınma ve toplumsal gelişim için başlatılan önemli projelerden biridir. Bu projeler, kırsal kesimde üretim biçimlerinin modernleşmesini, tarım becerilerinin geliştirilmesini, sağlık koşullarının iyileştirilmesini ve yaşam kalitesinin artırılmasını hedeflemiştir (Çetin & Kahya, 2017). Bu projeler arasında Köy Kanunu, örnek köyler ve demir ağlar projesi gibi önemli düzenlemeler bulunmaktadır.

Sosyal açıdan, birkaç büyük şehir dışında kent ve kır arasında büyük farklar olmasa da kırsal kesimde yoksulluk, geleneklere bağlılık ve gelişime kapalılık yaygındı. Bulaşıcı hastalıklar (sıtma, verem) ve yüksek bebek ölümleri sık görülürken, yoksulluk nedeniyle beslenme, barınma ve çevre sağlığı koşulları yetersizdi (Aydın, 2018; Dirican, 1996; Akt. Er & Çifci, 2021). Bu çerçevede Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, sosyal hizmetin temel prensipleri ile uyumludur. Sosyal hizmet, bireylerin ve toplulukların iyilik halini artırmayı, onları güçlendirmeyi ve toplumsal entegrasyonu sağlamayı amaçlamaktadır (Rothman & Mizrahi, 2014).

Cumhuriyet döneminde, köylerin sağlık, hijyen ve gelişim imkanlarından yoksun olması nedeniyle bir eğitim reformuna ihtiyaç duyuluyordu. Geleneksel sistem sadece okuma yazma öğreten öğretmenler yetiştirirken, Köy Enstitüleri köy kökenli ve pratik becerilere sahip öğretmenler yetiştirmeyi hedefledi. Bu öğretmenler, köylerde hem eğitim hem de üretim süreçlerinde aktif rol oynayarak, kalem kadar kazma ve kürek gibi aletlerle de çalıştılar (Aktaş, 2006). Sonuç olarak Köy Enstitüleri, kırsal kalkınmayı sağlama, eğitim yoluyla toplumsal değişimi gerçekleştirme ve ekonomik kalkınmayı destekleme açısından önemli bir model olmuştur. Bu kurumlar, toplumsal refah merkezleri gibi işlev görmüş ve toplumsal değişime katkıda bulunmuştur (Buz & Ayyıldız, 2018: 197). Köy Enstitüleri'nin bu başarısı, sosyal hizmet uygulamalarında yerel ihtiyaçların anlaşılması ve toplumsal gelişime destek sağlama anlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bu bulgular ışığında değerlendirildiğinde Türkiye'de Köy Enstitüleri, kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler alanında önemli bir rol oynamış, özellikle dezavantajlı grupların güçlendirilmesi,

sosyal sorunların çözülmesi ve toplumsal değişimin sağlanması konularında önemli katkılar sağlamıştır. Güçlendirme Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Köy Enstitüleri'nin faaliyetlerinin, kırsal kesimde yaşayan bireyler üzerinde güçlü bir etki yarattığı görülmektedir.

Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylerin bilgi ve becerilerini artırarak, onların kendilerini ve topluluklarını güçlendirmelerini sağlamış; modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri ve kültürel eğitim yoluyla bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına ve genel yaşam kalitelerini artırmalarına yardımcı olmuştur. Bu süreç, bireylerin kendi yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarını ve toplumsal değişim süreçlerine katılımlarını teşvik etmiştir. Aynı zamanda Köy Enstitüleri, kırsal kesimlerdeki toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınmasını teşvik ederek, bu toplulukların kendi potansiyellerini keşfetmelerine olanak tanımış ve toplulukların kendine yeter hale gelmelerini sağlamıştır. Güçlendirme kuramının temel prensiplerinden biri olan katılımcı yaklaşım, Köy Enstitüleri'nde de etkin bir şekilde uygulanmış; öğrenciler ve topluluk üyeleri, eğitim ve kalkınma süreçlerine dâhil edilerek karar alma süreçlerine aktif katılımları sağlanmıştır. Bu katılımcı yaklaşım, bireylerin yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarına olanak tanırken, kırsal kesimdeki bireylerin eğitim, sağlık ve ekonomik kaynaklara erişimini artırarak, sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini hayata geçirmiş ve böylece toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri'nin mirası, günümüzde sosyal hizmet uygulamaları ve kırsal kalkınma projelerinde de önemli bir referans noktası olarak değerlendirilebilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu modern toplumsal hizmetler, bu mirası devam ettirerek dezavantajlı grupların güçlendirilmesine ve toplumsal adaletin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Köy Enstitüleri, Cumhuriyetin erken dönemlerinde Türkiye'nin kırsal kalkınma ve eğitim sorunlarına yenilikçi bir çözüm sunmuş, kırsal kesimde yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamlarını iyileştirmeyi hedefleyen bir model olarak öne çıkmıştır. Bu enstitüler, köylerde yaşayan gençlere sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda pratik beceriler kazandırarak onları kendi köylerinde liderlik yapacak ve topluluklarını dönüştürecek bireyler olarak yetiştirmiştir. Bu yaklaşım, Köy Enstitüleri'ni sosyal hizmetin temel ilkeleri olan insan onuruna saygı, sosyal adalet ve güçlendirme kavramları ile doğrudan ilişkilendirir.

Günümüzde Türkiye'deki Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan hizmetler, Köy Enstitüleri'nin sağladığı eğitim ve kalkınma modelinin modern bir yansıması olarak görülebilir. Bakanlık, toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik geniş bir yelpazede sosyal hizmetler sunarak bireylerin ve ailelerin refahını artırmayı hedeflemektedir. Bakanlığın sunduğu bu hizmetler, sosyal hizmet uzmanlarının danışmanlık, savunuculuk ve toplum örgütlenmesi gibi müdahaleleri ile toplumda sosyal adaletin sağlanmasına ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu çocuk hizmetleri, korunmaya muhtaç çocuklar için sağladığı programlar ile Köy Enstitüleri'nin kırsal bölgelerdeki çocuklara yönelik eğitim modeline benzerlik göstermektedir. Köy Enstitüleri'nin çocuklara yönelik eğitim yaklaşımı, onları kendi köylerinde toplumsal değişim yaratacak bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflerken Bakanlık da günümüzde risk altındaki çocuklara koruma ve bakım sağlayarak benzer bir sosyal hedefe hizmet etmektedir.

Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınma ve toplumsal değişim konusundaki başarıları, günümüz sosyal hizmet uygulamalarına ilham kaynağı olmuştur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunduğu hizmetler, Türkiye'de dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal adaleti sağlamayı hedefleyen bir yaklaşımı benimsemekte ve bu doğrultuda Köy Enstitüleri'nin mirasını sürdürmektedir. Sosyal hizmetin temel ilkeleri ile uyumlu olan bu hizmetler, toplumsal kalkınma ve dayanışmayı güçlendiren önemli katkılar sunmaktadır. Bakanlık, sunduğu geniş kapsamlı hizmetlerle, bireylerin ve toplulukların refahını artırmak, onları güçlendirmek ve toplumsal entegrasyonu desteklemek için çalışmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak Köy Enstitüleri, kırsal kesimde yaşayan gençleri liderlik yapabilecek kapasitede yetiştirirken, kazandırdığı pratik becerilerle toplumsal kalkınmaya da doğrudan katkı sağlamıştır. Ayrıca eğitim yoluyla kırsal kalkınmayı hedefleyen kapsamlı bir model geliştirmiş ve bu vizyonun başarıyla uygulanabileceğini göstermiştir. Köy Enstitüleri'nde benimsenen katılımcı yaklaşım, bireylerin

yaşamları üzerinde daha fazla söz sahibi olmalarını sağlayarak güçlendirme kuramının temel ilkelerini hayata geçirmiştir.

5. SONUÇ

Sosyal hizmet ve köy enstitüleri toplumun refahını ve sosyal gelişimini desteklemede tamamlayıcı roller oynamaktadır. Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde eğitim ve toplumsal kalkınmayı amaçlayan yenilikçi bir model olarak ortaya çıkmıştır. 1940-1954 yılları arasında faaliyette olan bu enstitüler, köylü çocuklarını modern tarım teknikleri, temel sağlık bilgileri ve kültürel eğitimle donatarak kırsal bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Köy Enstitüleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal kesimin eğitim ve kalkınma sorununu çözmek için özgün bir yaklaşım sunmuş hem eğitim hem de ekonomik kalkınma açısından önemli rol oynamıştır.

Sosyal hizmet ve Köy Enstitüleri, toplumun refahını ve sosyal gelişimini desteklemede birbirini tamamlayıcı roller oynamaktadır. Köy Enstitüleri'nin eğitim modeli, modern sosyal hizmetlerin öncüsü olarak değerlendirilebilir. Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylerin bilgi ve becerilerini artırarak toplulukların potansiyelini keşfetmelerini ve geliştirmelerini sağlamış, sosyal adalet ve eşitlik ilkesini hayata geçirmiştir. Bu enstitülerin faaliyetleri, Güçlendirme Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireylerin ve toplulukların kendi yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarına ve toplumsal kalkınmaya aktif katılım göstermelerine olanak tanımıştır.

Köy Enstitüleri, eğitim yoluyla toplumsal kalkınmayı teşvik ederek, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını iyileştirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri'nin tarihi ve eğitsel katkıları ile günümüz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının toplumsal hizmetleri arasında dikkate değer benzerlikler bulunmaktadır. Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler açısından bıraktığı miras, modern sosyal hizmet uygulamalarında da kendini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar, Köy Enstitüleri'nin kırsal kalkınmaya ve toplumsal hizmetlere olan katkılarını kapsamlı bir şekilde ele almakta, bu enstitülerin kırsal kesimde yaşayan bireyler ve topluluklar üzerindeki uzun vadeli etkilerini ortaya koymaktadır. Köy Enstitüleri, kırsal kesimdeki bireylerin bilgi, beceri ve kaynaklarla donatılarak güçlendirilmesini sağlamış, toplumsal değişim süreçlerine katılmalarını teşvik etmiştir.

Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde eğitim ve toplumsal kalkınmayı teşvik ederek modern sosyal hizmetlerin öncüsü olarak değerlendirilebilir ve günümüz sosyal hizmet uygulamaları ile güçlü bir ilişki içindedir. Köy Enstitüleri'nin tarihsel ve eğitsel katkıları, modern sosyal hizmetlerde de kendini göstermektedir ve bu enstitülerin mirası, kırsal kalkınma ve toplumsal hizmetler açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeler, Köy Enstitüleri'nin tarihsel önemini ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini anlamak için geniş bir perspektif sunmaktadır.

Öneriler

Köy Enstitüleri'nin en başarılı yönlerinden biri, yerel düzeyde liderler yetiştirerek toplulukların kendi kalkınmalarına öncülük etmelerini sağlamasıydı. Modern sosyal hizmetler, bu yaklaşımı benimseyerek yerel liderlik programlarını teşvik edebilir ve topluluk üyelerinin karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirebilir. Özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde, yerel liderlerin yetiştirilmesi ve desteklenmesi, sosyal hizmetlerin etkinliğini artırabilir.

Köy Enstitüleri, toplumsal dayanışmayı teşvik eden bir model sunmuştur. Modern sosyal hizmetler de toplumsal dayanışmayı güçlendiren projelere odaklanmalıdır. Bu kapsamda, komşuluk ilişkilerini ve topluluk bağlarını güçlendiren sosyal projeler, dayanışma ekonomisi modelleri ve gönüllü çalışma programları geliştirilebilir. Özellikle doğal afetler, pandemi gibi kriz durumlarında bu tür projeler toplulukların dayanıklılığını artırabilir.

Köy Enstitüleri'nin kaynakları adil bir şekilde dağıtma yaklaşımı, modern sosyal hizmetlerin de merkezinde yer almalıdır. Sosyal hizmet programları, dezavantajlı grupların eğitim, sağlık ve ekonomik kaynaklara erişimini artırmayı hedeflemelidir. Bu doğrultuda, sosyal yardım programlarının

kapsayıcılığı genişletilmeli ve yerel ihtiyaçlara uygun çözümler sunulmalıdır. Örneğin mobil sosyal hizmet, mobil sağlık ve eğitim hizmetleri gibi yenilikçi çözümler kırsal alanlarda uygulanabilir.

Summary

This article analyzes the impact of the Village Institutes, established between 1940 and 1954 as an innovative model aimed at education and social development in rural areas of Türkiye, on rural development and social services. The Village Institutes sought to contribute to the socio-economic development of rural regions by equipping peasant children with modern agricultural techniques, basic health knowledge, and cultural education. This educational model holds significant importance for the realization of social development and social justice in rural areas. In this study, the activities of the Village Institutes are evaluated within the framework of Empowerment Theory, emphasizing an approach that empowers individuals and communities to gain greater control over their own lives through participatory and equitable resource distribution. Furthermore, the similarities between this model and the modern social services provided by the Ministry of Family and Social Services today, as well as how these services contribute to improving the quality of life for disadvantaged groups, are analyzed. The education model provided by the Village Institutes can be regarded as a precursor to modern social services. Notably, its emphasis on local leadership, social solidarity, and empowerment-oriented approaches offers important lessons for enhancing the effectiveness of social services. This article aims to provide a fresh perspective to the literature by exploring how the historical and educational contributions of the Village Institutes are sustained and developed in contemporary social work practices.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A. (2006). *İvriiz Köy Enstitüsü*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:217404).
- Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1988'e*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:160.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Altunya, N. (2002). *Köy Enstitülerinin Düşünsel Temelleri*. Ankara.
- Arslan, Ö. Ö. (2019). Köy Enstitülerinin toplum kalkınmasındaki rolü. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(1), 84-119.
- Atakul, S. (2008). Köy Enstitüleri: Köy Enstitülerinin kuruluşu. *Kalem Eğitim Bilimleri Journal*, Spring, issue 1.
- Austin, M., Coombs, M., & Barr, B. (2005). Community-centered clinical practice: Is the integration of micro and macro social work practice possible? *Journal of Community Practice*, 13(4), 9-30.
- Avcı, M. (2023). Köy Enstitüleri ve Türk eğitim tarihindeki önemi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 71-81. <https://doi.org/10.58201/utsobilder.1386840>
- Aydın, B. M. (2018). *Köy Enstitüleri ve toplum kalkınması* (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy Enstitüleri. *AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 35-36, 267-282.
- Aytaç, K. (2017). Köy Enstitüleri ve İsmail H. Baltacıoğlu'nun değerlendirmeleri. *Sosyoloji Konferansları*, 55, 351-367.
- Barker, R. L. (2014). *The Social Work Dictionary* (6th ed.). Washington, DC: NASW Press.
- Başaran, İ. E. (1974). *Eğitimde Yönetim*. AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bilir, M. (2003). Köy Enstitüleri sisteminde toplum kalkınması süreci. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 1-15.
- Bulgan, N. (2013). *Pragmatizmin Eğitime Uygulanışı ve Köy Enstitüleri Modeli*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:465502).
- Buz, S., & Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 187-212.
- Büyükerkan, E. (2021). *Köy Enstitülerinin Kırsal Kalkınmadaki Rolünün Değerlendirilmesi ve Günümüz Perspektifinden Bir Kıyaslama*. [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:671847).
- Cornell Empowerment Group. (1989). Empowerment and family support. *Networking Bulletin*, 1(2), 1-23.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Çakır, A. (2014). *Kırsal Kalkınma ve Eğitim Politikaları*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Çalış, N. (2022). Social aspect of the justice system in the context of human rights and law: Forensic social work. *The Journal of Social Science*, 6(11), 107-124. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.1051514>
- Çetin, S., & Kahya, A. (2017). Kırdaki bir modernleşme projesi olarak köy enstitüleri: Aksu ve Gönen örnekleri üzerinden yeni bir anlamlandırma denemesi. *MTU JFA*, 34(1), 133-162.

- Er, F., & Gökçearslan-Çifci, E. (2021). Toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri perspektifinden köy enstitülerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1177-1194. <https://doi.org/10.33417/tsh.816710>
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-62.
- Erdem, Ç. (2021). Türkiye’de tek partili dönemde ulusal kalkınma hedefi ve köy enstitüleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 361-374. <https://doi.org/10.33712/mana.957493>
- Ergün, M. (2006). *Köy Enstitüleri*. Bilgi Yayınevi.
- Esen, S. (2013). *Köy Enstitüleri*. [Yüksek lisans tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:446774).
- Eyüboğlu, S. (1979). *Köy Enstitüleri Üzerine*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Geray, C. (1969). Köy kalkınması ve Tonguç. *İmece Dergisi*, 100.
- Güneş, S. (2016). *Kırsal Bölgelerde Sosyal Hizmetler ve Toplumsal Kalkınma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gündüz, M. (2005). *Köy Enstitüleri ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürsel, A. (2018). Türk eğitim sisteminde köy enstitüleri. *Asia Minor Studies*, 6(11), 1-11.
- Güven, İ. (2008). *Köy Enstitüleri ve Eğitim*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kara, H. (2007). *Köy Enstitüleri Tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karadaş, E. (2019). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Politikadaki Dönüşüm*. [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:584384).
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kartal, S. (2014). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 22-36. <https://doi.org/10.17860/efd.89259>
- Koç, N. (2020). Türkiye’de “Köy Enstitüleri” konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin nicelik ve nitelik yönleriyle değerlendirilmesi (2010’a kadar). *Journal of Historiography*, 2(1), 13-36. <https://doi.org/0000-0001-9064-0789>
- Koç, N. (2021). Türkiye’de “Köy Enstitüleri” konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin nicelik ve nitelik yönleriyle değerlendirilmesi III (2016-2019). *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Küçüktamer, T., & Uzunboylu, H. (2015). The conditions that enabled the foundation of the village institutes in Türkiye and a comparison with today. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185, 392–399.
- Oğuzkan, T. (1974). Köy enstitülerinin Türk eğitim sistemine katkıları. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*.
- Özsoy, Y. (1990). Köy enstitüleri programları. *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri ve Bugünkü Eğitim Sistemimiz*, 5-25. Ankara: Köy Enstitüleri Derneği Yayınları.
- Perkins, D. D., & Zimmerman, M. A. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 569-579.
- Rappaport, J. (1981). In praise of paradox: A social policy of empowerment over prevention. *American Journal of Community Psychology*, 9(1), 1-25.
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121-148.
- Rothman, J., & Mizrahi, T. (2014). Balancing micro and macro practice: A challenge for social work. *Social Work*, 59(1), 91-93.

- Saka, N. (2010). Köy enstitülerinin Türkiye'nin kalkınma sürecindeki yeri. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 273721).
- Staples, L. (1990). Powerful ideas about empowerment. *Administration in Social Work*, 14(2), 29-42.
- Şeren, M. (2008). Köye öğretmen yetiştirme yönüyle köy enstitüleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 203-226.
- Tekben, Ş. (1962). *Neden Köy Enstitüleri*. İstanbul: Türkiye Milli Gençlik Yayınları.
- Thompson, N. (2017). *Social Work: An Introduction to Contemporary Practice* (2nd ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tonguç, E. (1997). *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tunçer, N. (2021). Köy enstitüleri modeli. [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 683580).
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlaşma, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950*. Ankara: Bilgi Yayın Evi.
- Usta, C. O. (2021). Doğuşu, gelişimi ve bitişi ekseninde köy enstitüleri ve verdiği eğitim. [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 672778).
- Uzunaslan, İ., & Tek, S. (2021). Sosyal girişimcilik ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1195-1214. <https://doi.org/10.33417/tsh.937360>
- Yeganeh, E. (2018). Türkiye'de sınıf öğretmenliği yetiştirme modellerinden olan köy enstitüleri hakkında yapılan eleştirilerin incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 493114).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zimmerman, M. A. (2000). Empowerment theory: Psychological, organizational and community levels of analysis. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *Handbook of Community Psychology* (pp. 43-63). Springer.

PROSPEKTİF BELLEK VE YAŞLANMA

Gülcan ÖZTÜRK*

ÖZET

Gelecek zamanda yapılması planlanan işlerin, zamanı geldiğinde hatırlanıp eyleme dökülmesi prospektif belleği (ileri dönük/yönelik bellek) ifade eder. Günlük hayatta gerçekleştirilen çoğu iş, prospektif belleği gerektirir. Özellikle yaşlanma sürecinde ve çeşitli klinik bozukluklarda prospektif bellekle ilişkili problemler dikkat çekmektedir. Yaşlı nüfusunun arttığı toplumlarda, Alzheimer hastalığı ve diğer demanslar önemli bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Alzheimer hastalığı ile ilişkili olarak prospektif bellek becerisinde erken dönemlerden itibaren bozulma yaşandığı görülmektedir. Alzheimer hastalığı ile ilişkili olarak görülen prospektif bellek bozulması, normal yaşlanma sürecinde görülen bozulmadan farklıdır. Prospektif bellek, yaşlanma sürecinde ve Alzheimer hastalığında önemli bir sorun haline gelmesine rağmen, klinik alanda, henüz hak ettiği yeri elde edememiş gibi görünmektedir. Bu çalışma özellikle yaşlanma sürecindeki kişilerin klinik değerlendirmesine prospektif bellek ölçümlerinin dahil edilmesinin önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada prospektif bellek becerisinin tanımı, günlük hayattaki önemi, prospektif bellek görevlerinin özellikleri, prospektif belleğin nasıl değerlendirildiği, yaşlanma sürecinde ve Alzheimer hastalığı ile ilişkili olarak nasıl bir değişim gösterdiği ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Alzheimer Hastalığı, Hafif Kognitif Bozukluk, Prospektif Bellek, Spontan Geri Getirme, Yaşlanma.*

Received/Gönderim: 18.09.2024 – Accepted/Kabul: 21.10.2024

---

* Misafir Öğretim Üyesi, Ankara Bilim Üniversitesi, gulcan.ozturk@ankarabilim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4463-211X

Öztürk, G. (2024). Prospektif Bellek ve Yaşlanma, *Akademik Açı*, 4 (2): 160- 173. DOI: 10.59597/akademikaci.1552230.

PROSPECTIVE MEMORY AND AGING

Gülcan ÖZTÜRK

ABSTRACT

Prospective memory refers to remembering and performing delayed intentions at an appropriate time in the future. Most tasks performed in daily life require prospective memory. Problems related to prospective memory are particularly noticeable during the aging process and in various clinical disorders. Prospective memory appears to be impaired from the early stages in association with Alzheimer's disease. Prospective memory impairment seen in relation to Alzheimer's disease is different from the impairment seen in the normal aging process. Although prospective memory has become an important problem in the aging process and Alzheimer's disease, it seems that it has not yet gained the place it deserves in the clinical field. This study draws attention to the importance of including prospective memory measurements in the clinical evaluation of people, especially those in the aging process. In the study, the definition of prospective memory, its importance in daily life, the characteristics of prospective memory tasks, how prospective memory is evaluated, and how it changes in relation to aging and Alzheimer's disease are discussed.

Keywords: Aging, Alzheimer Disease, Mild Cognitive Impairment, Prospective Memory, Spontaneous Retrieval.

GİRİŞ

Günlük hayatta gerçekleştirilen işlerin çoğu, öncesinde yapılan planların, oluşturulan niyetlerin bir ürünüdür. Bu niyetler gereken zamanlarda veya durumlarda yapılmadığında bireylerin hayatında aksaklığa ve gecikmeye sebep olabilmektedir. Örneğin; birazdan dışarıya çıkacağım ve yapmam gerekenleri unutmamam gerek. Önce bankadaki işlemleri halletmeliyim ve ardından kargo şirketinden gönderimi almam gerekiyor ve dönüşte de marketten birkaç şey almalıyım. Bir de bugün arkadaşımı, doğum gününü kutlamak için aramalıyım ve yarın da bir doktor randevum var. Ve hergün belli zamanlarda aldığım ilaçlarım var.” Burada sıralanan işlerin yani niyetlerin, yapılması gereken zaman ve durumlarda hatırlanıp eyleme dökülmesi prospektif belleği (PB) ifade etmektedir. PB, bir uyarı veya hatırlatma yapılmaksızın, kişinin yapmayı planladığı şeyi hatırlayıp yapmasını gerektirir (McDaniel ve Einstein, 2007). Dilimizde ileriye dönük/yönelik bellek olarak da kullanılır.

Birey ilaçlarını zamanında almayı unutuyorsa, randevularını kaçırıyorsa, belli bir süre sonra kapatmayı planladığı yemeyi kapatacağını unutup onu yakıyorsa, dışarı çıktığında yapması gerekenleri unutup yapmadan geri dönmüş oluyorsa veya sık sık bir ‘ben niye geldim ki şimdi bu odaya’ cümlesini kuruyorsa, bu durum, PB’si ile ilgili sorunlar yaşadığının göstergesi olabilir. Verilen örneklerden de farkedileceği üzere, PB günlük yaşam aktiviteleriyle (Tierney vd., 2016; Woods vd., 2012), yaşam kalitesiyle (Woods vd., 2015) veya işlevsel bağımsızlıkla (Heiring vd., 2018) ilişkili önemli bir beceridir.

Genellikle bellekle ilgili laboratuvar çalışmaları, geçmiş zamanda öğrenilmiş bilgileri geri getirmeye ilgilidir, yani retrospektif belleği konu edinir. PB görevleri, retrospektif bellek görevlerinden farklıdır ve katılımcının yapması beklenen ekstra işlemler vardır (Einstein & McDaniel, 1990; Guynn vd., 2001). Retrospektif bellekle ilgili serbest hatırlama, ipucuyla hatırlama, tanıma gibi tipik açık/deklatif bellek türündeki laboratuvar testlerinin ortak bir özelliği, deneycinin bir noktada katılımcıyı hatırlamaya yönlendirmesidir. Bu yönlendirme spesifik (“Bu kelime, daha önce çalıştığımız listede var mıydı?”) ve daha genel (“Çalıştığımız listedeki kelimeleri hatırlayın”) olabilir. PB görevlerinde ise deneyci, hatırlamaya yönlendirmez: kişiye ondan ne beklendiği sorulmaz ya da hedef kelime gösterildiğinde, ‘Basman beklenen tuşa basmayı hatırla.’ gibi bir yönerge verilmez. Onun yerine kişi ne yapması gerektiğini kendi hatırlamalıdır, yani önce hatırlamayı hatırlayacaktır. Sonrasında uygun bir zaman noktasında, bu bilgiyi eyleme dökmelidir. PB görevlerinin başarıyla gerçekleşmesi için retrospektif belleğe ihtiyaç vardır; ancak retrospektif belleğin sağlam olması, PB görevlerinin başarıyla

yerine getirilmesi için yeterli değildir. Hem genç veya orta yaşta yetişkinlerde hem de yaşlı yetişkinlerde günlük şekilde kaydı tutulan PB sorunlarının, retrospektif bellek sorunlarından daha fazla olduğu görülmüştür (Haas vd., 2020; Niedźwieńska vd., 2020).

Çeşitli nörolojik bozukluklarda, PB problemleri erken aşamalarda bile yaygın olarak görülmektedir ve sonraki aşamalarda daha ciddi bir problem haline gelmektedir (Henry, 2021). PB problemlerinin sıklığına veya hastalıkların erken bir belirtici olma potansiyeline rağmen klinik değerlendirmelerinde, PB ölçümleri çok fazla yer almamaktadır (Rabin vd., 2005, 2016). PB ölçümleriyle ilişkili eksiklerin veya problemlerin olması (Rabin vd., 2016), PB'yi değerlendirmek için eğitilmiş personelin olmaması (Blondelle vd., 2020) bu eksikliğin önemli kaynakları arasında yer almaktadır.

Bellek alanındaki literatür incelendiğinde PB'nin uzun yıllardır arka planda kaldığı görülse de özellikle 2000'ler sonrası, bu alana bir ilgi artışı olmuştur. PB ölçümleri, klinik değerlendirmede şu anda pek yer fazla almazsa da, çeşitli hastalıkların erken teşhis ve tedavisi için önemli araçlar olduğunu gösteren çalışmaların artmasıyla, bu durumun değişeceğini tahmin edilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma PB değerlendirmelerin klinik alanda hak ettiği öneme ulaşmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada PB görevlerinin özellikleri, PB değerlendirmesinin nasıl yapıldığı, yaşlanma sürecinde ve yaşlanmayla ilişkili en önemli sağlık sorunlarından biri olan Alzheimer hastalığı ile ilişkili olarak bu becerideki değişimin nasıl olduğu ele alınmaktadır. PB ölçümlerinin, Alzheimer hastalığının erken teşhisi için potansiyel rolü değerlendirilerek klinik alandaki önemine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

1. PROSPEKTİF BELLEK GÖREVLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE TÜRLERİ

PB, bir niyetin oluşturulması (forming an intention), niyetin sürdürülmesi (maintaining the intention), niyetlenen eylemin başlatılması (initiating the intended action) ve niyetin yürütülmesi (executing the intention) olmak üzere dört aşamalı bir süreci içermektedir (Kliegel vd., 2002). PB görevlerinin karşılaması gereken niteliklerse şu şekilde özetlenmiştir: Görevde, hatırlanıp yapılması istenen bir ya da daha fazla niyet olmalıdır. Niyetin oluşturulduğu zaman ile eyleme dökülmesi istenen zaman arasında belli bir gecikme süresinin olması gerekir. Bu gecikme süresi, süregiden bir görevle (ongoing task) doldurulmalıdır. Niyetin yapılması gerektiğini işaret eden ipucu, süregiden görev için bir engel oluşturmaz (Burgess vd., 2003). Niyetin yapılması gerektiğine işaret eden ipuçları, süregiden görevin doğal bir parçası olarak meydana gelir; dolayısıyla katılımcılar, süregiden görev akışında bu ipuçlarını tanımalı ve ilgili niyeti gerçekleştirmelidir (Craik, 1986; Einstein & McDaniel, 1996).

PB görevlerinde niyete yönelik ipuçları zamansal veya olaysal olabilir. Bu bağlamda görevler, olay ve zaman temelli olmak üzere ikiye ayrılır (Einstein & McDaniel, 1990). Olay temelli görevlerde, çevrede meydana gelen bir olay veya sunulan bir uyaran niyetin gerçekleşmesi gerektiğine işaret eder ve yalnızca bu durumların olduğu bağlamda, niyeti gerçekleştirmek uygundur. Örneğin katılımcıya, "anketi tamamladığınızda, bana bugünün tarihini söyleyin" şeklinde bir görev verilebilir. Zaman temelli görevlerde ise kişiye, belli bir zaman noktasında (mesela 5 dakika sonra veya saat 10:15'te gibi) niyetini gerçekleştirmesi gerektiği söylenir. Bu tür görevlerde, çevrede meydana gelen spesifik bir olay yoktur, dolayısıyla kişinin kendisinin zamanı takip etmesi ve niyetin gerçekleştirileceği zamanın geldiğini fark etmesi gerekir. Bu iki görev türü, niyeti geri getirmenin dışsal bir olay/uyaran tarafından başlatılması veya kişinin kendisinin başlatması bakımından farklılaşır. Olay temelli görevlerde, dışsal bir olay veya uyaran, niyeti hatırlatan bir ipucu olarak hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Ancak zaman temelli görevlerde böyle bir uyaran mevcut olmadığından, bilişsel yükü daha fazladır.

Olay temelli PB görevleri, odaksal ve odaksal olmayan olarak ikiye ayrılabilir. Süregiden görevi yerine getirmek için yapılan işlem, PB ipucunu tanımayı uyarıyorsa, yani süregiden görevin bir parçası olarak PB ipucu fark ediliyorsa odaksal bir görevdir; değilse, odaksal olmayan bir görevdir (McDaniel & Einstein, 2000). Örneğin süregiden görev, ekranda çıkan kelimeleri, meyve-sebze olarak sınıflandırmak olduğunda, PB görevi olarak katılımcılardan ekranda 'üzüm' kelimesi çıktığında veya dört harfli bir kelime çıktığında ayrıca bir tuşa basmaları istenebilir. Süregiden görev sırasında

kelimelerin anlamı önemli olduğu için “üzüm” kelimesi kolayca fark edilebilir ve bu odaksal bir PB görevi olur. Ancak harflerin sayısını belirlemek, süregiden görevin bir gerekliliği değildir; bu yüzden bu görev, odaksal olmayan bir PB görevidir.

2. PROSPEKTİF BELLEĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

PB, subjektif ve objektif ölçümlerle değerlendirilebilir. Subjektif ölçümler, kişilerin kendi PB yetenekleri ve problemleri konusunda kendilerini değerlendirdikleri öz-bildirimlerini içerir. Objektif ölçümler, PB'ye ilişkin belli talepleri olan ve çeşitli performans değerlendirmelerinin yapıldığı davranışsal ölçümleri içerir (Pereira, 2018). PB'ye yönelik bazı öz-bildirim ölçekleri şunlardır: Prospektif ve Retrospektif Bellek Anketi (Prospective and Restrospective Memory Questionnaire-PRMQ; Smith vd., 2000), PB Anketi (Prospective Memory Questionnaire-PMQ; Hannon vd., 1995), PB'nin Kapsamlı Değerlendirmesi (Comprehensive Assessment of Prospective Memory-CAPM; Chau vd., 2007), Metakognitif Prospektif Bellek Envanterinin Kısa Versiyonu (Short Version of the Metacognitive Prospective Memory Inventory-MPMI; Rummel vd., 2019). PRMQ, Cinan ve Doğan (2013) tarafından Türkçe'ye çevirmiştir. Yapılan çalışmalar PB'nin subjektif ölçümlerinin, objektif ölçümlerden elde edilen sonuçları göstermede yetersiz kaldığını göstermektedir (Blondelle vd., 2020; Sugden vd., 2021; Uttl & Kibreab, 2011). Ancak kişilerden kendilerini geçmiş yıllara kıyasla değerlendirmeleri istenen ölçümler, bir nevi boylamsal nitelik taşımaktadır ve objektif ölçümlerle beraber kullanılmaları, daha doğru bir klinik değerlendirme sağlayacaktır.

Objektif ölçümler olarak yapılan ilk çalışmalar, katılımcıların basit bir talimatı yerine getirmeleri gereken, çoğunlukla yarı natüralist görevlerdir. Deney bittikten sonra, doğum yerini söylemek (Loftus, 1971), belirli bir tarihte, deneyciye kartpostal göndermek (Meacham & Singer, 1977), günün belli bir zamanında veya zaman aralığında telefon araması yapmak (Maylor, 1990), verilecek isim ve adres bilgilerini zarfın üzerine yazmak ve sonra arkasını çevirip isminin baş harfleri yazmak (Huppert vd., 2000) gibi basit görevlerle PB becerileri ölçülmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde verilebilecek çok çeşitli görevlerle, PB becerisi az bir zahmetle ve kısa sürede ölçülebilir; fakat bu tür ölçümlerin bazı problemleri vardır. Görev sayısının az (veya tek) olması, ölçümden elde edilecek puan aralığını daraltır, taban ve tavan etkisi olasılığı yüksektir. Niyetin eyleme dökülmesi, deney ortamının dışında gerçekleşecekse, kişilerin çeşitli yardımcılarına başvurması (ajandaya not etme, alarm kurma, birilerinden kendisine hatırlatmasını isteme gibi) ihtimali vardır. Bu gibi dezavantajlar, PB'yi değerlendirmede bu görevlerin tek başına kullanımını sağlıklı veya yetersiz hale getirir.

Objektif değerlendirmeler bağlamında ele alınabilecek temel bir yöntem, araştırmacıların genellikle bilgisayar üzerinde uygulanmak üzere hazırladığı deneysel görevlerdir. Yukarıda bahsedilen PB görevlerinin özellikleri sağlanarak, farklı uyaranların dahil edilebileceği, farklı PB türlerini değerlendiren çok çeşitli görevler oluşturulabilir. Bu tür ölçümler, alanın güçlendirilmesinde oldukça kıymetlidir, ancak bilgisayarda gerçekleştirilen bu görevler günlük hayattaki PB niyetlerinin gerçekleştirildiği koşulları tam olarak sağlayamayacaktır (Pereira, 2018). Günlük hayatta, PB niyeti oluştuktan sonra, niyetin gerçekleştirilmesi beklenen zamana kadar, çok değişken bir zaman aralığı (dakikalar, saatler, günler, aylar gibi) bulunur; ama bilgisayar deneylerindeki bu gecikme süresi genellikle dakika seviyesindedir. Bunun yanında günlük hayatta süregiden görevlerin sayısı ve çeşidi, bilgisayar görevlerinden çok daha fazladır.

Bahsedilen bu problemleri belli düzeyde çözüme kapasitesine sahip çeşitli PB testleri geliştirilmiştir. Sanal Hafta Testi (Virtual Week; Rendell & Craik, 2000) ve Niyetler için Bellek Tarama Testi (Memory for Intentions Screening Test: MIST; Raskin, 2009) ülkemizde yapılan çeşitli PB çalışmalarda kullanılan bu tür testler arasında yer almaktadır (Bozdemir & Cinan, 2021; Pakyürek & Tavat, 2023; Öztürk, 2022). Sanal Hafta Testi, ilerleyen sanal bir saatle beraber, birbirini takip eden sanal günlerden oluşan sanal bir haftayı temsil eden bir bilgisayar oyunudur. Günlük hayattaki aktivitelerin bir simülasyonu şeklinde oluşturulmuş, nicelik ve nitelik olarak içeriği düzenlenebilir bir programdır.

MIST ise, zaman ve olay temelli, kısa ve uzun erteleme süreli, sözel veya aktivite içeren sekiz tane PB görevleri içermektedir. Ayrıca deney ortamı dışında gerçekleştirilecek 24 saat erteleme süresi olan bir PB görevi bulunmaktadır. Diğer bazı PB testleri Rivermead Davranışsal Bellek Testi

(Rivermead Behavioral Memory Test-RBMT; Wilson vd., 1985), Cambridge PB Testi (Cambridge Prospective Memory Test: CAMPROMPT; Wilson vd., 2005), Kraliyet Prensi Alfred PB Testi'dir (Royal Prince Alfred PM Test: RPA-ProMem; Radford vd., 2011).

3. YAŞLANMA SÜRECİNDE PROSPEKTİF BELLEK

Yaşlanma sürecinde nöron yapılarındaki değişimle ilişkili olarak beyin hacminde bir küçülme olduğu ve yönetici işlevler, işleme hızı, epizodik bellek gibi bilişsel işlevlerde de bir gerileme yaşandığı bilinmektedir (tarama için Fjell & Walhovd, 2010). Farklı bilişsel işlevlerin de yaşlanma sürecinde bir değişim göstermesi beklenebilir. PB, niyetin akılda tutması, niyete ilişkin ipuçlarının takibi ve tanınması, süregiden göreve ara verip niyetin uygulaması gibi birtakım işlemleri gerektiren karmaşık bir süreçtir. Çevresel desteğin zayıf olduğu bellek görevlerinde, geri getirme işlemi daha çok hatırlayanın kendi-başlattığı aktiviteleri (self-initiated activities) gerektirir ve bunlar istemli, niyetli ve zahmetli bir nitelik taşır (Craik, 1986). Yaşlanmayla beraber işleme hızındaki yavaşlama, işlem kaynaklarının azalması, ketleme becerisindeki düşüş, bilişsel kontrol eksikliği gibi temel kognitif işlevlerdeki bozulmalar sebebiyle, yaşlı yetişkinler daha fazla çaba ve stratejik izleme gerektiren bellek görevlerinde daha fazla zorluk çekerler (Luo & Craik, 2008). Özellikle hatırlayanın kendi-başlattığı aktiviteleri en fazla gerektirdiğinden, PB görevlerinde yaşa bağlı bellek kusurlarının daha fazla olması beklenmektedir (Craik, 1986). Nitekim, PB becerisini değerlendirmek için geliştirilmiş olan çeşitli testler, yaşlanmayla beraber PB becerisinde bir bozulma yaşandığını göstermektedir (CAMPROMPT, MIST, RPAProMem için Mioni vd., 2022; Sanal Hafta için Rendell & Craik, 2000).

Craik'in (1986) bellek görevlerini ve zorluk derecelerini varsayımsal bir ölçek üzerinde değerlendirmiştir. Ölçeğin bir ucunda, çevresel desteğe dayanan görevler yer alırken diğer ucunda, hatırlayanın kendi-başlattığı süreçlere dayanan görevler yer almaktadır. Çevresel destek ne kadar zayıfsa, başarılı bir geri getirme için, kişinin kendi-başlattığı süreçlere o kadar fazla ihtiyaç duyulacaktır. McDaniel ve Einstein (2000) da Çoklu Süreçler Kuramı'nda, PB görevlerinde başarılı bir geri getirme için gereken mekanizmalar konusunda benzer bir öneride bulunmuştur. Prospektif hatırlama, stratejik izleme veya spontan geri getirme olarak iki mekanizmadan birine dayanır. Niyete ilişkin ipuçlarının varlığını takip etmek için ortam, stratejik olarak izlenebilir; bunun için kişinin dikkat kaynaklarını kullanmasını gerekir. Ya da kişi, uygun zamanda niyeti otomatik olarak hatırlamak için çevresel koşullara güvenebilir. Niyete ilişkin ipuçları, istemsiz olarak dikkati çeker ve niyet spontan şekilde, dikkat kaynaklarını gerektirmeden hatırlanır. PB görevine ilişkin özellikler, bu iki mekanizmadan hangisinin kullanılmasının daha uygun olduğunu etkilemektedir. PB ipuçlarının dikkat çekiciliği fazla olduğunda veya niyeti kolayca çağrıştırdığında niyetin spontan olarak geri getirilmesi daha olasıdır. Odaksal görevler spontan geri getirmeyi teşvik ederken, odaksal olmayan görevler daha çok stratejik izlemeyi gerektirir.

Yaş etkisinin, hangi tip PB görevlerini nasıl etkilediğine yönelik çeşitli araştırma bulguları, etkinin kaynağını bulma açısından önemlidir. Çoklu Süreçler Kuramı (McDaniel & Einstein, 2000), yaş açığını spontan süreçlere dayanan görevlerinden ziyade, stratejik izleme süreçlerinin aracı olduğu görevlerde beklemektedir. Dolayısıyla yaşlanmaya ilgili PB bozulmasının, çevresel desteğin veya spontan geri getirme süreçlerinin daha baskın olduğu olay temelli ve odaksal görevlerden ziyade, zaman temelli ve odaksal olmayan görevlerde daha ciddi olması beklenir.

Zaman temelli ve olay temelli görevler açısından bakıldığında, normal yaşlanmada her iki PB türünde bozulma görülmektedir, ancak fark zaman temelli görevlerde daha belirgindir (Park vd., 1997) veya olay temelli görevlerde bozulma yokken zaman temelli görevlerde bozulma olabilir (Bastin & Meulemans, 2002). Bir metaanalizde (Henry vd., 2004), genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlerden hem zaman hem de olay temelli laboratuvar görevlerinde daha iyi performans göstermiştir; yaş etkisinin zaman temelli görevlerde daha yüksek olmasına rağmen, fark anlamlı düzeyde değildir.

Odaksal ve odaksal olmayan görevler bağlamında bakıldığında da yaşlanma süreci PB performansını farklı şekilde etkilemektedir. Odaksal olmayan PB görevlerinde yaş etkisi görülürken (Kliegel vd., 2008; Lamichhane vd., 2018; Mullet vd., 2013; Rendell vd., 2007); odaksal görevlerde bu fark azalmakta (Kliegel vd., 2008; Rendell vd., 2007) ya da ortadan kalkmaktadır (Einstein & McDaniel, 1990; Lamichhane vd., 2018; Mullet vd., 2013). Yapılan bir metaanalizde (Kliegel vd., 2008), sağlıklı yaşlılar için yaş açığı odaksal olmayan görevlerde, odaksal görevlerden daha büyük çıkmıştır.

Yaşa bağlı PB performansının, görevin gerçekleştiği ortamdan da etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma sonuçları bazen çelişkili görünmektedir. Yaşlı yetişkinlerin laboratuvar ortamındaki PB performansı gençlerinkinden daha kötüyken, gündelik yaşamdaki naturalistik görevlerde genç yetişkinler kadar veya onlardan daha iyi performans göstermektedirler. Bu durum, PB-yaş paradoksu olarak değerlendirilmiştir (Rendell & Craik, 2000). Nitekim yapılan bir metaanalizde (Henry vd., 2004), sağlıklı yaşlılar için laboratuvar temelli PB görevlerinde yaş açığı görülürken naturalistik görevlerde yaş avantajı görülmüştür. Mekansal durumla ilişkili bu farklılaşmanın, yaşlıların günlük hayatta bellek yardımcıları kullanımıyla veya günlük hayatın daha iyi yapılandırılmış olmasıyla açıklanamadığı söylenmiştir (Rendell & Craik, 2000). Paradoksun olası kaynaklarına ilişkin olarak, yaşlı popülasyonun naturalistik PB görevlerde daha iyi olması, daha az dikkat/enerji gerektiren günlük aktiviteler, yüksek motivasyon ve iyi üstbilişsel farkındalık kaynaklı olabilir. Laboratuvar görevlerindeki düşük performansları ise devam eden görevin yüksek dikkat/enerji gerektirmesi ve PB ipuçları üzerindeki düşük kontrolle ilişkili olabilir (Schnitzspahn vd., 2011). Ayrıca bu paradoksun olası bir kaynağı, göreve atfedilen önemle ilişkili olabilir. Laboratuvar ortamında verilen PB görevlerinde, eşzamanlı olarak devam eden bir rakip görev söz konusudur. Eğer katılımcılar PB görevinin daha önemli olduğu yönünde bilgilendirilmişlerse, yaşlı yetişkinler de gençler kadar iyi performans göstermektedir (Hering vd., 2014).

4. ALZHEİMER HASTALIĞI VE PROSPEKTİF BELLEK

PB, yaşlıların klinik değerlendirmesinde önemli role sahiptir. Yaşlı nüfusun artmasıyla beraber ciddi bir sağlık sorunu haline gelen Alzheimer Hastalığı (AH), en sık demans nedeni olarak bilinmektedir. AH, demans aşamasına ulaşmadan evvel, uzun bir prodromal evreye sahiptir. Hastalığın erken teşhisinde kullanılmak üzere, bu evrede kullanılacak farklı yöntemler geliştirmek için araştırmacıların ilgi odağında yer almaktadır. Kişilerin semptom göstermediği ve geleneksel nöropsikolojik ölçüm araçlarıyla tespit edilemeyen prelinik evre, hastalığın erken teşhis ve müdahalesi için özellikle önem taşımaktadır. Çok sayıda araştırmacı, hastalığın erken teşhisinde PB bozulmasının erken bir belirteç olup olamayacağı sorusuyla ilgilenmiş ve PB ölçümünün, standart epizodik bellek ölçeklerinden daha ayırt edici olduğu önermiştir (Blanco-Campal vd., 2009; Duchek vd., 2006; McDaniel vd., 2011).

Yapılan çalışmalar, AH'nin prodromal evresi olarak düşünülen Hafif Kognitif Bozuklukta (HKB) PB bozulmasının olduğunu göstermiştir (Aronov vd., 2015; Blanco-Campal vd., 2009; Chi vd., 2014; Costa vd., 2011; Delprado vd., 2012; Karantzoulis vd., 2009; Rabin vd., 2014; Lajeunesse vd., 2021; Lee vd., 2016; Massa vd., 2020; Schmitter-Edgecombe vd., 2009; Tam & Schmitter-Edgecombe, 2013; Thompson vd., 2010, 2017; Troyer & Murphy, 2007; van der Berg vd., 2012; Zhou vd., 2012). Güncel bir metaanalizde (Román-Caballero & Mioni, 2023) AH demansı ve HKB için (demansla daha belirgin olmak üzere) PB performansında bozulma olduğu görülmüştür. Kişilerde kognitif şikayetlerin olmasına rağmen geleneksel ölçüm araçlarıyla tespit edilemeyen bir bozulma düzeyi olan subjektif kognitif bozukluk (SKB), AH'nin en erken evresi olarak düşünülebilir. SKB'li kişilerde de PB performansının sağlıklı kontrollere göre daha düşük olduğu görülmüştür (Aronov vd. 2015; Hsu vd., 2015; Lee vd., 2017; Rabin vd., 2014).

Olay temelli ve zaman temelli görevler açısından bakıldığında, HKB için iki görev türü performansı arasında bir fark görülmezken, AH demansı için bozulma sadece sayısal olarak zaman temelli görevlerde daha fazladır. Farklı çalışmalarda, amnestik HKB'li katılımcıların PB performansı, hem olay hem zaman temelli görevler için sağlıklı kontrollerden daha düşük çıkmıştır; fakat fark, zaman temelli görevler için daha fazla bulunmuştur (Karantzoulis vd., 2009; Troyer & Murphy, 2007). Ding ve arkadaşları (2019) da amnestik HKB'li katılımcıların, olay ve zaman temelli PB açısından sağlıklı kontrollerden daha düşük performans gösterdiğini bulmuştur, ancak olay temelli PB görevinin, zaman temelliden daha güçlü bir ayırım yaptığını bulmuştur. Yapılan bir metaanalitik çalışma ise, PB performansının, zaman ve olay temelli görevler açısından farklılaşmadığı göstermiştir (van der Berg vd., 2012). Çalışma sonuçlarında görülen farklılıklar, kullanılan görev türü, görevin zorluk derecesi, katılımcıların dahil edilme kriterleri gibi metodolojik faktörlerden kaynaklanıyor olabilir.

Odaksal ve odaksal olmayan PB görevleri bağlamında bakıldığında, çeşitli çalışmalar, erken dönem AH'yi sağlıklı yaşlanmadan ayırmada odaksal görevleri kullanmanın yararlı olduğunu

göstermiştir (Chi vd., 2014; Duchek vd., 2006; McDaniel vd., 2011; Niedźwieńska vd., 2017). McDaniel ve çalışma arkadaşları (2011) AH ile ilgili PB bozulmasının odaksal olmayandan ziyade, odaksal PB’de olduğunu göstermiştir. Diğer bir çalışmada, amnestik HKB’li kişilerin odaksal olmayan PB performansında farklılaşmadığı, ancak odaksal PB performansında farklılaştığı görülmüştür (Niedźwieńska vd., 2017). AH’nin spontan geri getirme bozukluğu hipotezi, amnestik HKB’li kişilerde stratejik izleme ağırlıklı PB görevlerine göre, spontan izleme ağırlıklı görevlerde daha önemli bir bozulma olacağını önermektedir (Niedźwieńska vd., 2017). Bu bağlamda normal yaşlanmada genel olarak fazla etkilenmeyen spontan PB süreçleri, AH için erken bir belirteç olma potansiyeli taşımaktadır.

5. SONUÇ

Yukarıda bahsedilen çok sayıda çalışmada görüldüğü gibi PB becerisinde hem yaşlanma sürecinde hem de AH ile ilişkili olarak bozulma yaşanmaktadır. PB ölçümlerinin, AH’yi erken dönemlerden itibaren sağlıklı yaşlanmadan ayırmada oldukça yararlı olacağı görülmektedir. Ancak klinik değerlendirmelerinde, PB ölçümleri hak ettiği önemi henüz elde edememiş görünmektedir. Özellikle yaşlı nüfusu artan toplumlar için ciddi bir sağlık sorunu haline gelen AH’yi erken dönemde yakalamak ve müdahale edebilmek için PB ölçümlerinin klinik değerlendirmeye girmesi yönünde alanda çalışan klinisyen ve araştırmacıların gerekli gayret ve özeni göstermesi önem taşımaktadır.

Summary

The ability to recall and put into action intentions when the time comes refers to prospective memory (PM) (McDaniel & Einstein, 2007). PM is an important skill associated with activities of daily living (Tierney et al., 2016; Woods et al., 2012), quality of life (Woods et al., 2015), or functional independence (Heiring et al., 2018). It has been observed that PM problems recorded in diary form are more common than retrospective memory problems in both young or middle-aged adults and older adults (Haas et al., 2020; Niedźwieńska et al., 2020). In various neurological disorders, PM problems are common even in the early stages (Henry, 2021). Despite the frequency of PM problems or their potential as an early marker of diseases, PM measurements are not widely used in clinical evaluations (Rabin et al. 2005, 2016).

PM tasks can be divided into two types, time-based and event-based, in terms of whether the cues to intention are temporal or episodic (Einstein & McDaniel, 1990). In event-based tasks, an event occurring in the environment or a presented stimulus indicates that the intention should be realized, and it is appropriate to carry out the intention only in the context in which these situations occur. In time-based tasks, the subject is asked to carry out the intention at a certain point in time. In such tasks, there is no specific event occurring in the environment, so the person must keep track of time and realize that the time has come to carry out the intention. Event-based PM tasks can be divided into two as focal and non-focal (McDaniel & Einstein, 2000). It is a focal task if the operations in the ongoing task stimulate recognition of the PM cue, that is, if the PM cue is noticed as part of the ongoing task; if not, it is a non-focal task.

Older adults have more difficulty with memory tasks that require greater effort and strategic monitoring (Luo & Craik, 2008). Age-related memory deficits are expected to be greater in PM tasks, especially since they require the most self-initiated activities (Craik, 1986). According to the Multiple Process Framework, prospective remembering is based on one of two mechanisms: strategic monitoring or spontaneous retrieval (McDaniel & Einstein, 2000). When PM cues are salient or easily evoke the intention, spontaneous retrieval of the intention is more likely. According to the theory, aging-related PM impairment is expected to be more severe in time-based and non-focal tasks than in event-based and focal tasks, where environmental support or spontaneous retrieval processes are more dominant.

In terms of time-based and event-based tasks, both types of PM are impaired in normal aging, but the difference is more pronounced in time-based tasks (Park et al., 1997) or there may be impairment in time-based tasks while there is no impairment in event-based tasks (Bastin & Meulemans, 2002). In the context of focal and non-focal tasks, while an age effect is observed in non-focal PM tasks (Kliegel et al., 2008; Lamichhane et al., 2018; Mullet et al., 2013; Rendell et al., 2007), this difference decreases (Kliegel et al., 2008; Rendell et al., 2007) or disappears (Einstein & McDaniel, 1990; Lamichhane et al., 2018; Mullet et al., 2013) in focal tasks.

It has been suggested that PM measurement is more discriminative than standard episodic memory measures for the early diagnosis of Alzheimer's disease (AD) (Blanco-Campal et al., 2009; Duchek et al., 2006; McDaniel et al., 2011). Studies have shown that PM impairment occurs in mild cognitive impairment (MCI), which is considered the prodromal stage of AD (e.g., Aronov et al., 2015; Karantzoulis et al., 2009; Rabin et al., 2014; Lajeunesse et al., 2021). Ding and colleagues (2019) found that participants with amnesic MCI performed worse than healthy controls on both event- and time-based PM, but the event-based PM task provided stronger discrimination. Several studies have shown that using focal tasks is also useful in distinguishing early AD from healthy aging (Chi et al., 2014; Duchek et al., 2006; McDaniel et al., 2011; Niedźwieńska et al., 2017). The spontaneous retrieval deficit hypothesis of AD suggests that individuals with amnesic MCI would be more significantly impaired in PM tasks that rely on spontaneous monitoring than on strategic monitoring (Niedźwieńska et al., 2017).

KAYNAKÇA

- Aronov, A., Rabin, L.A., Fogel, J., Chi, S.Y., Kann, S.J., Abdelhak, N. & Zimmerman, M.E. (2015). Relationship of cognitive strategy use to prospective memory performance in a diverse sample of nondemented older adults with varying degrees of cognitive complaints and impairment, *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 22(4), 486-501. <https://doi.org/10.1080/13825585.2014.984653>
- Bastin, C. & Meulemans, T. (2002). Are time-based and event-based prospective memory affected by normal aging in the same way? *Current Psychology Letters: Behaviour, Brain & Cognition*, 7, 105–121. <https://doi.org/10.4000/cpl.154>
- Blanco-Campal, A., Coen, R., Lawlor, B., Walsh, J. & Burke, T. (2009). Detection of prospective memory deficits in mild cognitive impairment of suspected Alzheimer's disease etiology using a novel event-based prospective memory task. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 15 (1), 154-159. <https://doi.org/10.1017/S1355617708090127>
- Blondelle, G., Hainselin, M., Gounden, Y. & Quaglini, V. (2020). Instruments measuring prospective memory: A systematic and meta-analytic review. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 35(5), 576-596. <https://doi.org/10.1093/arclin/aaa009>
- Bozdemir, M. & Cinan, S. (2021). Age-Related Differences in Intentional Forgetting of Prospective Memory. *The International Journal of Aging and Human Development*, 92(3), 350-363. <https://doi.org/10.1177/0091415019900165>
- Burgess, P. W., Scott, S. K. & Frith, C. D. (2003). The role of the rostral frontal cortex (area 10) in prospective memory: a lateral versus medial dissociation. *Neuropsychologia*, 41(8), 906-918. [https://doi.org/10.1016/S0028-3932\(02\)00327-5](https://doi.org/10.1016/S0028-3932(02)00327-5)
- Chau, L. T., Lee, J. B., Fleming, J., Roche, N. & Shum, D. (2007). Reliability and normative data for the comprehensive assessment of prospective memory (CAPM). *Neuropsychological Rehabilitation*, 17(6), 707–722. <https://doi.org/10.1080/09602010600923926>
- Chi, S. Y., Rabin, L. A., Aronov, A., Fogel, J., Kapoor, A. & Wang, C. (2014). Differential focal and nonfocal prospective memory accuracy in a demographically diverse group of nondemented community-dwelling older adults. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 20(10), 1015-1027. <https://doi.org/10.1017/S1355617714000964>
- Cinan, S. & Doğan, A. (2013). Working memory, mental prospection, time orientation, and cognitive insight. *Journal of Individual Differences*, 34(3), 159. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000111>
- Costa, A., Perri, R., Zabberoni, S., Barban, F., Caltagirone, C. & Carlesimo, G. A. (2011). Event-based prospective memory failure in amnesic mild cognitive impairment. *Neuropsychologia*, 49(8), 2209-2216. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2011.03.016>
- Craik, F. I. M. (1986). A functional account of age differences in memory. In F. Klix, H. Hagendorf (Eds.), *Human Memory and Cognitive Capabilities* (pp 409-422). Elsevier Science.
- Delprado, J., Kinsella, G., Ong, B., Pike, K., Ames, D., Storey, E. vd.. (2012). Clinical Measures of Prospective Memory in Amnesic Mild Cognitive Impairment. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 18(2), 295-304. <https://doi.org/10.1017/S135561771100172X>
- Ding, K., Zhao, J., Zuo, K., Wu, X., Cheng, H. & Li, C. S. R. (2019). The event-based prospective memory impairment as an early indicator of amnesic mild cognitive impairment. *Neuropsychiatry* (London), 9(2), 2286–2292.
- Duchek, J. M., Balota, D. A. & Cortese, M. (2006). Prospective memory and apolipoprotein E in healthy aging and early stage Alzheimer's disease. *Neuropsychology*, 20(6), 633. <https://doi.org/10.1037/0894-4105.20.6.633>

- Einstein, G. O. & McDaniel, M. A. (1990). Normal aging and prospective memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 16(4), 717–726. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.16.4.717>
- Einstein, G. O. & McDaniel, M. A. (1996). Retrieval processes in prospective memory: Theoretical approaches and some new empirical findings. İçinde M. Brandimonte, G. O. Einstein ve M. A. McDaniel (Ed.), *Prospective memory: Theory and applications*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers;115–141.
- Fjell, A. M. & Walhovd, K. B. (2010). Structural brain changes in aging: courses, causes and cognitive consequences. *Reviews in the neurosciences*, 21(3), 187–221. <https://doi.org/10.1515/revneuro.2010.21.3.187>
- Guynn, M.J., McDaniel, M.A. & Einstein, G.O. (2001). Remembering to perform actions: A different type of memory? In H.D. Zimmer, R.L. Cohen, M.J. Guynn, J. Engelkamp, R. Kormi-Nouri & M.A. Foley (Eds.), *Memory for action: A distinct form of episodic memory?* (p. 25-48). New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195115536.003.0002>
- Haas, M., Zuber, S., Kliegel, M. & Ballhausen, N. (2020). Prospective memory errors in everyday life: does instruction matter?. *Memory (Hove, England)*, 28(2), 196–203. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1707227>
- Hannon, R., Adams, P., Harrington, S., Fries-Dias, C. & Gipson, M. T. (1995). Effects of brain injury and age on prospective memory self-rating and performance. *Rehabilitation Psychology*, 40(4), 289–298. <https://doi.org/10.1037/0090-5550.40.4.289>
- Henry, J. D. (2021). Prospective memory impairment in neurological disorders: Implications and management. *Nature Reviews Neurology*, 17(5), 297-307. <https://doi.org/10.1038/s41582-021-00472-1>
- Henry, J. D., MacLeod, M. S., Phillips, L. H. & Crawford, J. R. (2004). A meta-analytic review of prospective memory and aging. *Psychology and aging*, 19(1), 27. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.19.1.27>
- Hering, A., Kliegel, M., Rendell, P. G., Craik, F. I. M. & Rose, N. S. (2018). Prospective Memory Is a Key Predictor of Functional Independence in Older Adults. *Journal of the International Neuropsychological Society: JINS*, 24(6), 640–645. <https://doi.org/10.1017/S1355617718000152>
- Hering, A., Phillips, L. H. & Kliegel, M. (2014). Importance effects on age differences in performance in event-based prospective memory. *Gerontology*, 60(1), 73–78. <https://doi.org/10.1159/000355057>
- Hsu, Y. H., Huang, C. F., Tu, M. C. & Hua, M. S. (2015). Prospective memory in subjective cognitive decline: a preliminary study on the role of early cognitive marker in dementia. *Alzheimer Disease and Associated Disorders*, 29(3), 229–235. <https://doi.org/10.1097/WAD.0000000000000060>
- Huppert, F. A., Johnson, T. & Nickson, J. (2000). High prevalence of prospective memory impairment in the elderly and in early-stage dementia: Findings from a population-based study. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 14(7), S63-S81. <https://doi.org/10.1002/acp.771>
- Karantzoulis, S., Troyer, A. & Rich, J. (2009). Prospective memory in amnesic mild cognitive impairment. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 15(3), 407-415. <https://doi.org/10.1017/S1355617709090596>
- Kliegel, M., Martin, M., McDaniel, M. A. & Einstein, G. O. (2002). Complex prospective memory and executive control of working memory: A process model. *Psychological Test and Assessment Modeling*, 44(2), 303.

- Kliegel, M., Jäger, T. & Phillips, L. H. (2008). Adult age differences in event-based prospective memory: A meta-analysis on the role of focal versus nonfocal cues. *Psychology and Aging*, 23(1), 203–208. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.23.1.203>
- Koo, Y. W., Neumann, D. L., Ownsworth, T. & Shum, D. H. K. (2021). Revisiting the Age-Prospective Memory Paradox Using Laboratory and Ecological Tasks. *Frontiers in psychology*, 12, 691752. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.691752>
- Lajeunesse, A., Potvin, M. J., Labelle, V., Joubert, S. & Rouleau, I. (2021). Characterization of prospective memory in mild cognitive impairment by using the Ecological test of Prospective Memory. *Neuropsychology, development, and cognition. Section B, Aging, neuropsychology and cognition*, 28(3), 367–391. <https://doi.org/10.1080/13825585.2020.1772192>
- Lamichhane, B., McDaniel, M. A., Waldum, E. R. & Braver, T. S. (2018). Age-related changes in neural mechanisms of prospective memory. *Cognitive, Affective ve Behavioral Neuroscience*, 18(5), 982-999. <https://doi.org/10.3758/s13415-018-0617-1>
- Lee, S., Ong, B., Pike, K., & Kinsella, G. (2017). Prospective memory and subjective memory decline: A neuropsychological indicator of memory difficulties in community-dwelling older people. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 40, 1-15. <https://doi.org/10.1080/13803395.2017.1326465>
- Loftus, E.F. (1971). Memory for intentions: The effect of presence of a cue and interpolated activity. *Psychon Sci* 23, 315–316. <https://doi.org/10.3758/BF03336128>
- Luo, L. & Craik, F. I. M. (2008) Aging and memory: A cognitive approach. *Canadian Journal of Psychiatry*, 53, 346-353. <https://doi.org/10.1177/070674370805300603>
- Massa, F., Grisanti, S., Brugnolo, A., Doglione, E., Orso, B., Morbelli, S. vd. (2020). The role of anterior prefrontal cortex in prospective memory: an exploratory FDG-PET study in early Alzheimer's disease. *Neurobiology of Aging*, 96, 117-127. <https://doi.org/10.1016/j.neurobiolaging.2020.09.003>
- Maylor, E. A. (1990). Age and prospective memory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology Section A*, 42(3), 471-493. <https://doi.org/10.1080/14640749008401233>
- McDaniel, M. A. & Einstein, G. O. (2000). Strategic and automatic processes in prospective memory retrieval: A multiprocess framework. *Applied Cognitive Psychology*, 14(7), S127-S144. <https://doi.org/10.1002/acp.775>
- McDaniel, M. A. & Einstein, G. O. (2007). *Prospective memory: An overview and synthesis of an emerging field*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452225913>
- McDaniel, M. A., Shelton, J. T., Breneiser, J. E., Moynan, S. & Balota, D. A. (2011). Focal and nonfocal prospective memory performance in very mild dementia: a signature decline. *Neuropsychology*, 25(3), 387. <https://doi.org/10.1037/a0021682>
- Mioni, G., Fracasso, V., Cardullo, S. & Stablum, F. (2022). Comparing different tests to detect early manifestation of prospective memory decline in aging. *The Clinical neuropsychologist*, 36(1), 105–137. <https://doi.org/10.1080/13854046.2020.1749308>
- Meacham, J. A. & Singer, J. (1977). Incentive effects in prospective remembering. *The Journal of Psychology*, 97(2), 191-197. <https://doi.org/10.1080/00223980.1977.9923962>
- Mullet, H. G., Scullin, M. K., Hess, T. J., Scullin, R. B., Arnold, K. M. & Einstein, G. O. (2013). Prospective memory and aging: evidence for preserved spontaneous retrieval with exact but not related cues. *Psychology and Aging*, 28(4), 910–922. <https://doi.org/10.1037/a0034347>
- Niedźwieńska, A., Kvavilashvili, L., Ashaye, K. & Neckar, J. (2017). Spontaneous retrieval deficits in amnesic mild cognitive impairment: A case of focal event-based prospective memory. *Neuropsychology*, 31(7), 735. <https://doi.org/10.1037/neu0000378>

- Niedźwieńska A, Sołga J, Zagaja P, & Żołnierz M. (2020) Everyday memory failures across adulthood: Implications for the age prospective memory paradox. *PLoS ONE*, 15(9): e0239581. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239581>
- Öztürk, G. (2022). *Hafif Kognitif Bozuklukta ve Subjektif Kognitif Bozuklukta Prospektif Bellek*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sinirbilim ABD. Doktora Tezi. İstanbul.
- Pakyürek, G. & Cangoz Tavat, B. (2023). Age-related differences in prospective memory: Turkish Virtual Week (VW-TR). *Turkish Journal of Geriatrics*, 26(3), 249-257. <https://doi.org/10.29400/tjgeri.2023.351>
- Park, D. C., Hertzog, C., Kidder, D. P., Morrell, R. W. & Mayhorn, C. B. (1997). Effect of age on event-based and time-based prospective memory. *Psychology and Aging*, 12(2), 314–327. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.12.2.314>
- Pereira, D. R. (2018). Prospective memory: A narrative review on theoretical models, methodological approaches, and main findings. *Psicologia*, 32(1), 29-48. <https://doi.org/10.17575/rpsicol.v32i1.1300>
- Rabin, L. A., Barr, W. B. & Burton, L. A. (2005). Assessment practices of clinical neuropsychologists in the United States and Canada: A survey of INS, NAN, and APA division 40 members. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 20(1), 33–65. <https://doi.org/10.1016/j.acn.2004.02.005>
- Rabin, L. A., Paolillo, E. & Barr, W. B. (2016). Stability in test-usage practices of clinical neuropsychologists in the United States and Canada over a 10-year period: A follow-up survey of INS and NAN members. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 31(3), 206–230. <https://doi.org/10.1093/arclin/acw007>
- Rabin, L. A., Chi, S. Y., Wang, C., Fogel, J., Kann, S. J. & Aronov, A. (2014). Prospective memory on a novel clinical task in older adults with mild cognitive impairment and subjective cognitive decline. *Neuropsychological Rehabilitation*, 24(6), 868–893. <https://doi.org/10.1080/09602011.2014.915855>
- Radford, K. A., Lah, S., Say, M. J. & Miller, L. A. (2011). Validation of a new measure of prospective memory: The Royal Prince Alfred Prospective Memory Test. *The Clinical Neuropsychologist*, 25(1), 127–140. <https://doi.org/10.1080/13854046.2010.529463>
- Raskin, S. A. (2009). Memory for intentions screening test: Psychometric properties and clinical evidence. *Brain Impairment*, 10(1), 23-33. <https://doi.org/10.1375/brim.10.1.23>
- Rendell, P.G. & Craik, F. I. M. (2000). Virtual Week and Actual Week: Age-related Differences in Prospective Memory. *Applied Cognitive Psychology*, 14, 43-62. <https://doi.org/10.1002/acp.770>
- Rendell, P. G., McDaniel, M. A., Forbes, R. D. & Einstein, G. O. (2007). Age-related effects in prospective memory are modulated by ongoing task complexity and relation to target cue. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 14(3), 236–256. <https://doi.org/10.1080/13825580600579186>
- Román-Caballero, R. & Mioni, G. (2023). Time-based and event-based prospective memory in mild cognitive impairment and alzheimer’s disease patients: A systematic review and meta-analysis. *Neuropsychology Review*. <https://doi.org/10.1007/s11065-023-09626-y>
- Rummel, J., Danner, D. & Kuhlmann, B. G. (2019). The short version of the Metacognitive Prospective Memory Inventory (MPMI-s): factor structure, reliability, validity, and reference data. *Measurement instruments for the social sciences*, 1(1), 1-8. <https://doi.org/10.1186/s42409-019-0008-6>
- Schmitter-Edgecombe, M., Woo, E. & Greeley, D. R. (2009). Characterizing multiple memory deficits and their relation to everyday functioning in individuals with mild cognitive impairment. *Neuropsychology*, 23(2), 168-77. <https://doi.org/10.1037/a0014186>

- Schnitzspahn, K. M., Ihle, A., Henry, J. D., Rendell, P. G. & Kliegel, M. (2011). The age-prospective memory-paradox: an exploration of possible mechanisms. *International psychogeriatrics*, 23(4), 583–592. <https://doi.org/10.1017/S1041610210001651>
- Smith, G., Della Sala, S., Logie, R. H. & Maylor, E. A. (2000). Prospective and retrospective memory in normal ageing and dementia: A questionnaire study. *Memory*, 8(5), 311–321. <https://doi.org/10.1080/09658210050117735>
- Sugden, N., Thomas, M. & Kiernan, M. (2021). A scoping review of the utility of self-report and informant-report prospective memory measures. *Neuropsychological Rehabilitation*, 1-31. <https://doi.org/10.1080/09602011.2021.1875851>
- Tam, J.W. & Schmitter-Edgecombe, M. (2013). Event-based prospective memory and everyday forgetting in healthy older adults and individuals with mild cognitive impairment, *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 35(3), 279-290. <https://doi.org/10.1080/13803395.2013.770823>
- Tierney, S. M., Bucks, R. S., Weinborn, M., Hodgson, E. & Woods, S. P. (2016). Retrieval cue and delay interval influence the relationship between prospective memory and activities of daily living in older adults. *Journal of clinical and experimental neuropsychology*, 38(5), 572–584. <https://doi.org/10.1080/13803395.2016.1141876>
- Thompson, C., Henry, J. D., Rendell, P. G., Withall, A. & Brodaty, H. (2010). Prospective memory function in mild cognitive impairment and early dementia. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 16(2), 318-325. <https://doi.org/10.1017/S1355617709991354>
- Thompson, C. L., Henry, J. D., Rendell, P. G., Withall, A., Kochan, N. A., Sachdev, P. vd., (2017). Prospective memory function and cue salience in mild cognitive impairment: Findings from the Sydney Memory and Ageing Study. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 39(10), 941-953. <https://doi.org/10.1080/13803395.2017.1281382>
- Troyer, A.K. & Murphy, K.J. (2007). Memory for intentions in amnesic mild cognitive impairment: Time- and event-based prospective memory. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 13, 365–369. <https://doi.org/10.1017/S1355617707070452>
- van den Berg, E., Kant, N. & Postma, A. (2012). Remember to buy milk on the way home! A meta-analytic review of prospective memory in mild cognitive impairment and dementia. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 18(4), 706-716. <https://doi.org/10.1017/S1355617712000331>
- Wilson, B. A., Cockburn, J. & Baddeley, A. D. (1985). In St. Edmunds, B. (Ed.), *The Rivermead Behavioural Memory Test*. U.K.: Thames Valley Test Company.
- Wilson, B. A., Evans, J. J., Emslie, H., Foley, J., Shiel, A., Watson, P. vd. (2005). *The cambridge prospective memory test*. London: Harcourt Assessment.
- Uttl, B. & Kibreab, M. (2011). Self-report measures of prospective memory are reliable but not valid. *Canadian Journal of Experimental Psychology/Revue canadienne de psychologie expérimentale*, 65(1), 57. <https://doi.org/10.1037/a0022843>
- Woods, S. P., Weinborn, M., Velnoweth, A., Rooney, A. & Bucks, R. S. (2012). Memory for intentions is uniquely associated with instrumental activities of daily living in healthy older adults. *Journal of the International Neuropsychological Society: JINS*, 18(1), 134–138. <https://doi.org/10.1017/S1355617711001263>
- Woods, S. P., Weinborn, M., Li, Y. R., Hodgson, E., Ng, A. R. & Bucks, R. S. (2015). Does prospective memory influence quality of life in community-dwelling older adults?. *Ageing, Neuropsychology, and Cognition*, 22(6), 679-692. <https://doi.org/10.1080/13825585.2015.1027651>

Zhou, T., Broster, L. S., Jiang, Y., Bao, F., Wang, H. & Li, J. (2012). Deficits in retrospective and prospective components underlying prospective memory tasks in amnesic mild cognitive impairment. *Behavioral and Brain Functions*, 8. <https://doi.org/10.1186/1744-9081-8-39>

Akademik Açı 4(2) EKİM Sayısı Hakemlerimiz

Prof. Dr. Adem Bayar, Amasya Üniversitesi

Prof. Dr. Osman Akandere, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Başar Baysal, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Sayan Karahan, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Büşra Alparslan, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Eda Arısoy, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Dede Özdemir, Ankara Bilim Üniversitesi